SOME PAGES IN THE
ORIGINAL CONTAIN
FLAWS AND OTHER
DEFECTS WHICH
APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

దండి, 7th Cent

తెలుఁగు కావ్యాదర్శము :
అలంకారశాస్త్రము

రాజమహేంద్రవరము, 1929

Record no. 278

Daṇḍi, 7th Cent

Telum̐gu kāvyādarśamu :
Alaṅkāraśāstramu

Rājamahēndravaramu, 1929

Record no. 278

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

దండి, 7th Cent.

తెలుఁగు కావ్యాదర్శము : అలంకారశాస్త్రము / ఇది దణ్డిమహాకవి కృతమైన కావ్యాదర్శమను నలంకారగ్రన్థమునకుఁ దెనుఁగు ; ఆంధ్రీకర్త అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.- రాజమహేంద్రవరము : చింతామణి ముద్రాక్షరశాల, 1929.

2, 9, 11, 248, 2 p. ;18 cm.

Record no. 278

Daṇḍi, 7th Cent.

Telum̐gu kāvyādarśamu : Alaṅkāraśāstramu / idi Daṇḍimahākavi kṛtamaina kāvyādarśamanu nalaṅkāragranthamunakum̐ denum̐gu ; Āṃdhrīkarta Avvāri Subrahmaṇyaśāstri.- Rājamahēndravaramu : Cintāmaṇi Mudrākṣaraśāla, 1929.

2, 9, 11, 248, 2 p. ;18 cm.

Record no. 278

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB   Date filming began:

ఆంధ్రీకరణగ్రంథమాల

తెలుఁగుకావ్యాదర్శము
అలంకారశాస్త్రము

ఆంధ్రీకర్త

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

వెల రు 1—0—0.

PRIVATE LIBRARY

OF

M. NARASIMHA SASTRY

*

Sec..................No...............

104

శ్రీ

తెలుఁగు
కావ్యాదర్శము.

ఇది

దణ్డిమహాకవి కృతమైన కావ్యాదర్శమను
నలంకారగ్రన్థమునకుఁ దెనుఁగు.

(చివర లఘుటీకతోఁ జేర్పఁబడినది.)

ఆంధ్రీకర్త

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

శతావధాని

ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాలయ సాహిత్యోపాధ్యాయుఁడు

కొవ్వూరు

శ్రీచింతామణి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడెను.

రాజమహేంద్రవరము.

1929

కాపీరైట్ రిజిష్టర్డు.] [వెల రు. 1-0-0.

శ్రీః

తెలుగు కావ్యాదర్శము

శ్రీ

బ్రహ్మాండపురాణము బ్రహ్మపురాణము శ్రీమద్రామాయణము మున్నగు సద్గ్రంథముల నాంధ్రీకరించి పేరువడసి యున్న శ్రీజనమంచి శేషాద్రిశర్మగారొసఁగిన.

యోగ్యతాపత్రము.

బ్ర॥ శ్రీ॥ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారాంధ్రీకరించిన కావ్యాదర్శమును జదువు భాగ్యము నాకు లభించినది. మహాకవి దండిరచించిన కావ్యాదర్శమును వీరు చక్కఁగాఁ దెనిఁగించిరి. భాషాంతరీకరణమున మూలమునఁగల రసము పోషింపఁబడినది. పద్యములు హృద్యములుగనున్నవి. శైలి సలక్షణము. సులభమునను. స్వభావోక్తియే గాని యతిశయోక్తి కాదని నావిశ్వాసము. వీరిట్టి పరిశ్రమ మొనరించి యాంధ్రభాషకు మహోపకారమొనరించిరి. అందందు మూలమునకు బరివర్తనమునకుఁ గల సంబంధమును బరీక్షించితిని. తృప్తినొందితిని. ఈగ్రంథము పండితాదృతింగాంచి విద్యార్థులకు మహోపకారమొనరించి కృతికర్తకు శాశ్వత యశస్సును సంపాదింపఁ గలదని నమ్ముచున్నాఁడను. వీరింక నిట్టియలంకార గ్రంథములఁ బరివర్తనమొనరించి యాంధ్రభాషాజనని నలంకరింతురుగాక యని వారిని కోరుచు

న్నాఁడను సాహిత్యదర్పణమునుగూడ నచిరకాలమునఁ దెనిఁగింతురనియు నేనాశించుచున్నాఁడను. ఈగ్రంథమును బ్రాచ్యపరీక్షలకుఁ బఠనీయగ్రంథముగా నునిచి గ్రంథకర్తకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగింతురని నమ్ముచున్నాఁడను.

కడప — ఇట్లు విన్నవించు సుకవిజనవిధేయుఁడు

2—4—29 — జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

మహాభారతాంధ్రీకర్తలు బహుగ్రంథకర్తలునగు
కవిరాజుగారి యాశయము.

దండికృత కావ్యాదర్శము.

బ్ర॥ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. మృదుమధురశైలితో నాంధ్రీకరించినారు. నేను మూలముతో సరిచూచుచుఁగొంతభాగము చదివితిని తెనిఁగింపు చక్కఁగానున్నది. ఇది పాఠశాలలలో జదువు విద్యార్థులకును, కవులకును, సులభగ్రాహ్యమై మిక్కిలి యుపయోగించును

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

పీఠిక

(మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిది)

కావ్యాదర్శమను నలంకారశాస్త్రము ప్రాచీనగ్రంథములలోఁ బ్రసిద్ధి వడసినది. దీనిరచించిన కవి ప్రఖ్యాతుఁడగు దండి, "కవిర్దండీ కవిర్దండీ కవిర్దండీ నసంశయః" అని భోజుని సభలోఁ బ్రశంస గన్నవాఁడని యైతిహ్యము కలదు.

త్రయోఽగ్నయస్త్రయో వేదాస్త్రయో దేవాస్త్రయోగుణాః।
త్రయో దండిప్రబంధాశ్చ త్రిషు లోకేషు విశ్రుతాః॥

అని ప్రఖ్యాతి కలదు. కావ్యాదర్శము, దశకుమారచరితము దండికృతములుగా నెగడుచున్నవి. మూఁడవకృతియేదియని శంకించికొందఱు ఛందోవిచితియనియు, "పిషల్" అను పాశ్చాత్యమహాశయుఁడు మృచ్ఛకటిమే దండికృతమనియు వాక్రుచ్చిరి. ఇతని దేశకాలములేవి? భామహాలంకారమునకంటెఁ గావ్యాదర్శము ప్రాచీనతరమా? అను సందియములు కలుగును. ఇటీవలఁ గొన్ని గ్రంథములు కేరళదేశమునఁ దాళపత్రముల లభింపఁగా వాని పరిశోధనమునఁ బై యంశములు కొంతవఱకుఁ బ్రస్ఫూర్తి చెందె. కావ్యాదర్శమను పేర మఱియొక యలంకారగ్రంథముకలదు. దానిలో క్షేమేంద్రుని మత ముద్ధృతమగుటచే నది యర్వాచీనమనుటకు సందేహములేదు. నుత గ్రంథము దండికృతమే యనుటకు నభినవగుప్తాదులగు ప్రామాణికులు యథాహదండీ, "యథా చిరంతనా!" యని యుదాహరించిన శ్లోకములిందుఁ గానవచ్చుచుండుటయే నిదర్శనము. భట్టగోపాలుఁడు కావ్యప్రకాశవ్యాఖ్యారంభమున.

శిక్షయన్నద్భుతాం రేఖాం కావ్యాదర్శవిచిత్రమే।
మధ్యే మధ్యే మహాచార్యో దండిభీషయతే కవీన్॥

అని చెప్పెను. కావున నిది దండిప్రోక్తమనుట నిస్సంశయము.

దీనిపైఁ బెక్కులు వ్యాఖ్యలు కలవు. అతి ప్రాచీనమయినది వాదిఘంఘాలదేవు నిశ్రుతానుపాలిని. అతఁడు క్రీ. శ. 950 కాలములో నుండెడి గంగరాజు నాస్థానకవి. తరుణ వాచస్పతి, యామునేయుఁడు, మఱికొందఱును వ్యాఖ్యాతలైరి. తరుణవాచస్పతి "పంచవర్ణాహ్వయే పురే- అష్టవర్ణాహ్వయో నృపః," అన్న శ్లోక వ్యాఖ్యలో కాంచీపురమనియుఁ బల్లవరాజులనియుఁ బ్రహేళిక కర్థము చెప్పెను వాది ఘంఘాలుఁడు నట్లె వివరించెనుఁ. దండి కాంచీపురవాసి యనియు బల్లవరాజాదృతుఁడనియు నూహింపవచ్చును.

శ్రవణబెళగుళమను జైనమతములోని శిలాశాసనముల శ్రీవర్ధదేవుం డను జైనాచార్యుని ప్రశస్తిలో [శాసనముసంఖ్య 4-క్రీ-శ. 1128]యపీవను శ్లోకితో దండినా—

జహ్నోః కన్యాం జటాగ్రేణ బభార పరమేశ్వరః।
శ్రీవర్ధ దేవ సంధత్సే జిహ్వాగ్రేణ సరస్వతీమ్॥

అని లిఖింపఁ బడియున్నది. శ్రీవర్ధదేవుఁడే వైద్య వ్యాకరణాదులఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన పూజ్యపాదుఁడు. అతఁడు క్రీ. శ. 650 కాలముననుండెను. దండియునప్పటివాఁడని తెలుఁను భోజదేవుఁడు శృంగారప్రకాశమునఁదొమ్మిదవ ప్రకాశమున "దండినోధనంజయస్యవాద్విసంధానం," అని కథాన్వయ సంవిధానమునకుదాహరణముగాఁ జెప్పె ద్విసంధానే.

ఉదారమహిమా రామః ప్రజానాం హర్షవర్ధనః।
ధర్మ ప్రభవ ఇత్యాసీత్ ఖ్యాతో భరత పూర్వజః॥

అని యుదాహరించెను. అది ధనంజయద్వి సంధానము గానరాకుండుటచే దండికృతమగు ద్విసంధానమున నుండునేమో యని సందేహము కలుగుచున్నది. ఈశ్లోకమున ముద్రాలంకార లక్షితముగా హర్షవర్ధనుని పేరుగలదు. దండియతని యాస్థానమునకుఁ బోయియుండవచ్చును. దండి మూడవగ్రంథము ద్విసంధానమను రాఘవపాండవీయమని యూహింపఁ

దగు. అతని దశకుమారచరిత్రము పూర్వపీఠికయనియు నుత్తరపీఠిక యనియు రెండుభాగములై యొక్కొక్కటిలో నాశ్వాసభాగముకలదై వచనరూపముగానున్నది. ప్రాచీనవ్యాఖ్యలన్నియు నుత్తర పీఠికపై మాత్రమే కలవు. పూర్వపీఠికలు పెక్కు తెలుఁగుల నాశ్వాససంఖ్య మాత్రమే కాక కథాసరణియుఁ భేదించుచు బహు కవి కృతములగు భిన్నగ్రంథములవలెఁ గానఁ వచ్చుచున్నవి. కేతన యను నాంధ్రకవి తెనిఁగించిన దశకుమారచరిత్రము సంస్కృతముతోఁ బోల్పఁ బూర్వ పీఠికలలో నొక్కపాఠము మూఁడాశ్వాసములవఱకు మక్కికి మక్కియనువాదమగుచున్నది ఉత్తర పీఠికలో గథామాత్ర స్వారస్య ప్రధానముగాఁ దెనిఁగింపబడియె. కర్ణాటకానువాదమునఁ బూర్వపీఠికా కథ లబ్ధ గ్రంథభాగములకు భిన్నముగానున్నది. ఉత్తర పీఠికమూలమునకు సరియైనదే. మఱియుఁ బూర్వోత్తరపీఠికలలో శైలిభేదిల్లుచున్నది ఉత్తర పీఠిక ప్రౌఢతరము. కావునఁ బూర్వభాగము దండికృతము కాదు ఒకపాఠము కేతన దశకుమార చరిత్రమును జూచి పూర్వ పీఠిక యెవ్వరో సంస్కృతమున లిఖియించిరని తోఁచును. లాక్షణికు లెవ్వరు దీనిలోనుండి యుదాహరింపరైరి.

ఇటీవల నవంతి సుందరీకథయనియు నవంతి సుందరీకథాసారమనియు రెండుగ్రంథములు కేరళదేశమున లభించినవి. వానిఁ బరిశోధింపఁగా నవంతీసుందరీకథయే దండిప్రోక్తమగు నాఖ్యాయికయనియు దానికి సంక్షేపరూపముగాఁ దత్సారము నెవ్వరో రచించిరనియు దండి కాంచీపురాధీశ్వరులగు పల్లవరాజులయొద్ద నుండెననియుఁ దెలినది.

అస్త్యానన్దపురం నామ ప్రదేశే పశ్చిమోత్తరే ఆర్యదేశశిఖారత్నం
తత్రాసన్ బహవో ద్విజాః తతోభి నిస్సృతా కాచిత్కౌశిక
బ్రహ్మాసన్తతిః బ్రహ్మలోకాదివాయాస్తి పుణ్యతీర్థా సరస్వతీ నాసి
క్యభూమావాత్సుక్యాన్మ్రలదేవ నివేశితామ్ ప్రాప్యాచలపురం
నామపురీ మధివసత్యౌతస్యాం నారాయణస్వామినామ్ నారా

యశో దరాత్ దామోదర ఇతి శ్రీ మానాదిదేవ ఇవాభవత్
సమేధావీకవిర్విద్వాన్ భారవిః ప్రభవోగిరామ్ అనురుధ్యా కరో
న్మైత్రీం నరేన్ద్రే విష్ణువర్ధనే॥
ఇతిశ్రుత్వా మహీపాల స్తదాలోకనలోలుపః అనేకశో ముఖాకృష్ట
మకరోదముమాత్మసాత్ నృపనిర్బంధనిర్దిష్టే ప్రకృష్టవిభవే గృహే
వహాతగ పైతృకీంవృత్తింతస్యా సీత్తనయత్రయమ్ మనోరథా హ్వయ
స్తేషాంమధ్యమోవంశవర్ధనః తతస్తనూజాశ్చత్వారః సృష్టేర్వేదా
ఇవా భవన్ శ్రీ వీరదత్త ఇత్యేషా ముత్తమస్తత్త్వవేదినామ్ యవీ
యానస్య చశ్లాఘ్యా గౌరీనామాభవత్ ప్రియా తతః కథంచిత్సా
గౌరీద్విజాధిపశిఖామణేః కుమారందణ్డినామాసం వ్యక్తశక్తిమజీజ
నత్ సబాలఏవమాతాపితృచాపివ్యయుజ్యత అయుజ్యతగరీయ
స్యాసరస్వత్యాశ్రుతేనచ సవిక్రియే పురే తస్మిన్ ప్లవచక్రో పరోధ
తః సచచారశుభాచారః సర్వాముర్వీముదారధీః అథాశ్రమేష్వ
ధీయానః శాస్త్రేషు చకృతశ్రమః పశ్యన్ పుణ్యాన్యరణ్యాని న్యవసద్దివ
సాన్ బహూన్ మిత్రాణి మాతృదత్తాద్యాః కేరళేభ్యోద్వి
జోత్తమాః॥భారవి నిశ్చలిపించినవాడు కాంచీపురాధీశుడగు సింహవిష్ణువ.

పై శ్లోకములవలన దండి భారవికి ముమ్మనుమఁడనియు నతఁడు సింహవిష్ణువు నాస్థానమున నుండెననియు నందుచే దండి నరసింహవర్మ కాలమున నుండియుండుట యసంభవము కాదనియు స్ఫురించుచున్నది. ఆవంతిసుందరీకథలోని కథాంశము దశకుమారచరిత్రములోని కథాభాగమే. శైలి యతి రమణీయమై ప్రౌఢమై బాణాదికవుల రచనాగాంభీర్యము ననుకరించి యున్నది. కావున దశకుమారచరిత్రకుఁ బరిష్కృత నామధేయమవంతి సుందరీకథయనియు ప్రసిద్ధ దశకుమారచరిత్ర పూర్వపీఠికయే సంక్షేపమై బ్రహ్మగు నవంతీసుందరీకథాభాగము కానోపుననియుఁ దద్గ్రంథపఠనమువలనఁ దేలినది. దండి తండ్రి వీరదత్తుఁడు తల్లి గౌరి. మిత్రులు రామశర్మ, మాతృదత్తుఁడు

భశసానందుఁడు మొదలగువారు. కాంచీపురము చాళుక్యరాజగు విక్రమాదిత్యునిచే బండ్రెండు సంవత్సరములు ముట్టడింపఁబడఁగా దండి తత్కాలమున గేరళాది నానాదేశములు సంచరించి కాంచీపురనిరోధముగడచిన పిదప మగిడివచ్చెననియు దానిలోనే కలదు. కావున నితఁడు క్రీ. శ. 6‌‌.0—40 ప్రాంతములోఁ గాంచీపురమున నుండెననుట నిక్కము, ఇతని పూర్వులుత్తరదేశమున నానందపురవాసులయ్యుఁ గ్రమముగా దక్షిణదేశవాసము వీరికలవడియె. దండి రచించిన మూఁడు గ్రంథములు దశకుమారచరితమును నవంతి సుందరీకథయుఁ గావ్యాదర్శము, ద్విసంధానమును గాఁబర్యవసానము దేలును. అనామయ స్తోత్రమును శిఃస్తుతి యితఁడు రచించెను. వైయాకరణులితని స్మరించుటచే నితఁడు మహాభాష్యమునకు వ్యాఖ్యవ్రాసియుండుననేమోయని సందేహింపవలసి యున్నది.

చిరంతనాలంకారికులలో దండియు నొక్కఁడనుటకు వివాదములేదు భామహుఁడను గ్రంథకారుఁడితనికిఁ బ్రాచీనుఁడో లేక సమకాలికుఁడో సుప్రసిద్ధుఁ డొకఁడున్నవాఁడు. అతఁడు కావ్యాలంకారమను నొక గ్రంథము రచించెను. దానిలోని కొన్నియంశముల కిందుఖండనము కలదు. అతిప్రాచీనవ్యాఖ్యాతయగు వాదిఘంఘాలదేవుఁడును దండియాఖ్యాయికాశబ్ద నిర్వచనమున కవతారిక వ్రాయుచు భమ్మహమతమాక్షిపతియని భామహునిఁ బూర్వునిగా నూహించెను. భామహుఁడు రామశర్మకృతమగు నచ్యుతోత్తరములోనుండి దోషములు ఘట్టించెను. రామశర్మదండి మిత్రుఁడగు తన్నామధేయుఁడగునేమోయని శంకింపవలసి యున్నది. గౌతమసూత్రభాష్యకారుఁడగు మస్కరి తాను భామహుని శిష్యుఁడని చెప్పకొనెను. భామహుని కావ్యాలంకారమునఁ జతుర్థపరిచ్ఛేదమున దిఙ్నాగధర్మకీర్తుల మతములు నిరసింపఁబడుటచే భామహుఁడు ధర్మకీర్తితో సమకాలికుఁడైనఁగావలయు. ధర్మకీర్తి క్రీ. శ. 620 లో నుండినందున ధర్మకీర్తి భామహదండి భాణభట్టనారాయణాదులు సమకాలికులని యూహింపఁదగు.

దండి పూర్వాచార్యుల గ్రంథముల సంగ్రహించెనని చెప్పుచున్నాడు. వ్యాఖ్యాతలు వారు కాశ్యపబ్రహ్మనంది బ్రహ్మదత్తప్రభృతులని వివరించిరి. కాశ్యపుఁ డెవ్వఁడో శిల్పసంగీత నాట్యవైద్యజ్యోతిషఛందఃకావ్యాలంకారాదుల గ్రంథములు రచించెను. వానిలో శిల్పముమాత్రమే కానవచ్చుచున్నది. దానికే యంశుమద్భేదమని నామాంతరము. బ్రహ్మనంది వ్యాసుల బ్రహ్మసూత్రములకు వ్యాఖ్యాత. ఆవ్యాఖ్యానమిప్పుడు [illegible] బ్రహ్మదత్తుఁడును మీమాంసావేదాంత గ్రంథకారుఁడు. [illegible]ములన్నియు న్నములగుటచేఁ గావ్యాలంకారమున వీరిమతములేవో కనుఁగొనసాధ్యము కాదు.

మనకు లభించు కావ్యాలంకారగ్రంథములలో నగ్నిపురాణభాగము కావ్యాదర్శముకంటె 'ప్రాచీనతరము' భరతుని నాట్యశాస్త్రమున నలంకారశాస్త్రములోని యంశములు పెక్కులు గలవు.

అలంకారశాస్త్రమున సామాన్యముగా 1. కావ్యస్వరూపము, 2. వృత్తిలక్షణము, 3. గుణదోషప్రకరణము, 4. శబ్దార్థాలంకార వివేచనము, 5. రసభావనిరూపణము, 6. నాయకనాయికాగుణావస్థానిర్ణయము, 7. దృశ్యశ్రావ్య కావ్యభేదము, 8. రూపకపరిభాషాంగప్రశంస, 9. కథాశరీర సాధనము, 10. కవిప్రేక్షక నటధర్మసముదాయాది ప్రకీర్ణకవిమర్శము, అనునంశములు విశదీకరింపఁబడు. అలంకారశాస్త్రములు సాధారణముగా రెండుతెగల నొప్పారు. మొదటి నాలుగువిషయములు నొక్కతెగగాను తక్కినవి రెండవతెగగాను శాస్త్రకారులు గ్రహించిరి. భామహాలంకారము (620 క్రీ. శ) దండికావ్యాదర్శము (640 క్రీ. శ.) రుద్రటుని కావ్యాలంకారము [700] వామనుని కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి (800) ఆనందవర్ధనుని ధ్వన్యాలోకము [840] ఉద్భటుని కావ్యాలంకారసంగ్రహము (840) వాగ్భటుని కావ్యాలంకారము [900) రాజశేఖరుని కావ్యమీమాంస [930] మహిమభట్టు వ్యక్తివివేకము [1000] భట్టనాయకుని హృదయదర్పణము [950] కుంతల

కుని వక్రోక్తిజీవితము (960) భోజదేవుని సరస్వతీకంఠాభరణము (1050) మమ్మటుని కావ్యప్రకాశము [1150] రుయ్యకుని సహృదయలీలయు అలంకారసూత్రములు (1180)ను మంఖుకుని యలంకారసర్వస్వమును సాహిత్యమీమాంసయును [1180] హేమచంద్రుని కావ్యానుశాసనము (1150) విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయము [1[illegible]2) విద్యాధరుని యేకావళియు [1350] విశ్వనాథుని సాహిత్యదర్పణమును (1[illegible]50) అలంకారసుధానిధి [1380] చమత్కార[illegible]క (1350) మొదలుగాఁగలవి మొదటితెగకుఁ జేరినవి. రెండవతెగయగు రసభావనిరూపణ ప్రముఖగ్రంథజాలములో భరతుని నాట్యశాస్త్రము [అధ్యాయములు 6, 7, 1[illegible], 19, 20, 21, 22, 23, 24) రుద్రుని శృంగారతిలకము (700) తోతాచార్యుని కావ్యకౌతుకము [970] అభినవగుప్తుని యభినవభారతియు, నాట్యలోచనము (1000] భోజదేవుని శృంగారప్రకాశము (1030) శారదాతనయుని భావప్రకాశము[1150) ధనంజయుని దశరూపకము (1000) జగద్ధరుని నాట్యసర్వస్వము, రామచంద్రుని నాట్యదర్పణము(11[illegible]0) త్రిలోచనుని నాట్యలోచనము, రసార్ణవసుధాకరము (1350] కుంభకర్ణుని సంగీతమీమాంస (రసపరిచ్ఛేదము] 1150, రసవివేకము రాజరాజీయము రసమీమాంస రసకల్పద్రుమము, శృంగారమంజరి, మొదలగునవి చేరుచున్నవి.

వీనిలో భామహదండ్యానందవర్ధన భట్టనాయక కుంతలక మహిమభట్ట భోజులు మొదటితెగలోను, భరతనందిరుద్రాభినవగుప్తభోజాదులు రెండవతెగలోను నూతనప్రస్థానములు స్థాపించి తక్కినవారికి మార్గదర్శులైరి. పైవిభాగమునఁ గొందఱిగ్రంథముల రెండుతెగలయంశములును గలసి యో యానుషంగికముగ సూచింపఁబడియో యుండును. కావ్యాదర్శమునఁ గావ్యస్వరూపమునను నలంకారవివేచనమునను దండిచాలశ్రమించి సూక్ష్మభేదముల నెలకొల్పె. అయినను దదలంకారభేదజాత మంతయుఁ దర్కశాస్త్రపరిష్కృతముగాక చాలకాలముండఁగా విద్యానాథాదులకాలమున కనఁగా

శిరోమణి భట్టాదుల మణిదీధితి విజృంభణమునకుఁ బిదప సకలశాస్త్రములకు వలెనే దీనికిని న్యాయశాస్త్రనికషోపలంబున నొరయికతగిలి ప్రాచీనుల నిర్వచనములన్నియుఁ బునఃపరిశోధితములై రసగంగాధర సాహిత్య రత్నాకర కావ్యదర్పణసాహిత్యసారాది నవీనగ్రంథముఖముల నుత్తేజితములై వెలుఁగుచున్నవి. అయినను మా యభిప్రాయమున నర్వాచీనగ్రంథములు నిరుక్తిపరిష్కారసమర్థములై సూక్ష్మాంశపరిబోధకములగుట సత్యమైనను సర్వంకషప్రౌఢిమమునఁ బ్రాచీనకృతములకు సరిగానేరవు. కావ్యాదర్శాదులు కావ్యప్రకాశ రసగంగాధరాదులకుఁ దీసిపోవచ్చును. గాని ప్రౌఢిమగాంభీర్యముల మించుచుండును ఈయంశము కావ్యప్రకాశకారాదులకుఁ బూర్వుఁడగు వాదిఘంఘాలుని కావ్యాదర్శవ్యాఖ్యచే విశదమగును.

ఈగ్రంథము ప్రౌఢగంభీరార్థకమగుటచేతను దెనుఁగున నలంకారశాస్త్రమున నిర్దుష్ట గ్రంథములు లేకుంట చేతను దెనిఁగించుట మిక్కిలి కష్టము. కావ్యాలంకారచూడామణిలో దండి లక్షణ శ్లోకములు పెక్కులాంధ్రీకరింపఁబడియె వానిఁబరిశీలించినచో విన్నకోట పెద్దన్నకు సంస్కృతభాషాపరిచయము లేదని కాని లేక యలంకార శాస్త్రగ్రంథము తఁడెఱుఁగఁడని కాని చెప్పవలసి వచ్చును. భట్టుమూర్తి నరసభూపాలీయము నిట్టివే. తర్కశాస్త్రవాసనలేని వీరు మహాగ్రంథములఁ దెనిఁగింప దొరకొనుట హాస్యభాజనమ్మగుటయె కాక భాషకునగౌరవముఁ బ్రతిపాదించిరి. ధ్వనితత్త్వమును కవిలోకమునకు మొదట ప్రసాదించిన యానందవర్ధనునట్టి వాని గురించి జయంతుఁడు న్యాయవార్తికమున.

యమన్యః పండితమ్మన్యః ప్రపేదే కంచన ధ్వనిమ్
విధేర్నిషేధావగతిర్విధి బుద్ధిర్నిషేధతః॥
మానాంతరపరిచ్ఛేద్య వస్తురూపోపదేశినామ్
శబ్దానామేవసామర్థ్యం తత్ర తత్ర తథా తథా॥
అథవా నేదృశీ చర్చా కవిభిః సహ శోభతే

విద్వాంసోఽపివిముహ్యంతి వాక్యార్థగహనేఽధ్వని॥

అని పండితమ్మన్యుఁడనియు నశాస్త్రజ్ఞుఁడనియు దూషించెను. ఈవాక్ప్రహారము కేవలమానందవర్ధనునకేకాక ధ్వనివాదమునకుఁ బరమాచార్యుఁడగు భర్తృహరికిఁ గూడఁ దగులుచున్నది. ఇట్టుండ భట్టుమూర్తి ప్రభృతు లేమగుదురు? ఈగ్రంథమును యథామూలముగాఁ దెనిఁగించి పదిభావములను వాక్యార్థవిశేషములకును విపులమగు వ్యాఖ్యవ్రాయుటచే సాంధ్రులకు మూలగ్రంథప్రౌఢిమము తెలియనగుఁగాని స్వమనఃప్రవృత్తికిఁ దగినట్టు తెనిఁగించుట యంతలోకోపకారకము కానేరదు బ్రహ్మశ్రీ అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులవారు దీని నతిశ్రమచేసి యథామూలముగాఁ దెనిఁగించిరనుట నిస్సంశయము. తెనిఁగింప నసాధ్యములగు సభంగశ్లేషముల నితఁడు శ్రమించి తత్తుల్యముగా సాంధ్రమున వాక్యజాలము కల్పించి లక్షణములకుదాహరణము లిచ్చిరి. అట్టి చోటులు వీరిపాండిత్యప్రకర్షమును జాటుచున్నవి. భాషలో నలంకారగ్రంథములులేని న్యూనత వీరు కొంతవఱకుఁ దొలఁగించినందులకు ఎల్లరుకృతజ్ఞులు గాఁదగు. ఇది శాస్త్రగ్రంథము కావున వ్యాఖ్యానసాపేక్షమనుట యచ్చెరువుకాదు. ఇది పాఠ్యగ్రంథకోటిలో నిర్ణీతమగునేని కాలక్రమమున సువ్యాఖ్యలు దీనిపై వెడలుననుట దురభిలాషము కాజాలదు

విషయసూచిక.

కావ్యాదర్శములోని విషయాలు.	పుట	పద్యములు
సరస్వతీస్తుతి	1	1
పీఠిక [వాఙ్మయశాస్త్రజ్ఞానముల యావశ్యకతతో]	1	2-9
కావ్యలక్షణము	3	10
కావ్యభేదములు	3	11
పద్యకావ్యములు	3	12-19
గద్యకావ్యములు	6	20-22
మిశ్రకావ్యములు	7	23-24
వైదర్భగౌడీయమార్గములు	7	25-26
గుణములు	8	27
1 శ్లేషము	8	28-29
2 ప్రసాదము	9	30-31
3 సమత	9	32-35
4 మాధుర్యము [అనుప్రాసగ్రామ్యములతో]	11	36-53
5 సౌకుమార్యము	15	54-57
6 అర్థవ్యక్తి	16	58-60
7 ఔదార్యము	17	61-64
8 ఓజోగుణము	18	65-69
9 కాంతి	19	70-77
10 సమాధి	21	78-85
11 మార్గద్వయోపసంహారము	22	86-87
కావ్యకారణవిచారణ	23	88-90

ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము.

	భేదములు	పుట	పద్యములు
అలంకారము		24	1-3
అర్థాలంకారములు		25	4
1 స్వభావోక్తి	4	26	5-10
2 ఉపమ, ఉపమదోషములును, ఉపమవాచకములును	34	27	11-53
3 రూపకము	19	39	54-84
4 దీపకము	12	47	85-103
5 ఆవృత్తి	3	51	104-107
6 ఆక్షేపము	24	52	108-156
	భేదములు.	పుట.	పద్యము.
7 అర్థాంతరన్యాసము.	8	63	157, 166
8 వ్యతిరేకము.	9	66	167, 185
9 విభావన.	3	71	186, 190
10 సమాసోక్తి.	4	72	191, 193

11 అతిశయోక్తి.	4	75	200, 206
12 ఉత్ప్రేక్ష. [వ్యంజకములతో]	3	76	207, 213
13 హేతువు.	18	78	214, 239
14 సూక్ష్మము.	2	85	240, 244
15 లేశము.	2	86	245, 252
16 క్రమము.	1	88	253, 254
17 ప్రేయోలంకారము.	1	89	255, 259
18 రసవదలంకారము.	8	90	260, 271
19 ఊర్జస్వి.	1	93	272, 273
20 పర్యాయోక్తము.	1	93	274, 276
21 సమాహితము.	1	94	277, 278
22 ఉదాత్తము.	2	95	279, 282
23 అపహ్నుతి.	2	96	283, 289
24 శ్లేషము.	9	97	290,302
25 విశేషోక్తి.	5	100	303, 309
26 తుల్యయోగిత.	2	102	310, 312
27 విరోధము.	6	103	313, 319
28 అప్రస్తుతప్రశంస.	1	105	320, 321
29 వ్యాజస్తుతి.	2	105	322, 326
30 నిదర్శనము.	2	106	327, 329
31 సహోక్తి.	2	107	330, 333
32 పరివృత్తి.	1	108	334, 335

33 ఆశీస్సు.	1	109	336
34 మతాంతరవిచారము.		109	337, 338
35 సంకీర్ణము.	3	109	338. 341
36 భావికము.	1	111	342, 344
37 అలంకారసంగ్రహోపసంహారము.		112	45, 347
తృతీయపరిచ్ఛేదము,			
శబ్దాలంకారములు.			
యమకములు	43	113	1, 51
సందష్టయమకము	1	128	52, 53
సముద్గయమకము	3	128	54, 57
పాదాభ్యాసయమకము	10	129	58, 68
పదాభ్యాసయమకము	1	132	69, 71
మహాయమకము	1	133	73
విజాతీయమిశ్రయమకము	1	134	74
ప్రతిలోమయమకములు	3	134	75, 79
గోమూత్రికాబంధము	1	136,137	81, 82
అర్థభ్రమము	1	138	83, 84
సర్వతోభద్రము [చిత్రములు)	1	139	85
స్వరస్థానవర్ణనియమములు	3	140	86, 101
ప్రహేళికలు	16	144	102, 136
ప్రహేళికాప్రయోజనములు	3	144	104,
దోషములపేర్లు.	10	152	137
1 అపార్థము	1	153	139, 141
2 వ్యర్థము.	1	154	142, 145
3 ఏకార్థము.	1	155	146, 149

4 ససంశయము	1	156	150, 154
5 అపక్రమము	1	157	155, 158
6 శబ్దహీనము	1	158	159, 162
7 యతిభ్రంశము	1	159	163, 165
8 వృత్తభంగము	1	159	166, 168
9 విసంధి	1	160	169, 171
10 దేశకాలాకళలోకన్యాయాగమవిరోధము		161	172, 174
దేశవిరోధము.			175, 167
కాలవిరోధము		162	177, 179
కలావిరోధము.		163	180, 181
లోకవిరోధము		163	182, 183
న్యాయవిరోధము		163	184, 185
ఆగమవిరోధము		164	186, 187
దేశవిరోధము గుణమాట		134	179
కాలవిరోధము గుణమాట		165	190
కలావిరోధము గుణమాట		165	191
లోకవిరోధము గుణమాట		165	192
న్యాయవిరోధము గుణమాట		166	193
ఆగమవిరోధము గుణమాట		166	194
ఉపసంహారము		166	195
గ్రన్థప్రయోజనము		166	196
[తెనుగునకుపయోగింపని సంస్కృతకావ్యాదర్శస్థవిషయములు]		167, 172	23పద్యాలు
పాఠాంతరములు		172, 182	
లఘువివరణము		183, చివరవఱకు	

—౯ చదువరులు గమనింపవలసిన విషయములు ౯—

1 అచ్చువేయించిన పిమ్మట భాషాంతరీకరణము బాగుగ లేనట్లుతోఁచిన పద్యములకుఁ బాఠాంతరములను 178 పుట మొదలు చేర్చినాను. మూఁడుపరిచ్ఛేదముల పాఠాంతరములు పూర్తియైన తర్వాతఁగూడ మఱికొన్ని పాఠాంతరములను ద్వితీయపరిచ్ఛేదములోనివానిని 182 పుట 14 బంతి మొదలుకొని చేర్చినాను.

2 కఠినపదముల కర్థములఁ దెల్పుటకు లఘువివరణము 183 పుట మొదలుకొని వ్రాసినాను. పాఠాంతరాల టీక తర్వాత దోషపరీకరణము టీక వ్రాయబడినది.

3 తెలుఁగునకు సంబంధింపని సంస్కృతకావ్యాదర్శస్థవిషయములను 167 పుట మొదలు ప్రత్యేకముగఁ జేర్చినాను.

4, 233 పుట మొదలు తప్పొప్పుల పట్టికగలదు.

248 పుట మొదలు కొన్ని మార్చినపద్యములు గలవు

—౯ ఆంధ్రీకరణము ౯—

ఈకావ్యాదర్శమును దెనిగించు నేను దండిగభీరాశయవ్యక్తికి లోపము వాటిల్లునను భయమున నాంధ్రీకరణవైకల్యమునేనిఁ బరిగణింపక దండిమాటలనే పలుచోట్ల వాడుకొనినాను. దుష్కరశబ్దచిత్రములలో దండిపద్యము లయ్యేలక్ష్యములుగాఁ దెనిగింప శక్య

షులుగాని కతమున సొంతకవనములల్లినాను. దండి మహాకవి కబ్బమును దెనిగింపఁ సాహసించిన నాయీ చాపలమును అపచారమును క్షమింపఁ బండితుల నభ్యర్థించుచు నతిశతము నర్పించుకొనుచున్నాను.

—•—

§ గ్రన్థవిషయములు §

ఈకావ్యాదర్శము మొదటిపరిచ్ఛేదములోఁ బ్రధానముగా వివరింపఁబడినవి గుణములు.

గుణములు భామహాదులివి మూఁడందురు. భోజాదులివి యిరువదినాల్గందురు. వామనాదులవలె దండియుఁ బదియనె. వామనుఁడర్థగతములుగా శబ్దగతములుగాఁ జూపె. దండి కొన్నిటినర్థగములను గొన్నిటిని శబ్దగములను నొడివె.

అ—ప్రసాదము, ఔదార్యము, కాంతి, మాధుర్యము, అర్థవ్యక్తి. శ్లేషసమతాసౌకుమార్యౌజస్సమాధిమాధుర్యార్థవ్యక్తులు.

అర్థాలంకారాలు ద్వితీయపరిచ్ఛేదమందలివి యర్థాలఙ్కారములు దండిమతమున నివి (35). „తేచాద్యాపి వికల్ప్యంతే కస్తాన్ కార్త్స్న్యేన వక్ష్యతి - భేదములు పరిశీలించినకొలఁదిఁ బొడమును. ఇన్నియని చెప్పలేము. అనెను.

యమకాలు తృతీయపరిచ్ఛేదమున—మొదట యమకములను లాతిశబ్దచిత్రములను జూపి శబ్దాలంకారము లపారము లనియె.

ప్రహేళికలు పిదపఁ జూపిన ప్రహేళికలు (16). అర్థము దెలియరామిని [14] ప్రహేళికలను దుష్టములనె. భోజాదులు వీనిని వివరించిరి. ఇవి చమత్కారపుఁ బద్యములతోఁ గాలయాపనము సేయువారికిని బదుగురున్నచో రహస్యము మాటాడుకొనువారికిని ఇవియెఱుఁగని యితరులను వ్యామోహపెట్టుచు నర్మాలాపములఁ సేయువారికిని బనికివచ్చు. నుడికారఁపు సొంపులలోలురై యాదరించెడి సరసులైన యైశ్వర్యవంతులు గల్గి దేశము సంపన్నమైయుండు నప్పు డిట్లు వాఙ్మయము రసికానందదమై పెక్కుతెఱంగులఁ బెరుఁగుట సాజము. „రాజీవనేత్ర నీరాజ్యమెక్కడ దన్న" మొదలయిన తెల్గుపద్యము లీతెగకుఁ జెందినవే.

దోషములు చివర దోషములను బదిగా సంగ్రహించె. ఇవి ప్రతాపరుద్రీయమునాటికి [59] యై పదగతములు, వాక్యగతములు, అర్థగతములుగా వేఱుసేయఁబడె. దండివి [6] అర్థదోషములును [4] వాక్యదోషములనయ్యెడి. దండి,

దోషములు కొన్ని సందర్భములలో గుణములగు
నని యుదాహరించె. ఇది యుపయుక్తమైన
యంశము.

---

§ ఆంధ్రీకర్త కృత్యాదికృత్యము §
ఇష్టదేవతాస్తుతి.

క॥ శ్రీవిలసత్సకలకలా
శ్రీవిద్యావ్యాద్యభావసిద్ధవివేక
శ్రీవిషయానందకలా
శ్రీవిమలానందభూమ శ్రీలనొసఁగుతన్.

సీ॥ లష్కరునగరి కల్లప్పసత్రంబున
షష్ట్యవధానంబు సంతరించి
గద్వాలనగరున విద్వత్సభనశీతి
లేఖినీకవనమల్లింపఁ జేసి
ఆత్మకూరునగరి నాశుకవిత్వలీ
లాస్ఫూర్తి రాజవాల్లభ్య మొసఁగి
ముక్త్యాలనృపుచెంత మోహానంబైనయు
పన్యాసధోరణి వఱలఁ జేసి
తే॥గీ॥ తగఁగఁబలుచోట్ల నష్టావధానసభల
నాశుధారాకవిత్వ మహత్త్వమిచ్చి
నన్నుమనుచు మాతల్లి మనఃప్రమోద
దానసంతానవల్లీమతల్లిఁగొల్తు.

• గురుస్తుతి •

సీ. పరిపూర్ణవిజ్ఞాన గరిమకుఁ గాణాచి
యమనియమాదుల కాటపట్టు
చిరతపోబల సమార్జిత సమాధికిఁదావు
వైరాగ్యలక్ష్మికి బట్టుకొమ్మ
విలసిలుయోగ సిద్ధులకునుపఘ్నంబు
సర్వజ్ఞతకును విశ్రాంతిగృహము
సమధికజ్ఞాననిష్ఠకును జెట్టినపేరు
సద్భక్తిపార వశ్యమునకిరవు
గీ. మౌనము దాంతివిభూతికి మందిరంబు
బ్రహ్మవర్చసమునకుఁ దార్కాణమగుచుఁ
వెలఁగి బాపట్లపురికి వేంచేసియున్న
దివ్యమహిము బ్రహ్మానందతీర్థుఁదలఁతు.

తే॥గీ॥ ఎందుఁబరిపూర్ణ పరమసుఖానందనాథ
దివ్యబోధామృతలహరిఁ దేలుచుండు
బోధగురుఁ బ్రకాశానందనాథపాదుఁ
బ్రస్తుతించెద వేంకటరమణబుధుని॥

సీ॥ అష్టావధాన శతావధానముల కాం
ధ్రిమునఁ బూర్ణప్రచారంబు నొసఁగి
విషమపరీక్షా వివేచనాప్రౌఢులౌ

సంస్థానపతుల వంశయశముదిద్ది
భిన్నభిన్నరుచి ప్రభేదముల్ గల్గు లో
కులనెల్ల నొక్కమేకున బిగించి
అన్యుల యనుపమయశము సహింపని
దోస్సైకదృక్కులందూలనాడి

తే॥గీ॥ అఖిలదిక్కుల జయవైజయంతి కావి
జృంభణమున మున్నెందుఁ గై సేసియుంచు
పూర్వపుణ్యోల్ల సత్కీర్తిపూర్తిఁ బొల్చు
గురులఁ దిరుపతి వెంకటేశ్వరులఁ గొలుతు

సీ॥ ఆంధ్రదేశావస్థితాశేష భూమిభృ
త్కోటీరమణిఘృణిఁ గూడియాడి
కవితాకృతానేక గణనీయపూర్వపు
ణ్యాతిశయంబుల జోతలంది
గోదావరీతీర కూలంకషోదార
పాండితీప్రథకు జీవంబు వ్రాసి
కమనీయరచనా ప్రకారకారణ కీర్తి
సీమ న్నిసీలాస్య శేషమరసి

తే॥గీ॥ సరసరసపుష్టి నెవ్వారి సత్ప్రబంధ
బంధబంధుర కవితాప్రవాహ మొలయు,
వారి శతవధానాచార్యవరులఁ బరు
గురులఁ దిరుపతివెంకటేశ్వరులఁ గొలుతు.

*

శ్రీ

తెలుఁగు కావ్యాదర్శము.

ప్రథమపరిచ్ఛేదము.

సరస్వతీస్తుతి.

కం. శ్రీనెగడుచుండి చతురా
స్యాననవనజవనహంసియై బహిరంత
స్థానసితయా సరస్వతి
మానక రమియించుఁగాత మచ్చిత్తమునన్.

పీఠిక.

తే॥గీ॥ శాస్త్రములఁ బురాతనముల సంగ్రహించి
కబ్బములలోనఁ గల ప్రయోగములెఱింగి
యస్మదీయ సమర్థత కనుగుణముగ
సంతరించెదఁ గావ్యలక్షణము నేను. 2

కం. శిష్టులగువారిచే నను
శిష్టములగునుడులఁ దదవశిష్టోక్తులునుం
బుష్టిగఁ గలిమింజేసియె
సృష్టినిటుల లోకయాత్ర చెల్లుచునుండున్. 3

తే॥గీ॥ అంధతమసంబు లోకత్రయంబునందు
నావరించియె యుండెడి నన్ని యెడల

జగమునందెల్ల వ్యాపించి శబ్దమనెడి
పేరుగలిగిన వెలుఁగు దీపింపదేని. 4

తే॥ ధరణివాఙ్మయమనెడి యాదర్శ మొంది
యాదిరాజవరేణ్య విఖ్యాతిబింబ
మప్పురుషుల యసాన్నిధ్యమందు నైత
మంతమందక యుంట స్వయముగఁ గనుము. 5

తే॥ బాగుగఁ బ్రయుక్తమైన శబ్దంబు కామ,
దోగ్ధ్రియా గోవనుచుఁ బల్కుదురు విబుధులు
తప్పుగఁ బ్రయుక్తమైన శబ్దము "ప్రయోక్త
పశు"వనెడి మాటఁ దెల్పుఁ బ్రపంచమునకు. 6

తే॥ కాన యెట్లుగనైనను గావ్యదోష
మల్పమేని నుపేక్షించు టనుచితంబు
చక్కని శరీరమేనియు నొక్క శ్విత్ర
ముండినన్ దుర్భగత్వంబు నొందుచుండు. 7

కం॥ ఇది దోషం బిది గుణమను
నది మనుజుఁ డెఱుంగఁ గలుగునా? శాస్త్రములం
జదువని చో; రూపంబుల
భిదలెఱుఁగఁగ నంధుఁడుం బ్రవీణుండగునే? 8

తే॥గీ॥ కానప్రజలకు వ్యుత్పత్తిగలుఁగఁగోరి
చిత్రమార్గములగు సుభాషితముల రచ
నావిధినిబంధనములనొనర్చినారు
వివిధకావ్యరహస్యకోవిదులు బుధులు. 9

కావ్యలక్షణము.

కం॥ వారలు గావ్యమ్మనలకు శ
రీరంబిదియనుచుఁ దెలిపిరి యుపస్కృతులన్
బేరుకొనిరి తనువగుఁ బద
వారం బిష్టార్థముల వ్యవచ్ఛిన్నంబై. 10

కావ్యభేదములు.

తే॥గీ॥ కావ్యమిది పద్యమనఁగను గద్యమనఁగ
మిశ్రమనఁగను ద్రివిధమై మెలఁగుచుండుఁ
బద్యమున నాల్గుపాదముల్ బరగుచుండు
వృత్తమన జాతియన నది ద్వివిధమగును. 11

* తే॥గీ॥ అవిశేషంబులెల్ల ఛందోవిచితియ
నంగఁ దగు గ్రంథమందుఁ జూపంగఁబడియెఁ
జాల గంభీరమౌ కావ్యజలధినీదఁ
దలఁచువారి కవ్విద్య పోతమగుచుండు 12

---

* పాఠాంతరము-అవిశేషంబులెల్ల ఛందోవిచితిని
ప్రోక్తమయ్యె నిదర్శనపూర్వకముగ

ఛందోవిచితియను పుస్తకములో సంస్కృతవృత్తలక్షణములు చెప్పఁబడె. తెలుఁగు వృత్తముల గణములనుగూడ దానఁ దెలియనగు.

*తే॥గీ॥ కులకముక్తక సంఘాతకోశములను
దాదృశంబగు పద్యవిస్తరముఁ గూడఁ
జెప్పనైతి నంగంబులై చెలగునవియు
నానచించెడి సర్గబంధమునయందు. 13

మహాకావ్యము.

సీ. అవనిమహాకావ్యమనఁబడు సర్గబం
ధము. దానికిదె లక్షణమువచింతు
ఆశీస్స్వవస్తునిర్దేశ మాత్రణతియో
దానికిముఖముగాఁ దనరవలయు
నితిహాసకథనుండి యేర్పడినదిగాని
యుత్తమాశ్రితము వేఱొకటిగాని
కలితచతుర్వర్గ-ఫలము వృత్తమ్మువ
ర్ణ్యము చతురోదాత్తనాయకమ్ము

తే॥గీ॥ పురగిరిసరస్వదృతుచంద్రమోదినకృదు
దయరతోత్సవమధుపానతనయజనన

* కులకము-ఒకవాక్యముగ నన్వయించెడి యైదుపద్యములు.
ముక్తకము-అన్యశ్లోకాపేక్ష లేని యొకశ్లోకము.
కోశము-పరస్పరాపేక్ష లేనిపద్యసమూహము.
సంఘాతము-మేఘదూతమువలె ప్రత్యేకపరిసమాప్తార్థములైన పద్యములసమూహము.

వారికేళి వివాహోపవన వియోగ
యానమంత్ర దూతాజినాయకజయయుతి. 14

తే॥గీ॥ ఉక్తవస్తువర్ణనలతో నొప్పుచుండి
రసములను భావములను నిరంతరమయి
సంగృహీతముగాక యాశ్చర్యకర మ
హోజ్వలాలంకృతిస్ఫూర్తినొప్పవలయు. 15

తే॥గీ॥ శ్రవ్యవృత్తంబులగుచు సుసంధులగుచు
భిన్నవృత్తాంతములు నతివిస్తృతములు
నైన సర్గంబులంబొల్చి యఖిలలోక
రంజకంబగు కావ్యమాప్రళయవర్తి. 16

తే॥గీ॥ వీనిలో నెవ్వియేని లోపించినంతఁ
జెడదు కావ్యంబు పాత్రముల్ చేవగల్గి
కావ్యహృదయజ్ఞులౌ విచక్షణులమదికి
సంతసంబు నొసంగంగఁ జాలునేని. 17

తే॥గీ॥ నాయకగుణాళి మొదట వర్ణనమొనర్చి
యతఁడు దుష్టశాత్రవుల మహాపరాక్ర
మోద్ధతి నిరాకరించెనటంచు వర్ణ
నంబొనర్చుట ప్రకృతి సుందరపథంబు.

తే॥గీ॥ అరిజనులయును వంశవీర్యప్రతాప
ముఖ్యగుణముల వర్ణనమును బొనర్చి

వారిని జయించుటం జేసి ప్రకృతనాయ
కాతిశయముం జెప్పుటయు మాకభిమతంబు. 19

గద్యకావ్యలక్షణము.

తే॥గీ॥ పాదములు లేమి గద్యమౌఁ బదచయంబు.
* కథయు నాఖ్యాయికయు నాఁగ గద్యము ద్వివి
ధంబు. నాయకుఁడొకఁడె వక్తయగునేనిఁ
దనరు నాఖ్యాయికాఖ్య గద్యమయసూక్తి. 20

తే॥గీ॥ నాయకుండె వక్తయగు నాఖ్యాయికలను
కథల నేతయుం బరుఁడు నాఖ్యాతయగును
మహితభూతార్థశంసియైమనెడి దీనఁ
బడయఁడెవఁడు నాత్మశ్లాఘవలనియఘము. 21

* తే॥గీ॥ సర్వభాషలచేతను సంస్కృతంబు
చేతనుంగూడ కథవిరచింపఁబడును
భూతభాషామయంబయి పొల్చు నద్భు
తార్థమౌ బృహత్కథయని యార్యులండ్రు. 22

---

* తెలుఁగులోనైత మిట్టివి యుండవచ్చునని దీనిఁ జేర్చినాను.

* ఇచట సంస్కృతమునుగూర్చి దండిచేఁ జేయఁబడిన విచారణ గ్రంథాంతమునఁ జేర్పఁబడినది.

మిశ్రకావ్యలక్షణము.

తే॥గీ॥ నాటకాదులు మిశ్రంబులౌట వాని
విస్తరంబు మఱొక్కచోఁ బ్రస్తుతింతు
గద్యపద్యమయంబయి క్రాలుచుండుఁ
గబ్బమొకఁడు చంపూసమాఖ్యానమగుచు. 23

దృశ్యశ్రవ్యభేదము.

* తే॥గీ॥ లాస్యమును ఛలితంబు శల్యయును మున్న
గాఁగలవి గల్గినన్ దృశ్యకావ్యములగు
శ్రవ్యకావ్యముల్ పెఱ'లంచునైతమిరుతె
అంగు లార్యులచేతఁ జెప్పంగఁబడియె. 24

రీతులు.

తే॥గీ॥ అధికసూక్ష్మమైన యన్యోన్యభేదంబు
తోఁడ నుడులవెక్కు త్రోవలొప్పఁ
బ్రస్ఫుటాంతరముల వైదర్భగౌడీయ
పద్ధతులను జెప్పువాఁడ నేను. 25

గుణములు.

తే॥గీ॥ అందు వైదర్భమార్గంబునందుఁ బ్రాణ
దశకమై పదిగుణములు దనరుచుండుఁ

లాస్యము—శృంగారరసయుక్తమైన స్త్రీనృత్యము
ఛలితము—పురుషనృత్యము
శల్య—ఫాలమున హస్తముంచి చేయునృత్యము

గౌడరీతి.

ప్రాయికంబుగ వీని విపర్యయంబు
గాఢ[illegible]యందునఁ గానవచ్చు. 26

గుణములనామములు.

తే॥గీ॥ జానుమీఱును శ్లేష ప్రసాద, సమత
లనియు మాధుర్యసౌకుమార్యంబులనియు
నాగుణంబు లర్థవ్యక్త్యుదారతలను
నవియు నోజస్సుకాంతి సమాధులనియు. 27

శ్లేషగుణము.

తే॥గీ॥ శిథిలత నొకించుకేని స్పృశింపనిదయి
పరగుసూక్తి యల్పప్రాణవర్ణబహుళ
మగుచు శ్లేషగుణోజ్జ్వలంబగు. శిథిలము—
గాఢరీతి
'మాలతీ మాల లోలాళినీల' యనిన 28

తే॥గీ॥ కలవనుప్రాసమును బంధగౌరవంబు
నంచు నాదరింతురు గౌడులారచనను

పాఠాంతరము- తే॥గీ॥ మహిని శ్లేషప్రసాదసమతలు మధుర
త సుకుమారతార్థవ్యక్త్యుదారతలును
మఱియునోజస్సుకాంతి సమాధులనన
నాగుణంబులు పదియుఁ బొల్పారుచుండు.

వైదర్భరీతి.

భ్రమరములచేత లంఘింపఁబడుచునుండు
మాలతియటన్న వైదర్భలాలితంబు. 29

ప్రసాదగుణము.

తే॥గీ॥ ప్రబలతం జెందు నిందీవరద్యుతియగు
లక్ష్మమున లక్ష్మి మిగులఁ గలానిధికను
సుప్రసిద్ధార్థమఁ బ్రతీతిసుభగమునగు
సూక్తియందుఁ బ్రసాదంబు సొంపు నింపు. 30

గౌడరీతి.

తే॥గీ॥ అంకము వళక్షుగుగము నాత్యర్జునాంబు
సంభవసదృక్షమనుచు నీసరణి నొడువ.
నాతిరూఢమయ్యు నభీష్టమగుచునుండు
గౌడులకిది వ్యుత్పన్నమై కాఠిలుకతన. 31

సమత.

తే॥గీ॥ బంధములయందవిషమతా వాక్యమున స
మత్వమొప్పు. మృదుస్ఫుటమధ్యములు
బంధములు మృదుస్ఫుటమిశ్రవర్ణములను
గూర్చి రచియించుటం జేసి కొమరుమిగులు. 32

మృదుసమత.

తే॥గీ॥ కోకిలాలాపవాచాలమై కవిసెడి
నన్నుమలయానిలకిశోరమన్న మృదువు

స్ఫుటసమత.

అనిలముచ్చలచ్ఛీకరాచ్ఛాచ్ఛనిర్ఝ
రాంతరాంభఃకణోక్షితంబన స్ఫుటంబు. 33

మధ్యసమత.

తే॥గీ॥ చందనవ్రణరౌద్రగంధి మందమలయ
మారుతంబని పచియింప మధ్యమమగు

గౌడరీతి.

రుద్ధమద్ధైర్యుఁడగుచు మరుద్ధతకుఁడు
వనితల ముఖానిలములతో స్పర్ధఁబూనె. 34

తే॥గీ॥ ననుచునిట్లు వైషమ్యంబు నరయకర్థ
డంబరముల నలంకారడంబరముల
గాంతుసేయుచుఁ బౌరస్త్యకావ్యమార్గ
మత్యధికముగ నభివృద్ధినధిగమించె. 35

మాధుర్యము.

తే॥గీ॥ రసయుతంబగు మధురంబు. రసముసూక్తు
లందునుఁగల వస్తువునను బొల్పారుచుండు

మధువుచే మధువ్రతముల మాడ్కి విబుధు
లలరుచుందు రిద్దానిచే నదియె రసము. 36

శ్రుత్యనుప్రాసము.

తే॥గీ॥ పూర్వమువినంబడిన వర్ణములను బోలు
వర్ణములతోడ వినఁబడు పదచయమున
కమరు సన్నిధానంబు రసావహమయి
దానుమీఁదు ననుప్రాససహితమగుచు. 37

* తే॥గీ॥ లసదుదారయశోబ్ధి యిలాసురాప్తుఁ
డఖిలరాష్ట్రాధిపతి యితండవని రాజ్య
లక్ష్మిఁ జేపట్టుటాది యిలాతలమున
నొలసె ధర్మంబునకు సతతోత్సవంబు. 38

తే॥గీ॥ గౌడులాదరదృష్టితోఁ గనరు దీని
వారల కభీష్టమగు ననుప్రాసమెపుడు
సిదియనుప్రాసములకన్న నిష్టమగుచు
వఱలు వైదర్భులకునెల్లఁ బ్రాయికముగ. 39

---

* 1 పాదమున—	లసదు, లాసు	దంత్యములు.
	యశో,	తాలవ్యములు.
2 పాదమున—	రాష్ట్రా	మూర్ధజములు
	జ్య	తాలవ్యములు.
3 పాదమున—	లాతల	దంత్యములు.
4 పాదమున—	లసెధ, సతతోత్స	దంత్యములు.

గౌడరీతి-వృత్త్యనుప్రసము.

తే॥గీ॥ పాదములను బదంబుల వర్ణములకు
వఱలు నావృత్తి తగు ననుప్రాసమనఁగఁ
బ్రాగనుభవసంస్కారసంపాదకమయి
యవ్యవహితభావంబు పొల్పారెనేని. 40

*తే॥గీ॥ మొల్లగుత్తిపోలిక నెల్లఁ గొల్లగొనుచు
శారదనిశావతంసమౌ చంద్రునందు
లక్ష్మమింద్రనీలనిభంబు లలితమైన
కౌదమతుమ్మెద కొమరును గూర్చుచుండె. 41

తే॥గీ॥ మన్మనము మన్మథాక్రాంతతన్మనఁగని
దానివధియింపబూనెను దయ దొఱంగి
చారుతరరుచి నొప్పారు చంద్రబింబ
మంబరంబునఁ గాంచితే? యంబుజాక్షి! 42

తే॥గీ॥ అనతిదూరాంతరశ్రుతియగుచునుండి
యీయనుప్రాసమవ్వారి కిష్టమగును
పొసఁగ కందు రామాముఖాంభోజమునకు
జంద్రుఁడు సమానుఁడగునను సరణినుడులు. 43

* 1 పాదమున—ల్ల, ల్ల, ల్ల లి.
2 పాదమున—శా, శా, ంద్రు, ందు.
3 పాదమున—నీ, ని, ల, ల, ల, లి.
4 పాదమున—ద, ద, కొ, కొ.

*తే॥గీ॥ ఖరుఁడు స్మరుఁడయ్యెడిన్ మనఃకాంతుఁడు ఖలు
డయ్యెడిన్ వపుఃకోపకార్శ్యములు మిగిలె
మానమా!! చ్యుతమయ్యెఁ గామంబెసంగెఁ
గలిగె మోహంబు ప్రాణముల్ గదలిపోయె. 44

తే॥గీ॥ ఇట్టివాదిగఁ గల్లిన వెల్ల బంధ
మునకుఁ బారుష్యశైథిల్యములఁ దగుల్చుఁ
గావునన్ దాక్షిణాత్యులీకరణిఁ జేయ
నొప్పుకొనరనుప్రాసప్రయోగములను. 45

య మ క నిం ద.

తే॥గీ॥ వర్ణసంతతికావృత్తి వఱలెనేని
దానియమకంబటంచును దలఁచుచుంద్రు
కడుమనోహరమయ్యది కాదు కాన
పిదపదానివిధింతు సవిస్తరముగ. 46

గ్రా మ్య ని ర స న ము.

తే॥గీ॥ ఘోరంబుగ సర్వాలం
కారంబులు నర్థమందుఁ గలిగించురస

* దుఃఖక్షోభపరిదసుమ
నఃఖడ్గముఁదాల్చె ఖరమనఃప్రభవుఁడు చే
తఃఖేదకరుఁడు. ఖలుఁడు మ
నఃకాంతుఁ డనుచలనముగనంబడెనకటా!

స్ఫారతనై ర్వర్ణ దానీ
భారము నగ్రామ్యతయె ప్రబలముగఁ బూనుఁ 47

తే॥గీ॥ ఓముగుదరో! యేలానిన్
గామించుచున్ననన్ను గామింపవటం
చీమెయిఁ బలికిన నర్థగ
మైమేకొను గ్రామ్యదోష మతివిరసముగన్ 48

తే॥గీ॥ లోలాక్షి! కాముఁ డనుచం
డాలుఁడు నిష్కరుణుఁడయ్యె నాపై మిగులన్
మేలిది నీపయి మత్సర
శీలుఁడు గాఁడనిన రసము చిప్పిలుచుండుఁ 49

తే॥గీ॥ కలిగితీరు సభ్యేతర కథనమునను
శబ్దమందును గ్రామ్యదోషస్ఫురణము
రతిమహోత్సవ మధురవర్ణనములందు
యభనముఖ్యపదంబుల నతికిరేని 50

తే॥గీ॥ హేయమగుఁ బదసంధానవృత్తిచేతఁ
గాని వాక్యార్థమగుటచేఁగాని దుష్ప్ర
తీతినొనరించు గ్రామ్యంబ «దేలచెప్ప
*నీముగుద మునుజూపిన ప్రేముడి"యన 51

* యభ, మైథునే, అని ధాతుపాఠము

తే॥గీ॥ పురుషుండు వీర్యవంతుఁడు
ఖరముగఁ బ్రహారణమొనర్చి కడు బడలికఁ బెం
పఱివిశ్రమించెనన నో
ప్పరెవరయినఁ గూడ రెండుపద్ధతులందున్. 52

అనింద్యగ్రామ్యము.

తే॥గీ॥ భగిని భగవతి మొదలగు పదములెల్ల
యెడలనెల్లరసమ్మతిఁ బడయుచుండు
నిట్లుమాధుర్యమిది వచియింపఁబడియె
నింక సౌకుమార్యము వచియింపఁబడును. 53

సౌ కు మా ర్య ము.

తే॥గీ॥ పఱగెడిననిష్ఠురాక్షర ప్రాయములగు
మంచినుడికారముల సౌకుమార్యగుణము
సకలకోమలవర్ణ వాగ్జాలమందు
బంధశైథిల్యదోషంబు వర్జితంబు. 54

తే॥గీ॥ చక్రవాళముల్ గాఁగఁ బింఛముల విచ్చి
సుమధురంబగు గీతి కంఠములఁ జెలఁగ
నీలజీమూతమాలల కాలమందు
నృత్యములు. సేయుచుండు బర్హిణగణంబు 55

* "గుదమునుజూపిన" అని ధ్వనించిన గ్రామ్యమగును.

తే॥గీ॥ అర్థమా! యిందనూర్జితంబగుచునుండుఁ
గాకిలవెక్కుడుగా నలంకారములును
ఇదిరసజ్ఞుల శేముషి కెక్కుచుండు
సౌకుమార్యగుణంబు చెల్వాకతమున. 56

తే॥గీ॥ పరులు గూర్చుచుండెదరు దీప్తంబటంచుఁ
గష్టముగఁబల్కఁదగిన వాక్చయమునైన
క్షత్రపక్షంబు నృక్షుండు క్షణములోన
క్షయమొనర్చెనటంచు రూక్షంబుగాఁగ 57

అర్థవ్యక్తి.

తే॥గీ॥ అర్థంబనేయమగుట యొ
యర్థవ్యక్తి యిలఁదీసె నసురాంతకుఁడ
త్యర్థఖురక్షుణ్ణభుజగ
సార్థాసృగ్లోహితమగుజలరాశినన్. 58

తే॥గీ॥ రక్తమైకానుపించు సంద్రంబునుండి
యవ్వసుధనుద్ధరించె మహావరాహ
మనుచు నింతయే నిర్దిష్టమయ్యె నేని
వ్యాళములశోణితంబు నేయమగుచుండు. 59

తే॥గీ॥ రెండుమార్గంబులందు నీదృశరచనను
శ్లేష్మమైనదటంచు వచింపరెవరు

శబ్దనియమముల్లంఘించు శాబ్దబోధ
మవనిమీఁద సమంజసం బగుట కలదె? 60

ఔదార్యము.

తే॥గీ॥ ప్రకటితోత్కర్షమై యొకానొకగుణంబు
వాక్యమెయ్యది వచియింప వ్యక్తమగునో
అది యుదారత కాశ్రయంబగుచునుండు
తత్సనాథమై కావ్యపద్ధతి చెలంగు. 61

తే॥గీ॥ కృపణమైనట్టి యర్థుల దృష్టి యొక్క
పరిఁద్వదీయముఖముమీఁదఁ బడియెనేని
నయ్యవస్థతో నన్యుని యాననంబు
మరలఁ గాంచఁగఁ బోదు క్షమాకళత్ర! 62

తే॥గీ॥ ఇట్టులీవాక్యమునయందు నీవి పెంపు
గానఁబడుచుండెడిని సమగ్రంబుగాఁగ
నిట్టిపద్ధతిచేత నూహింపవలయు
నన్యములగు చోట్లను సమన్యాయముగను 63

తే॥గీ॥ శ్లాఘ్యమైన విశేషణజాల మొప్పఁ
గొందఱది యుదారంబనుచుందు రెట్టు
లన్న;-క్రీడాసరస్సు లీలాబ్జము కన
కాంగదంబన నివి యుదాహరణములగు. 64

ఓ జో గు ణ ము.

తే॥గీ॥ సుబహుళసమాస రచన మోజోగుణంబు
గద్యమునకిది జీవమై కాలుచుండు
దాక్షిణాత్యేతరులకుఁ బద్యములనైత
మీయది యొకండె యగును బరాయణంబు. 65

తే॥గీ॥ గురువు లెక్కువై[illegible] గొలదియాట
లఘువు లెక్కువై[illegible]ఁ గొలఁదిగనుంట
సమములై రెండునుంట నోజస్సుచాల
రకములఁ దగు నాఖ్యాయికాదికములందు. 66

తే॥గీ॥ అస్తమస్తపర్యస్త సమస్త తిగ్మ
భానుభానుసంస్తరయాచు వారుణి యిదె
తరుణపీనస్తనస్థితాతామ్రకమ్ర
వస్త్రనాఁగ నితాంతంబు భాసిలెడిని. 67

తే॥గీ॥ పద్యములనైత మిట్లుగఁ బ్రాచ్యులెల్లఁ
గూర్చుచుండు రోజస్విసూక్తుల నిరతము
నితరులవ్యాకులంబయి హృద్యమయ్యె
నేని నోజోగుణంబందు రెట్టులనిన? 68

తే॥గీ॥ చారుతరపయోధరతటోత్సంగలగ్న
ఛరమసంఖ్యాతప్రభాంబరము తోఁడ

జానుమీఁఱువారుణి వేని మానసమును
జేయుకుండు ననంగవశీకృతముగ. 69

కాం తి గు ణ ము.

తే॥గీ॥ లౌకికార్థానతిక్రాంతిలభ్యమగుచుఁ
గాంతిగుణము నిఖిలజగత్కాంతమగును
వార్తలను జెప్పునపుడది పఱగుచుండు
వర్ణనలయందునుం గనంబడుచునుండు. 70

తే॥గీ॥ పావనంబైన నిజపాదపాంసుపటలిఁ
బఱపి యేగృహములను భవాదృశులగు
సత్తపోనిధులెంతయు సత్కరింతు
రాగృహమ్ములెనుండు గృహంబులనిన. 71

తే॥గీ॥ ఏణలోచనరో! జృంభమాణమగుచు
నున్నయట్టి యీ వక్షోజయుగ్మమునకు
తావకీనభుజాలతాంతరమునందుఁ
జక్కగానుండుటకుఁ జోటుచాలదయ్యె. 72

తే॥గీ॥ ఇట్లు సంభావ్యమగునిదియే విశేష
వర్ణనముచేత సంస్కరింపఁగఁబడుచు
లోకయాత్రానువర్తనలోలమైన
యఖిలలోకమ్మునకుఁ గాంతమగుచునుండు. 73

గౌడరీతి.

తే॥గీ॥ మిగుల నారోపములతోడఁ దగియ లోక
సిద్ధమగుభంగిగను వివక్షింపఁబడిన
యర్థమున విదగ్ధులు మోదమందుచుంద
రితరులకు మోదకరముగా దది యెపుడును. 74

తే॥గీ॥ మీపాదరజముపడుటన్
బాపము రూపఱఁగ దేవభవనమువలె శ్లా
ఘాపాత్రిత మాగేహము
ప్రాపించెడి నీదినంబె యాదిగ నింకన్. 75

తే॥గీ॥ ఇవ్విధంబున నీస్తనజృంభణంబు
కాఁగలదటంచు నూహగల్గ నికతమునఁ
గమలగర్భుండు స్వల్పంబుగా నొనర్చె
నాకసంబును గమలదళాయతాక్షి! 76

తే॥గీ॥ దీని నత్యుక్తియందురు. దీని మిగుల
లాలనయొనర్చుచుందురు గౌడకవులు.
లాతిపద్ధతిఁ బూర్వప్రణీతమైన
మార్గమదియెంతయేని సమంజసంబు 77

సమాధిగుణము.

తే॥గీ॥ అన్యధర్మము లోకమర్యాద ననుస
రించి మఱియొకచోట సమంచితముగ

నాహితంబయ్యెనేని సమాధియనుచు
నెంచుచుందురు తజ్జ్ఞులదెట్టులనిన? 78

తే॥గీ॥ అంబుజంబుల్ నిమీలనంబందుచుండె
కైరవంబు లున్మేషముంగాంచుచుండె
ననుచు నేత్రక్రియాధ్యాస మమరుకతనఁ
దదభిధాయకములయి శబ్దములొదవెడి. 79

తే॥గీ॥ ఉమియుఁగక్కునటంచు నిట్లుండుపదము
లన్నియుఁ గౌణవృత్తివ్యపాశ్రయమున
నధికసుందరములగుచు నట్లుకాని
పక్షమునఁజేరెడిని గ్రామ్యకక్షలోన. 80

తే॥గీ॥ ఉష్ణరశ్మిమయూఖంబు లుమియుచుండు
నిప్పుతుంపురులను ద్రావి నీరజములు
రక్తరేణువుల్ గక్కవక్త్రములనుండి
మరలవెడలంగఁ గ్రక్కెడుచూడ్కినొప్పు. 81

తే॥గీ॥ ఇట్లువర్ణింప హృద్య. మహృద్యమగుచు
నెగటుగలిగించు వధువుమ్మివేసెననఁగ
వెక్కుధర్మంబు లధ్యాస మొక్కతఱి ర
హించుచుండుటయుంగలదెట్టు లనిన. 82

తే॥గీ॥ గర్భభరగౌరవాధికక్లాంతితోడ
స్తనితములతోడ జలధరసంతతులివి

పర్వతాధిత్యకోత్సంగభాగములను
మించుమించులతోఁ శయనించియుండె. 83

తే॥గీ॥ తనసఖియుత్సంగతలం
బున శయనించుటయు స్తనితమును గురుతయుఁగ్లాం
తినిమునుటయు గర్భిణులగు
వనితలధర్మములు పెక్కు వర్ణితములిట్ల. 84

తే॥గీ॥ క్షితిసమాధియటంచుఁ బ్రసిద్ధిగాంచి
వరలుగుణమిది కావ్యసర్వస్వమగుచు.
అట్టిదీనిని గవిసముదాయమెల్ల
ననుసరించుచునుండు నత్యాదరమున. 85

తే॥గీ॥ రెండుమార్గంబులిట్లు వేర్వేరనుండు
వానిలక్షణముల నిరూపణమువలన.
వానిలోభేదములు చెప్పఁబడుటయరిది
కనియయినవానియందెల్లఁ గలుగుకతన. 86

తే॥గీ॥ అరసిచూడ శ్రీ రేఖగుడాదులకును
దెలియఁబడు గొప్పభేదంబు తీపియందు
వానినెల్ల వేఱుగఁ జెప్పవలయుననిన
నలసరస్వతికైన శక్యంబుగాదు. 87

తే॥గీ॥ ప్రకృతిసిద్ధంబయగుచు నేర్పడు ప్రతిభయు
నమలినంబయి నమధికంబగు చదువును

గాఢమైయొప్పెడి యభియోగంబు నీను
కావ్యసంపద కగుచుండుఁ గారణంబు. 88

తే॥గీ॥ తగ గుణావహమగునద్భుతప్రతిభయుఁ
బూర్వవాసనయును లేకపోవుఁగాక
చదువుకొనియత్నమున నుపాసన సలిపిన
భారతియనుగ్రహంబును బడయు నరుఁడు. 89

తే॥గీ॥ ఏమఱకపూన్కిమైఁ గీర్తికాముకుండు
భారతియుపాసనము సల్పవలయునెపుడు
కవిత యనదైననుఁ విదగ్ధసభలందు
మెలఁగఁగల్గుఁబరిశ్రాంతి నలిపినతఁడు. 90

ప్రథమపరిచ్ఛేదము.

సమాప్తము.

శ్రీ

ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము.

అలంకారలక్షణము.

తే॥గీ॥ కావ్యమందున శోభను గల్గఁజేయు
ధర్మములలంక్రియలని పెద్దలు వచింతు.
రిపుడును వికల్ప్యమానత నెనయునివి. యె
వండు సాకల్యముగఁజెప్ప వలఁతియగును? 1

తే॥గీ॥ అట్లయినఁజేయునదియేమి? యందురేమొ!
పూర్వులాచార్యులు వికల్పములకుఁ గల్గు
బీజమును జూపియుండి రాబీజమె పరి
సంస్కరింపంగఁబడఁగ మాజతన మిద్ది. 2

ఆ॥వె॥ వెనుకఁగూడ మార్గవిభజనం బొనరింపఁ
[illegible]లంక్రియలు లోకకొన్ని
ల[illegible]చెద లాతిసాధారణా
లంక్రి[illegible]య మింకమీఁద. 3

అర్థాలంకారములు 35.

సీ॥ ఒప్పు స్వభావోక్తి యుపమయు రూపక
దీపకావృతులు నాక్షేపనామ
మర్థాంతరన్యాస మావ్యతిరేకంబు
నలవిభావనయు సమాస మతిశ

యోక్తి యుత్ప్రేక్షయు నొగి హేతుసూక్ష్మల
వక్రమప్రేయఆహ్వాయములును ర
సవదలంకార మూర్జస్వి పర్యాయోక్త
ము సమాహితోదాత్తములు నపహ్న
వము శ్లేషము విశేషవచనమ్మునర్క దుల్య
యోగితాలంకృతియును విరోధ
మప్రస్తుతప్రశంసాఽలంకరణమును
వ్యాజస్తుతి నిదర్శనాహ్వాయము స
హోక్తియుఁ బరివృత్తియును వాంఛితాశంస
నాత్మకమాశీస్సమాహ్వాయంబు
సంకీర్ణనామకాలంకారమును భావి
కాలంక్రియయనంగఁగ్రాలునదియు

తే॥గీ॥ ననుచు వాక్కులముప్పదిమైదలంక్రి
యలను బ్రాచీనకాలమునందునఁగల
సూరిశేఖరుల్ కావ్యశోభారహస్య
భేదపరిశీలనమునఁ జూపించినారు. 4

స్వభావోక్తి.

తే॥గీ॥ బహ్వావస్థలవస్తురూపంబును నప
రోక్షముగ వివరింపంగ దక్షమగుచు
జాతినా స్వభావోక్తినా ఖ్యాతి గాంచి
యాద్యమా నలంకృతి పొలుపారుచుండు. 5

జాతిస్వభావోక్తి.

తే॥గీ॥ హరితకోమలపక్షంబులగుచుఁ దుండ
పఙ్క్తి యాతామ్రకుటిలమై భాసిలంగ
మెడలు మువ్వన్నెచాఱల మెఱయుచుండ
శుకములివి మంజులోక్తులై శోభిలెడిని. 6

క్రియాస్వభావోక్తి.

తే॥గీ॥ కన్నులాఘూర్ణితంబులై క్రాలఁగాఁ గ
లక్వణితగర్భమైన గళంబుతోడఁ
బ్రీతిఁ బారావతంబు పరిభ్రమించి
ప్రణయినిఁ ముద్దిడికొనె రిరంసమీఱ. 7

గుణస్వభావోక్తి.

తే॥గీ॥ అంగములయందు బద్ధరోమాంచమగుచుఁ
జిత్తమునయందు నిర్వృతిఁ జేయుచుండి
నయనయుగమున కామీలనంబుఁ గూర్చి
వర్తిలుచునుండెఁ బ్రేయసీస్పర్శ మహహ! 8

ద్రవ్యస్వభావోక్తి.

కం॥ గరళము గళమునఁ దనరఁగ
గరమందుఁ గపాల మొప్పఁగా శశధరశే
ఖరుఁడగు వృషధ్వజుం డిదె
యరుణస్నిగ్ధజటలఁ జెలువై పొడకట్టెన్. 9

తే॥గీ॥ తగును జాతిక్రియాగుణద్రవ్యముల స్వ
భావకథనంబు లిట్టివై ప్రాభవంబు
దీనికెల్ల శాస్త్రంబులఁ దేఁటరిల్లుఁ
గావ్యముల సైత మియ్యది కాంతమగును. 10

ఉపమ.

తే॥గీ॥ ఎవ్విధంబుననైన సాదృశ్యమెచట
నవగతంబగు నద్భుతమై కరంబు
నయ్యది యుపమనాఁగఁ జెల్వారుఁ దత్ప్ర
పంచము నిదర్శనములఁ జూపంగఁబడును. 11

ధర్మోపమ.

క॥ ముగుదరో! కమలాతామ్రం
బగు నీకరతలమటంచు నపరోక్షతఁ దు
ల్యగుణంబుఁ జూపుకతమున
నగుధర్మోపమయనంగ ఖ్యాత మది యిలన్. 12

వస్తూపమ.

తే॥గీ॥ వారిజాతంబువలె నీదువదన మొప్పు
నల్లకలువలవంటివి నయనములన
రహిఁ బ్రతీయమానైకధర్మంబగునది
ఖ్యాతివహియించు వస్తూపమాఖ్యఁ గల్గి. 13

విపర్యాసోపమ.

తే॥గీ॥ నీదు నెమ్మొగముంబోలి నీరజాత
మయ్యె నన్నిద్రమంచు సామ్యంబు చెప్ప
నది ప్రసిద్ధివిపర్యాసమగుటవలన
ఖ్యాతమగు విపర్యాసోపమాఖ్యతోడ. 14

అన్యోన్యోపమ.

తే॥గీ॥ నీదు నెమ్మొగముం బోలు నీరజమ్ము
నీరజమ్మును బోలెడి నీదుమోము
ననఁగ నొండొంటియతిశయమ్మును దెలుపుచు
నగుచునుండు నన్యోన్యోపమాభిధంబు. 15

నియమోపమ.

తే॥గీ॥ నీరజాతంబుతోడనె నీదుమోము
బోలు నింక దేనితోడను బోలదనఁగ
నన్యసామ్యము వ్యావృత్తమయ్యెఁ గాన
ఖ్యాతమౌ నిది నియమోపమాఖ్య గలిగి. 16

అనియమోపమ.

గీ॥ అనుకరించెడి నీమోము నంబుజంబు
సదృశమై దానియనుకృతి సలుపునట్టి
దితరమెదియైననుండిన నేమి? మాక
నంగ ననియమోపమనాఁదనర్పు నిద్ది. 17

సముచ్చయోపమ.

తే॥గీ॥ నీదు నెమ్మొగ మొక్కకాన్తిగుణముననె
కాదు హ్లాదనక్రియఁ బోల్చుకతనఁగూడ
శశినిబోలెడి ననుచు నీసరణిఁ జెప్ప
నది సముచ్చయోపమయన నందమొసఁగు. 18

అతిశయోపమ

క॥ నీయందేకన్పట్టెడి
నీయాస్యం బిందునిన్ గనెద మాకసమం
దీయదియే భేదము లే
దోయి యితర మనఁగ నతిశయోపమయొప్పున్. 19

ఉత్ప్రేక్షితోపమ.

తే॥గీ॥ అమరె నాయందె యీకాంతయాస్యలక్ష్మి
యనెడి చంద్రునియీవికత్థనము లేల?
అది జలజమందునుం గననగుచునుండె
ననిన నుత్ప్రేక్షితోపమయగుచునుండు. 20

అద్భుతోపమ.

తే॥గీ॥ పద్మమెయ్యదియైన విభ్రాంతనేత్ర
మైన నయ్యది తావకీనాస్యలక్ష్మి
నంగనరో! వహియించునటన్నఁ జెప్పఁ
బడెడి నియ్యది యద్భుతోపమయటంచు. 21

మోహోపమ.

క॥ నీమోము చంద్రుఁడనుకొని
నే మురుగుదరో! పరువు లిడుదు నీవదనముకై
యామిహిరకిరణుదిశకనఁ
గా మోహోపమ యటంచు గణుతింపఁదగున్. 22

సంశయోపమ.

తే॥గీ॥ భ్రమరములు లోన తిరిగెడి పద్మమొక్కొ!
అతిచపలలోచనమగు నీయాస్య మొక్కొ!
యనుచు డోలాయమానత నందె నాదు
డెందమున సంశయోపమ పొందుపడును. 23

నిర్ణయోపమ.

తే॥గీ॥ చంద్రనిగ్రాహ్యమైనట్టి సరసిజమున
కిందులజ్జాకరద్యుతి యెట్లుకలుగు?
గాన యియ్యది నీదుముఖంబె యనిన
నిర్ణయోపమ యన నిది నెగడుచుండు. 24

శ్లేషోపమ.

తే॥గీ॥ శశిగకిరణప్రతిస్పర్ధి శ్రీయుతంబు
సురభిగంధి నీ నెమ్మోము సరసిజంబు
వంటిదనిన శ్లేషోపమాహ్వయమగునిది
యనుచుస్మరియించినారు కావ్యవిదులెల్ల 25

సమానోపమ

తే॥గీ॥ అయ్యెడి సరూపశబ్దవాచ్యమగుచుండు
నది సమానోపమాఖ్యానమున్వితంబు
బాలఁబోలి యాయుద్యానమాలఁగ్రాలు
సాలకాననశోభినసైయు లలి నన. 26

నిందోపమ.

తే॥గీ॥ బహురజస్కంబు పద్మంబు, పద్మవైరి
క్షయయుతుండయియుండుఁ. దత్సమమయియును
నీకొమరుమీఱు మోము సోత్సేకమగున
నంగ నిందోపమయనం జెలంగునిద్ది. 27

ప్రశంసోపమ.

తే॥గీ॥ వనజజుని జన్మభూమియా పద్మమనఁగ
నీశ్వరుని నెత్తిమీఁదివాఁడిందుఁడనఁగ
వారిరువురు సములు నీదువక్త్రమునక
నం బ్రశంసోపమయనం దనరెడి నిద్ది. 28

ఆచిఖ్యాసోపమ.

తే॥గీ॥ నీదుమోము హిమాంశుసన్నిభమటంచు
నస్మదాత్మ యాచిఖ్యాసు వగుచునుండె
నెఱనుగానీ గుణంబుగానీ యనంగ
నొప్పుచుండు నాచిఖ్యాసనోపమయన. 29

విరోధోపమ.

తే॥గీ॥ అల్లశతపత్త్రమునకు నీయాస్యమునకు 29
నాశరచ్చంద్రమునకు నన్యోన్యవైర
మొప్పుచుండెడి నను నిట్టి సూక్తులందు
శోభిలెడిని విరోధోపమాభిధంబు. 30

నిషేధోపమ.

తే॥గీ॥ నీమొగము నెదిరింపంగ నీరజారి
కెప్పుడును శక్తిగల్గద దేల యనఁగ
నాతఁడు కళఙ్కి జడత యొప్పగు నతని
కన నిషేధోపమ యనుచుఁ గావ్యజ్ఞు లంద్రు. 31

చటూపమ.

తే॥గీ॥ మృగవిలోచనాఙ్కంబు నీమోము శశి మృ
గంబె యంకంబుగాఁగలఁడంబుజాక్షి!
ఐననీయాస్యమునకు సమానుఁజే య
ధికుఁడు గాఁడనఁగఁ జటూపమకు గుఱియగు. 31

తత్త్వకథనోపమ.

తే॥గీ॥ పంకజముగాదు మోమిది భ్రమరములివి
కావు నేత్రంబులని పోలికను గరంబు
స్పష్టముగఁ జెప్పుచుండుటవలనుపడినఁ
దత్త్వకథనోపమయనంగఁ దనరుచుండు. 32

అసాధారణోపమ.

తే॥ గీ॥ అమృతకిరణాబ్జముల శోభ నతిశయించి
తావకీనమైనట్టి సుందరవదనము
తానుతనతోడ నే సమంబై నెగడెడి
నన నసాధారణోపమ యగుమన్నుండు. 33

అభూతోపమ.

తే॥ గీ॥ ఒక్కచోఁ [illegible]గాఁ జేసి యుంచఁబడిన
నిఖిల నీరజపఙ్క్తిలోని నిగ్గువోలె
నీదు నెమ్మొగమెంతయు నెగడెడినన
నది యభూతోపమగఁ దెలియంగఁబడును. 34

అసంభావితోపమ.

తే॥ గీ॥ చంద్రబింబమునుండి విషంబుపగిది
చందనద్రవమునసుండి జ్వలనమువలె
వచ్చుచుండె నీవక్త్రంబువలనఁ బరుష
వచనమన నసంభావితోపమ యనఁబడు. 35

బహూపమ.

తే॥ గీ॥ చందనోదక చంద్రాంశు చంద్రకాంత
ముఖ్యవస్తు శీతలమయి పొల్చు నీదు
స్పర్శమన నతిశయంబుఁ దెల్పంగఁ గలిగి
యిది బహూపమ యనఁగఁ బేరెన్నికఁగను 36

విక్రియోపమ.

తే॥ గీ॥ అలరుఁ జంద్రబింబోత్కీర్ణమైనయట్లు
పద్మగర్భోద్ధృతంబైన పగిది మగువ!
నీదు నెమ్మోమటంచు వర్ణింపఁబడిన
నొప్పుచుండు నియ్యది విక్రియోపమయన. 37

మాలోపమ

తే॥ గీ॥ భానునందాతపమువలె భాస్కరుండ
హస్సునన్ బలె వాసరం బాకసంబు
నందునున్ బలె లక్ష్మి నీయందునించె
విక్రమమున మాలోపమ విదితమగును. 38

వాక్యార్థోపమ.

క॥ ఒక వాక్యార్థము దానిం
గొక వాక్యార్థమ్ముతోన యుపమితమగుచోఁ
బ్రకటము వాక్యార్థోపమ
యొకవాచకమునఁ దద్బహుత్వమునొప్పన్. 39

ఏకవాచకవాక్యార్థోపమ.

తే॥ గీ॥ తరళనయన మావిర్భవద్దంతకాంతి
మహితము త్వదాననంబు భ్రమద్భ్రమరవి
భాసి యగుచుండి యాలక్ష్యకేసరముగు
నంబుజాతంబు పగిదిఁ బొల్పారుచుండు. 40

బహువాచకవాక్యార్థోపమ.

తే॥ గీ॥ నళినివంటి యాతన్వంగి నళినసదృశ
మైన యాననమును దేఁటియట్లు నేను
సాదరతఁ గ్రోలి క్రోలి యాహ్లాదమయసు
ధాబ్ధివీచికలం దోలలాడినాడ. 41

ప్రతివస్తూపమ.

తే॥ గీ॥ వస్తువును నొక్కదాని నుపన్యసించి
దానితో సధర్మమ్మగు దానిఁ జెప్పఁ
గలుగు సామ్యప్రతీతి. యక్కారణమున
మహితమగుఁ బ్రతివస్తూపమ యెటులనిన. 42

తే॥ గీ॥ నేఁడునున్ జాయమానులౌ నృపులలోన
నొకఁడు నుండడు నీయట్టి దొడయఁశీలను
బారిజాతంబునకు సరిపాదపంబు
రెండవది లేదకాదె? యీపృథివిమీఁద. 43

తుల్యయోగోపమ.

తే॥ గీ॥ ఒక్కపనిని జేయుటయందు నుత్తమునకు
హీను~~తోడ~~నకును సామ్యము వచియించుట యిది
యగును దుల్యయోగోపమ యనుచుఁ బెద్ద
లెల్ల నొక్కి వక్కాణించి రెట్టులనిన. 44

తే॥ గీ॥ స్వర్గరక్షణ జాగ్రత్త వాసవునిది
నీది భూచక్రరక్షావినిద్రశక్తి
నావలేపుల నసురుల నతఁడు గెడపు
నీవును నగర్వులౌ రిపున్నృపుల నడఁతు. 45

హే తూ ప మ.

తే॥ గీ చంద్రునిం గాంతిచేత భాస్కరుని దేజు
చేత సంద్రంబు ధైర్యంబు చేత నోలి
నీవనుకరించుచుంటివి నృప! యననిది
యనుమతంబయ్యె హేతూపమాఖ్యతోడ. 46

ఉ ప మా దో ష ని ర స న ము.

తే॥ గీ॥ భిన్నలింగత వచనంబు భిన్నమగుట
హీనతయు నధికతయును న్యూనత నిడ
లేవుపమ కయ్యది సుమనోభావవీథి
కెక్కఁ గలిగి యుద్వేగంబు నీయదేని. 47

తే॥ గీ॥ షండు డీతండు స్త్రీవలెఁ జనుచునుండె
నీయశము పురుషువలె వచియించుచుండె
నితఁడు ప్రాణములవలె నా కిష్టుఁ డగును
విద్య యార్జింపఁబడియెను విత్తము బలె. 48

తే॥ గీ॥ దేవతాసార్వభౌముండు దేజరిల్లు
నీవలెన్ ధరణీరమణీప్రియకర!

యుర్వి నేత తేజంబున నుష్ణభాను.
కత్త్య నారోహణము సేయఁ గలిగి యుండు. 49

తే॥ గీ॥ ఇట్టు లీదృక్ప్రయోగంబు లెల్ల సుభగ
భావముం గోలుపోకయె వఱలు నెపుడుఁ
గలిగితేని నుద్వేగంబు కావ్యవిదుల
యుల్లములకు నొక్కొక్కప్రయోగమందు. 50

ఉ ప మా దో ష స్థా న ము లు.

తే॥ గీ॥ అమృతకిరణుఁడు ధవళుండు హంసివలెను
విమలము సరస్సులుం బోలె విష్ణుపదము
కుక్కవలెనుండు స్వామిభక్తుఁ డగువాఁడు
మిణుగుఱుపురువు వెలుఁగొందు మిహిరుఁ బోలి. 51

తే॥ గీ॥ ఉజ్జగించెద రిట్టివి యుచితవిదులు
దాని కారణముం గావ్యతత్త్వవిదులు
శేముషీ స్వాయమముగ విమర్శింపవలయు
గుణము దోషమ్మునుం గనుంగొనుటకొఱకు. 52

సీ. మాదిరి కైవడి మాడ్కి పగిది పోల్కి
తెఱఁగున విధమున తీరున క్రియ
గతి భాతి చందముగా రీతి రహి చాయ
రేవ కరణి జాడ రీవి డంబు
వలెనట్టు లటు లట్లు బలె పోలె వరుసను
ఖోటి వంటి యొరయు పోని యట్టి

పోలు మున్నగు శబ్దములు సరి ప్రతి యుద్ది
యైన జోడు పోటియు నీడు సూడు
సవతు తరము దీటు సాటువ పాటియు
పురు డచ్చునుజ్జి సరిపోవును సరి
తూఁగుచు నుండు వంతులకు వచ్చుచునుండు
ప్రతి మాఱు తరబడి బదులు సాటి
నిభ సన్నిభ సమాన నీకాశ సంకాశ
తుల్య ప్రతీకాశ తులిత సదృశ
సంవాది సమ్మిత సమ సదృక్ష ప్రతి
పక్ష సపక్ష సలక్షణోప
మోపమితాభ సరూప సజాతీయ
వైరి సవర్ణానువాది ప్రఖ్య
ప్రతినిధి ప్రతిబింబ ప్రత్యనీక ప్రతి
ద్వంద్వి ప్రతిచ్ఛంద పదములు ప్రతి
రూపపదం బనురూపపదంబున
న్యూనార్థకపదసమూహ దేశ్య
కల్ప దేశీయాదికప్రత్యయంబులు
నజ్ఞానాదిశబ్దాళియందు
వెలయుచుండెడి బహువ్రీహిసమాసంబు
స్పర్ధఁబూనె జయించె వైరమూనె
ద్రోహమొనర్చె నాక్రోశించె నెదిరించె
గర్జించెఁ బీడించె గర్హనలిపె

నవ్వె నసూయగనంబఱిచెను సంధి
చేసె సీసువహించెఁ జిన్నచూపు
చూచె విడంబించె శోభగొల్లగొనియె
దాని సౌభాగ్యసంతతి హరించె
గీ. దానితో విరోధించెను దానితోడఁ
తులను సరితూఁగెఁ దత్పదవులఁ బద మిడె
దదనుబంధి తచ్ఛీలంబు దానిననుక
రించెననునిట్టి నుడులు సదృశతఁ దెల్పు. 53

ఉపమాచక్రము సమాప్తము.

రూపకాలంకారము.

గీ॥ భేదమ్ము తిరోహితంబైనఁ బేర్కొనియెద
రుపమనే రూపకంబని సూక్తివిదులు

సమస్తరూపకము.

తద్విధం బెట్టులనఁ గేలుదమ్మి బాహు
వల్లరి మనోజ్ఞమాపాదపల్లవంబు. 54

వ్యస్తరూపకము.

ఆ॥ వ్రేళ్ళు చిపురు లయ్యె. గోళ్లకాంతులు పూవు
లయ్యె. బాహువులును నయ్యె లతలు
ఓవసంతలక్ష్మి! నీవు మాకన్నుల
యెదుటఁ దిరుగుచుంటి వీదృశముగ. 55

గీ॥ వ్యస్తరూపక మిట్లిది యగు. సమస్త
రూపకం బది పూర్వోక్తరూప మగును
రూఢిఁగను సమస్తవ్యస్తరూపకమగు
నాస్యచంద్రునిస్మితము చంద్రాతపమున 56

సకలరూపకము.

గీ॥ రాజదగుణాంగుళీదళరాజియుతము
నఖమరీచి కేసర మిలానాథ! నీదు
పాదపంకజ మిది ధరింపంబడియెడి
క్షితితలేంద్రులచే నిజశిరములందు 57

గీ॥ అంగుళులుమున్నయినవానియందు దళత
మున్నయినవియుఁ బదమునఁ బుష్కరతయు
నోలి నారోపితములుగా నుచితమైన
పదముఁ జేర్చుట సకలరూపకమగునిది. 58

అవయవరూపకము.

గీ॥ అధరపల్లవస్ఫురణసమన్వితంబు
తావకీనాననంబు ముక్తాద్యుతులంబు
వఱలు ఘర్మాంబుబిందుమంజరులఁ దాల్చెఁ
గారణ మ్మేమియుం జండి! కానఁబడదు 59

గీ॥ స్వేదజలమును మంజరిఁ జేసి కెంపు
మోవిఁ బల్లవమును జేసి మోమవయవి

యన్యథా చేయఁబడదయ్యె నట్లగుటను
రూఢ మగు నిది యవయవరూపకమన. 60

అవయవిరూపకము.

గీ॥ ~~ఈముఖాంబుజ~~ [మొగముదమ్మి] మాలోహితేక్షణంబు
వల్గితభ్రూవిలాసవిభాసురంబు
నిర్గళద్ఘర్మజాలంబు నిర్ణయముగఁ
బ్రకటిత మొనర్చెడిన్ మదావస్థ నిపుడు. 61

తే॥గీ॥ అవికృతములుగఁ జేసి ముఖాబ్జములను
నెమ్మొగమ్మును జేసెను నీరజముగ
నిచ్చటన్. గావునన్ బచియింతురిదీని
గావ్యవిదు లవయవిరూపకంబటంచు. 62

ఏకాంగరూపకము.

తే॥గీ॥ రక్తనేత్రోత్పల మనోహరంబు మద
పాటలకపోలమైన నీవదనమట్టి
ముగ్ధజనుని వీనినిగూడ మోహనాంగి!
మార్చివైచెఁ బూర్తిగ రాగమయునిగాఁగ. 63

కం॥ ఏకాంగరూపకంబిది
యాకరణిన్ ద్విప్రభృతుల నేనంగములన్
వాకొందురు రూపించి. భి
దాకరములు నగు నయుక్తతాయుక్తతలన్ 64

యుక్తరూపకము.

తే॥గీ॥ మందహాసప్రసూన సమంజసంబు
చంచలవిలోచన భ్రమ రాంచితంబు
ఘటనమెసఁగ సంగతి సుమభ్రమరములకు
రూఢమగుఁ గాన తగు యుక్తరూపకంబు. 65

అయుక్తరూపకము.

గీ॥ ఆర్ద్రమందహాసజ్యోత్స్నమగుచు స్నిగ్ధ
నయననీరజమైన యాననమిదియన
వెన్నెలకుఁదమ్ములకయోగమున్నకతన
నిది యయుక్తరూపకమనియెంచఁ బడును. 66

విషమరూపకము.

గీ॥ అర్హరూపణముండుట నర్హములకు
రూపణమరూపణమ్మును జూపఁబడుట
విషమరూపకమనఁగను వెలయుచుండు
లలితమై యిదియెట్లు చెలంగుననిన 67

గీ॥ పుష్పబాణుండు నర్తితభ్రూలతమయి
పొల్పుఁగని మదరక్తకపోలమైన
త్వన్ముఖేందుబింబముచే భువనములెల్ల
సారసాక్షిరో! మర్దింపఁజాలియుండు 68

సవిశేషణరూపకము.

గీ॥ శిరమునన్ జాహ్నవీజలాంబరము వఱల
ననురథయూథము దొలంగిన యమరవరుల
సమ్మదోత్సవధ్వజమయి జానుమీఱి
యతిసముత్కృష్టమగుచుండు హరిచరణము 69

తే॥గీ॥ సురుచిరవిశేషణాఢ్యమై పరిఢవిల్లు
నిట్టి కేతువు రూపంబిదెద్ది కలదో
అది పదంబుల నర్పితంబాటఁ జేసి
రూఢమగు సవిశేషణరూపకంబు 70

విరుద్ధరూపకము.

తే॥గీ॥ తోయజంబుల ముకుళింపఁజేయ లేఁడు
నభమున వగాహనంబు నొనర్ప లేఁడు
త్వన్ముఖేన్దుండు మామకప్రాణహరణ
మందుమాత్రమె సునిపుణుండగుచు నుండె. 71

తే॥గీ॥ శీతకిరణుని పనులను జేయమియును
బెఱపనిన్ జేయుటయును జూపింపఁబడియె
దీనియందటు గావున దీని బుధులు
పలుకుచుందురి విరుద్ధరూపక మటంచు 72

హేతురూపకము.

తే॥గీ॥ వార్ధివైతి గంభీర భావంబుచేత
గౌరవముచేత నైతివి తొన్నధరంబ

వెల్లలోకులు గోరిన విచ్చుచుంటి
నెగడుచుంటివి కల్పావనీజమగుచు 73

తే॥గీ॥ ఇచట గంభీరతాదిక హేతువులను
వార్ధిగా గిరిగాఁ గల్పపాదపముగఁ
జేయఁబడియె నొక్కఁడు. దానఁ జేసి యిద్ది
హేతురూపకమని వచియింపఁబడియె. 74

శ్లిష్టరూపకము.

తే॥గీ॥ సకియరో! భ్రమరప్రార్థ్యసౌరభమయి
రాజహంసోపభోగార్హమై జగమున
నీదు వదనాంబుజంబు వన్నెఁగనె ననఁగ
శ్లిష్టరూపక మియ్యది చెలఁగుచుండు. 75

ఉపమారూపక వ్యతిరేకరూపకముల లక్షణములు.

తే॥గీ॥ ఇరువిధమున సాధర్మ్యవైధర్మ్యములవి
గౌణముఖ్యమ్ములకు నొగిఁ గానఁబడిన
ఖ్యాతిఁగను నుపమారూపకంబన వ్యతి
రేకరూపకమన నొలి రెండెటులన. 76

ఉపమారూపకము.

తే॥గీ॥ ఈముఖేందుండు మోదముచే నెత్తిపడి శ
శాంకునుదయసమయరాగ సంకలితుని

మఱిక యెదిరించి గర్జించుచుండె ననఁగ
రూఢిగనుచుండెడి నుపమారూపకంబు. 77

వ్యతిరేకరూపకము.

తే॥గీ॥ కువలయాప్తుని వేలుపుల్ గ్రోలుచుండు
తావకముఖేందునిన్ నేను త్రావుచుందు
నైన నతఁడెప్డు నసమగ్రుఁడౌ నితండు
మసలు నెప్పుడు నాపూర్ణమండలుఁ డయి. 78

ఆక్షేపరూపకము.

తే॥గీ॥ పడతి! యిట్టులన్యోపతాపంబు సేయు
నీదు ముఖచంద్రమునకు సంవాది కాదు
సుమ్ము చంద్రత్వ మని చెప్పుచోట నన్వ
యించి యాక్షేపరూపకం బంచిత మగు. 79

సమాధానరూపకము.

తే॥గీ॥ చణ్డిరో! తావకీనాస్యశశిసహిత మొ
కించుకయు దయలేక దహించు నన్ను
నాదు దురదృష్టమే కారణం బనంగ
నది సమాధానరూపకంబగుచు నుండు. 80

రూపకరూపకము.

తే॥గీ॥ ఈముఖాబ్జరంగమునందు నృత్యమును బొ
నర్చుచుండెడి భ్రూలతానర్తకి యిదె

లీలగా నని వర్ణింపఁ గ్రాలుచుండు
రుచిర మగుచుండి రూపకరూపకమ్ము. 81

తత్త్వాపహ్నవరూపకము.

తే॥గీ॥ నీదు నెమ్మొగమిది కాదు. నీరజమిది
కన్నులియ్యవి కావు భృంగంబులివ్వి
కేసరమ్ములే సుమ్మివి కీరవాణి!
తావకీనదంతప్రభల్ కావు కావు. 82

తే॥గీ॥ వదనతాముఖ్యధర్మనివర్తనం బొ
నర్చి పద్మాదులుగ రూపణంబుఁ జేసెఁ
గాన ప్రోద్భావితగుణప్రకర్ష మగుచుఁ
గ్రాలుఁ దత్త్వనిహ్నవరూపకంబన నిది: 83

తే॥గీ॥ రూపకోపమల వికల్పరూపములకు
మేఱలేనికతమ్మున మేము దిక్ప్ర
దర్శనముఁ జేసితిమి. కాన తద్విదులొగి
నూహసేయంగవలయు ననుక్తములను. 84

రూపకచక్రము ముగిసెను.

దీపకాలంకారము,

తే॥గీ॥ తగఁగ జాతిక్రియాగుణద్రవ్యవాచి
శబ్దమొకఁడొక్కచో నుండి సకలవాక్య

ములకు నుపచరించిన నది బుధులు చెప్పు
చుండు దీపక, మది యెట్టులుండుననిన 85

ఆదిజాతిదీపకము.

తే॥గీ॥ దక్షిణసమీరణుండు సుతారముగను
లతల జీర్ణపర్ణములను లాగుచుండె
వాఁడె యువతాంగుల మానభంజనమ్ము
సలుపఁగా నెంతయేనియుఁ జాలియుండె. 86

ఆదిక్రియాదిపకము.

తే॥గీ॥ మసలుచున్నవి తావకమదగజములు
వారిధిచతుష్కవేలోపవనములందు
కుందరుచులు నీగుణములుగూడఁ జక్ర
వాళభూమీధర నికుంజపాళియందు. 87

ఆదిగుణదీపకము.

తే॥గీ॥ శ్యామలములయ్యె సర్వదిశాంతరములు
ప్రావృషేణ్యపయోధరపటలిచేత
నేలలున్ సుకుమారతాశాలినూత్న
శాద్వలావలీసుషమాప్రసరముచేత. 88

ఆదిద్రవ్యదీపకము.

ఆ॥ విష్ణుమూర్తిచేత విక్రమాఢ్యతచేత
పూర్వదేవతల విభూతులెల్ల

నెటకొ చేర్పఁబడియె. నెచ్చటినుండియో
దేవతర్ధులెల్లఁ దేఁబడియె. 89

తే॥గీ॥ ఇట్టులాదిదీపకము లుదీరితంబు
లీపగిది మధ్యమందునునిట్టులే చి
వరను వాక్యములందు నవ్వానిఁజూపు
వాఁడఁగొన్నిటి నవియెట్లువఱలుననిన 90

మధ్యజాతిదీపకము.

తే॥గీ॥ నిచుళపాదపముల క్రింద నృత్యమాడు
పాడుచుండు సంగీతంబు బర్హిణములు
సమ్మదాశ్రుగర్భములౌచు జానుమీఁదు
కన్నులఁబరఁగోదములమీఁదఁ గట్టివేయు 91

మధ్యక్రియాదీపకము.

తే॥గీ॥ గంధవాహంబు మాంద్యసంగతము కార
మమృతరశ్మి దవానలం బగుచునుండె
మలయజమలందునప్పుడమ్మలయజంబు
పైఁబడుట శస్త్రపాతంబు పథికతతికి. 92

అంతజాతిదీపకము.

తే॥గీ॥ అంబుదంబుల్ వెడలఁగ్రక్కినట్టి జలము
ఇండ్లముందఱఁ దిరుగు బర్హిణనివహము

చంచలంబు తటిల్లతాసంచయమును
పుష్పబాణునకుండెడి మూలబలము. 93

అంతక్రియాదీపకము.

తే॥గీ॥ వల్లకల్వ నీచేతఁ గర్ణంబునందు
స్మరునిచేత వస్త్రము శరాసనమునందు
చాపుమీఁదను నాచేత సైతము మతి
యొక్కపరి మూఁడునియ్యవి యుంచఁబడియె. 94

మాలాదీపకము.

తే॥గీ॥ విశదపక్షంబు విధునకు వృద్ధినొసఁగుఁ
బంచశరున కాశశియు నప్పంచశరుఁడు
రాగమునకును రాగంబు రక్తులైన
తరుణుల రతోత్సవశ్రీవిధానములకు. 95

తే॥గీ॥ ఆదిదీపకము నిది యైనఁగాని
పూర్వపూర్వవ్యపేక్షచేఁ బోలుపుమీఁదు
వాక్యమాల ప్రయోగింపఁబడియెఁగాన
సమ్మతమ్మ మాలాదీపకమ్మనాఁగ. 96

విరుద్ధార్థదీపకము

తే॥గీ॥ పుష్పచాపున కవలేపమును గరంబ
వర్ధిలం జేయుచుండెసి వారిదములు

ఘర్మమునకును దగ్గింపఁ గలిగియుండు
గంధవాహవిధూతశీకరభరములు 97

తే॥గీ॥ వారిదపదము నవలేపపదముఁ గూడఁ
నొకటియొకదానికి సరిపడక మెలంగు
క్రియలతోఁడ సంయుక్తంబు లయినకతన
దీని పేరు విరుద్ధార్థదీపకంబు 98

ఏకార్థదీపకము.

తే॥గీ॥ ఆశల విశాలభావంబు నపహరించు
రిక్కల సమూహముల నెల్ల మ్రింగివేయు
నాదుప్రాణములంగొను ♦నీదినమున
వ్యాపకంబులు ♦యీపయోవాహమాల. 99

తే॥గీ॥ పెక్కుగు పదంబుల ప్రయుక్తి నొక్క క్రియయె
వివధరావళి కిచట దీపించుచుండెఁ
గాన యేకార్థదీపకాఖ్యను వహించి
యియ్యది విరాజిలును సూక్తి బృందమందు 100

శ్లిష్టార్థదీపకము.

తే॥గీ॥ హృద్యగంధవహంబులై యెంతయేని
తుంగములు తమాలాసితద్యుతియుతములు
మేఘములు నభమందు ♦భ్రమించుచుండె
ధాత్రియందు సయిత మదమాతంగఘటములు 101

తే॥గీ॥ ధర్మములచే నభిన్నతఁ దాల్చినట్టి
జలధరమాలికను మతంగజంబులకును
భ్రమణమున నెసఁబాధంబు పఱలుచుండె
నీపగిదినుంట శ్లిష్టార్థదీపకమిది. 102

తే॥గీ॥ ఇవ్విధంబున నే బుధులెఱుఁగవలయు
దీపకంబునయందు వర్తిల్లు నట్టి
మిగిలిన వికల్పములనెల్ల మృదుళసరస
సుందరార్థ సంస్కృతకవిసూక్తులందు. 103

దీపకచక్రము సమాప్తము.

ఆవృత్త్యలంకారము.

తే॥గీ॥ సమ్మతంబగు దీపకస్థానమందు
పొంకమైన పదావృత్త్యలంకరణము
లలితమైన యర్థావృత్త్యలంక్రియయును
లసితమౌ నుభయావృత్త్యలంకృతియును. 104

పదావృత్తి.

తే॥గీ॥ ♦విరియుచుండెఁ గడిమిపూలు ♦విచ్చుచుండెఁ
గడు మనోజ్ఞములై తెల్ల కొడిసెపూలు
కందళుల్ ♦వికసించెడి నందముగను
ఏఱుమద్దిమొగ్గలును ♦విప్పారుచుండె. 105

అర్థావృత్తి

తే॥గీ॥ అంబుదంబు లుత్కణ్ఠాభావంబుఁ గూర్చె
శ్రేణిగట్టి శిఖావళిబృందమునకుఁ
బ్రసవశరుఁడు నుత్కణ్ఠాభావంబుఁ గూర్చె
నెల్ల యువనివహంబుల హృదయములను. 106

ఉభయావృత్తి.

ఆ॥వె॥ విశ్వమును జయించి విహరించుచుంటి శు
ద్ధాంతసతులతోడ నవని నీవు
విబుధలోకమందు విహరించుచుండి ర
చ్చరలతోడ నీదు శత్రునృపులు. 107

ఆవృత్తిచక్రము.

ఆక్షేపాలంకారము.

తే॥గీ॥ అగు నిషేధోక్తి యాక్షేప, మది త్రివిధము
మూఁడు కాలముల నిషేధ్యముల నెనయుట
మఱియు నాక్షేప్యభేదముల్ పరిమితములు
కావు కాన దీనికి దుది గానఁబడదు. 108

వృత్తాక్షేపము.

తే॥గీ॥ ఐదు పూలబాణాల ననంగుఁడు జగ
మంతయు జయించె ననుట భావ్యంబు కాదు

కాదని తలంచుటయును యుక్తంబు కాదు
వస్తుశక్తు లద్భుతములై వఱలుచుండు. 109

తే॥గీ॥ అంగజజయం బసంభవం బనెడు బుద్ధి
వర్తిలినయది యే హేతుబలమువలనఁ
గాదనంబడుచుండెడిఁ గాన యిట్టి
దవనిఁ జెల్లు వృత్తాక్షేప మనెడి పేర. 110

వర్తమానాక్షేపము.

క॥ ఓకలభాషిణి! కువలయ
మే కతమునఁ జెవి నిడియెద? వెంచెదవ్రేకో!
నీ కడకంటివిలోకన
మీకృత్యంబునకు శక్తిహీనంబనుచున్ 111

తే॥గీ॥ నల్లకల్వను గర్ణంబునం దిడికొను
చుండఁగనె చాటువచనప్రయుక్తశక్తి
నాయకుండు నిరోధించె నాయిక నిటు
లౌట వర్తమానాక్షేప మనఁబడు నిది. 112

భవిష్యదాక్షేపము

తే॥గీ॥ లాతినుదతి మద్దిష్టచే లాతుయంటి
రక్తమగుచుఁ గన్పట్టు నేత్రంబుతోడ
నీవు నన్ను గనుంగొన నేరవు హృద
యేశ్వరా! సూనృతము వచియించుచుంటి. 113

తే॥గీ॥ కలుగఁగల దెప్పుడో తప్పు కాంతుని కని
యెంచుచున్ మనస్విని నిరోధించె నిట్లు
ముందుగాన కావున నిది బుధులచేతఁ
జెప్పఁబడును భవిష్యదాక్షేప మనుచు. 114

ధర్మాక్షేపము

తే॥గీ॥ తావకాంగంబులందు మార్దవము మిథ్య
యే యగును సుమ్ము తన్వంగి! యిది నిరూఢి
మృదుతయే సత్యముగ నున్న నేల హేతు
వించుకయు లేక నన్ను బాధించుచుండు? 115

తే॥గీ॥ ముదితగాత్రమార్దవము కాముకుని చేత
దానికి విరోధియైన కృత్యమ్ము కలిమి
నిచట నాక్షిప్తమయ్యెడి నిట్లు కాన
తనరు నిద్ది ధర్మాక్షేప మనెడి పేర. 116

ధర్మ్యాక్షేపము

తే॥గీ॥ సుందరి యటంచుఁ గాని యసుందరి యని
కాని యీవివేకం బెట్లు కలుగఁ గలదు?
చంచలంబైన ప్రభయె కాంచఁగఁబడెడి
దాని యాశ్రయ మింతయుఁ గానఁబడదు 117

తే॥గీ॥ అనుమతింపఁగఁబడెఁ బ్రభయనెడి గుణము
ధర్మి యాక్షిప్తమయ్యె నత్యంతచిత్రి
మైన రూపుఁ జెప్పఁగ నెంచు వానిచేత
నిట్టులౌట ధర్మ్యాక్షేప మియ్యదియగు. 118

కారణాక్షేపము

క॥ కను లెఱ్ఱనయ్యె నధర
మ్మును పల్లవ మదఱఁజొచ్చె నవె భుగ్నముల
య్యెను నీ కనుబొమ్మలు సై
నను గలుగదు తప్పు లేని నాకు భయ మెపున్. 119

తే॥గీ॥ భయమునకు ముఖ్యకారణంబైన స్వాప
రాధము నిషిద్ధమయ్యెను బ్రౌఢుఁడైన
ప్రియుని చేతను గావునఁ బేర్కొనంగఁ
జెల్లు నియ్యది కారణాక్షేపమనుచు. 120

కార్యాక్షేపము

తే॥గీ॥ ప్రాణవల్లభుఁ డుండె దూరమ్మునందు
నంబుదములతో వానకాలంబువచ్చె
గనుఁగొనంబడుచుండె ఫుల్లనిచుళములు
మృతిని గాంచకపోతి నిదేమి యొకొ! 121

తే॥గీ॥ దారుణాంబుదాగమమును కారణంబుఁ
జెప్పి తత్కార్యమరణనిషేధ మిచటఁ
జేయఁబడుటచే నియ్యది చెప్పఁబడును
ఘనుల చేతఁ గార్యాక్షేపమనెడి పేర. 122

అనుజ్ఞాక్షేపము.

తే॥గీ॥ నీ పయనము మిది చిరకాలతాపకారి
నాకగుట సంభవింపదు నాథ! పొమ్ము
పోవుపక్షంబునం దిట్టులీవిషయము
నందు వలవ దాశంక నీడెందమునకు. 123

తే॥గీ॥ ఇట్లనుజ్ఞాముఖంబున నే మరణము
సూచనమొనర్చుచు నె మనోజ్ఞ నీపయనము
కాంత యొకతె నిషేధించెఁ గావున బుధు
లందు రిది యనుజ్ఞాక్షేప మగు నటంచు. 124

ప్రభుత్వాక్షేపము.

తే॥గీ॥ కుశలము సుఖమ్ము నీకుఁ జేకూరఁగలదు
ద్రవిణలాభంబుతోడ మార్గంబునందు
ప్రాణవిషయసంశయము నాకైనఁ గలుగ
దైనఁ బోవలవదు నీవు ప్రాణనాథ! 125

తే॥గీ॥ ప్రాణనాథప్రయాణానుబంధిహేతు
వులను వచియించుచుండియుఁ బొలతి యిట్లు
ప్రాభవముచేతనే యడ్డపఱిచె నతనిఁ
గాన యిది ప్రభుత్వాక్షేపమై నెగడెడి. 126

అనాదరాక్షేపము

తే॥గీ॥ బ్రతుకుమీఁదియపేక్షయే ప్రబలతమము
ద్రవిణమండలియాశ దుర్బలము నాకుఁ

బొమ్ము పోకున్నచో నిలువుము హృదీశ!
తెలియఁజేసినదాన నాస్థితిని నేను. 127

తే॥గీ॥ చెలువుని ప్రయాణ మడ్డగించెడి నిరూఢిఁ
గడు ననాదరముగఁ బల్కెఁ గాంతయొకతె
ప్రణయపారవశ్యప్రభావంబుచేత
నిది యనాదరాక్షేపమం చెన్నఁబడును. 128

ఆశీర్వచనాక్షేపము.

తే॥గీ॥ పోవునట్టిపక్షమునందుఁ బొమ్ము నాథ!
నీకుఁ ద్రోవలు శుభములై నెగడుఁ గాత
నీవు పోయెడుచోటనే నేనుగూడ
జన్మమెత్తుట తప్పక జరుగుఁ గాత. 129

తే॥గీ॥ గరిత యాశీర్వచించుమార్గమునఁ దనయ
వస్థ సూచించుచుండియే వల్లభుపర
దేశయాత్రను దా నిషేధించుట నిది
చెల్లు నాశీర్వచనమయాక్షేపమనఁగ. 130

పరుషాక్షేపము.

తే॥గీ॥ నీదు ప్రస్థాన మియ్యది నిజమయేని
వెఱవధూమణి నిక నీవు వెదకికొనుము
సందు దొరకునో! యని నిరీక్షణము సేయు
మిత్తి యిప్పుడే నన్నాక్రమించుచుండె. 131

క॥ ప్రేమవశీకృతయై యొక
భామిని పరుషముగఁ బల్కి పతిపయనమ్మున్
దామానిపించెఁ గావున
నామాడ్కి విరచనము పరుషాక్షేపముగన్. 132

సాచివ్యాక్షేపము.

తే॥గీ॥ పోవునెడల శీఘ్రముంబుగాఁ బొమ్ము నాథ!
యాత్తబంధుముఖోద్గీర్ణమై ప్రయాణ
మునకుఁ బరిపంథియగుచుండఁ బోవునట్టి
శోకరవతతి నీచెవి సోకఁగలదు. 133

కం॥ సాచివ్యము సేయునొకో!
యీచెలి యనఁబల్కి నాథు నేగవలదనెన్
సూచనగ రక్తయా సతి
సాచివ్యాక్షేపమనఁగఁ జను నిది సుదతుల్. 134

యత్నాక్షేపము.

తే॥గీ॥ అరుగుమనుచును నీకుఁ బ్రియంబుగాఁగఁ
బలుకవాంఛింతు మత్ప్రియవాంఛఁ జేసి
నోటనుండి వెడలుచుండు మాట యరుగ
వలదనుచు నేమి సేయంగఁగలను నేను. 135

కం॥ అనభిలషితార్థమును గూ
ర్చిన యత్నమ్మునకు సువిపరీతఫలము గ.

ల్గినకతన వ్యర్థతం జూ
పిన యత్నాక్షేపమనుచుఁ బేర్కొనఁబడెడిన్. 136

పరవశాక్షేపము.

తే॥గీ॥ క్షణము నీవు దర్శనవిఘ్నకరమటంచు
తెప్పపాటువైఁ గోపించు ప్రేమకీవు
చెప్పము ప్రయాణ మయ్యది యొప్పకొనిన
నాకు నాభంగి యగును మనఃప్రియంబు. 137

తే॥గీ॥ ప్రేమపరతంత్రయైన నారీమణి యిటు
లాతికృత్యంబుఁ జూపుట చేతఁ బ్రియుని
పయనమును నిషేధించుచుఁ బలికెఁ గాన
చెల్లునియ్యది పరవశాక్షేపమనఁగ. 138

ఉపాయాక్షేపము.

తే॥గీ॥ విరహము సహింపఁగల నొకవిధము వినుము
నాథ! నాకిమ్ము దృశ్యాంజనంబు. దాని
గన్నులం బెట్టికొనినచోఁ గంజశరుఁడు
గొట్టుటకుఁ దాను నన్నుఁ గన్గొనఁగ లేఁడు. 139

తే॥గీ॥ దుష్కరోపాయ మొకటి బ్రతుకుటకొఱకుఁ
దొయ్యలి యుపన్యసించి నాథునిపయనము
దా నిరోధించెఁ గాన యేతాదృశంబు
ఘనులచే నుపాయాక్షేప మనఁగఁబడును 140

రోషాక్షేపము.

క॥ పోయెద ననినెమొడి వాక్యము
నీ యాస్యమునుండి వెడలె నేవెడలెను నా
థా! యేగకున్న నేమి? క
నీయఃప్రాణముండవైన నీతో నాకున్. 141

తే॥గీ॥ సమధికస్నేహ యంత్రితస్వాంత యొకతె
ప్రాణవల్లభు సంసిద్ధమైన యాత్ర
గాంచి సంరంభమున నిషేధించెఁగాన
తనరుచుండు రోషాక్షేప మనఁగ నిద్ది. 142

మూర్ఛాక్షేపము.

తే॥గీ॥ ప్రియుని యాత్రావృత్తాంతంబు వినుటతోన
ముగ్ధయౌ నాయికయొకర్తు మూర్ఛగాంచెఁ
దెలిసి రాఁ బ్రియునింగని పలుకఁ దొడఁగెఁ
జాలకాలమునకు వచ్చితేల? యనుచు. 143

తే॥గీ॥ ముగ్ధ తత్కాలసంజాతమూర్ఛ యగుచుఁ
బెదరుచూపులతో మనఃప్రియుని యాత్ర
నిటు నిషేధించెఁ గావున నీదృశంబు
దనరుచుండు మూర్ఛాక్షేప మనఁగఁబడుచు. 144

అనుక్రోశాక్షేపము

తే॥గీ॥ అంగనలు మూర్కొనమిఁ జెవియుందు నిడమి
ప్రియమాయిన మద్యమందు నర్పింపకునికి

నీదు రిపుల దీర్ఘికల నిందీవరములు
డిగ్గియలయందు వసివాడి ద్రుగ్గిపోవు. 145

తే॥గీ॥ కలువపై ననుక్రోశంబు గలిగినట్లు
దాని యోగ్యోపయోగంబుఁ దలఁగఁద్రోసి
శోచనీయమౌ వస్థను జూపెఁ గాన
యది యనుక్రోశనాక్షేప మగుచునుండు. 146

శ్లిష్టాక్షేపము

క॥ అమృతాత్మకుఁ డగుచుం బ
ద్మములకు శత్రువయి స్నిగ్ధతారకుఁడై నీ
దుముఖేందు డీతఁడుండఁ బె
ఱమృగాంకునితోడ నేమి? ప్రస్తావమికన్ 147

తే॥గీ॥ ముఖ్యచంద్రుని గుణములఁ బోలియుండు
గౌణచంద్రునిగుణములఁ గనఁబఱచుచు
ముఖ్యచంద్రు నాక్షేపణంబు నిటఁ జేసెఁ
దనరునిద్ది శ్లిష్టాక్షేపమనఁగఁ బడుచు. 148

అనుశయాక్షేపము

ఆ॥వె॥ అల్పమైన నర్థ మార్జింపఁ బడలేదు
చదువఁ బడఁగ లేదు చదువొకఁడును
స్వల్పమైన తపము సల్పంగఁబడలేదు
కడచిపోయినది సకలవయస్సు. 149

తే॥గీ॥ క్షేమము ధనార్జనాదులు లేమి లేవట
బహుళమగుచుఁ బశ్చాత్తాపభావ మొప్ప
వయసు గడచిపోయినయట్టివాఁడు సూవెఁ
జెల్లు నియ్యది యనుశయాక్షేపమనఁగ. 150

సంశయాక్షేపము.

తే॥గీ॥ అగునొకో! యిది శారదమంబువాహ
మయ్యెడినో యేమొ! యియ్యది యుంచపిందు
అందెచప్పుడుతోఁదుల్యమైన రుతము
కర్ణములసోకెఁ గాన మేఘంబుగాదు. 151

తే॥గీ॥ అంబుదంబులఁ గనఁబడనట్టిదియును
హంసకులసహజంబయి యమరునదియు
నైన రుతమున సంశయం బపనయించు
గానఁగనుక సంశయాక్షేప మనఁబడునిది. 152

అర్థాంతరాక్షేపము.

తే॥గీ॥ విక్రమము తావకీనంబు విశ్వమెల్ల
నాక్రమించియు శాంతింపదయ్యె నహహ!
దండిమంటల గనగన మండుచుండు
ననలునకుఁ దృప్తి యొప్పదు గనఁబడియెడి. 153

తే॥గీ॥ కలిగినట్టి విస్మయమును దత్కారణమును
బోలియుండు నర్థాంతరంబు నొకదాని
గమటవలన నివారింపఁబోకొనఁబడ నిది
చెల్లుచుండు నర్థాంతరాక్షేపమనఁగ. 154

హేత్వాక్షేపము.

తే॥గీ॥ తావకీనచిత్రరచనకు నమధనమను
నూహ సేర్చుల గ్రహియించుచుంటఁ జేసి
యిచ్చుచుండెదవని సుతియింపఁబడవు
మానవేశ్వర! నీవెపుడైనఁగాని. 155

తే॥గీ॥ తనరుచుండు హేత్వాక్షేపమనెడి పేర
నీపగిదిఁ జెప్పఁబడెడి యాక్షేపమెల్ల
దిక్ప్రదర్శనమిది. లాతితీరులింక
నిట్టులే యుండు ననుచు నూహింపవలయు. 156

ఆక్షేప చక్రము.

అర్థాంతరన్యాసాలంకారము

తే॥గీ॥ వస్తువును నొకదానిని బ్రస్తుతించి
దానిసాధించుటకు సమర్థమయినట్టి
యితరవస్తువు నన్యాసించుటఁ దెలి
యుంగవలయు నర్థాంతరన్యాసమనుచు. 157

అర్థాంతరన్యాసభేదములు.

సీ॥ అదియు విశ్వవ్యాపి యనఁగ, విశేషస్థ
మనఁగ, శ్లేషావిద్ధమన, విరోధ
వంతంబనెడు పేరఁ బ్రఖ్యాతమనఁగ న
యుక్తకారిసమాఖ్యనొప్పెడిదన
యుక్తాత్మయనఁబడుచుండెడిదనఁగ, యు
క్తాయుక్త నామకమైనదన, వి
పర్యయంబను పేర వర్తిల్లునదియన,
విలసిలు నెనిమిది భేదములను
తే॥గీ॥ ఇట్టి భేదంబులింకఁ గన్పట్టుచుండు
దీనికిఁ బ్రయోగములయందు. వీనికిని ను
దాహరణముల మాల నిదర్శనముగ
రూపములు వ్యక్తములుగాఁగఁ జూపువాఁడ. 158

విశ్వవ్యాపి.

తే॥గీ॥ లోకములకెల్లఁ గన్నులౌ లోకపాలు
రు భగవంతులు రవియుఁ జంద్రుఁడును గూడ
నస్తమించుచునే యుందు రరయవయ్య
దాటఁగాఁగలఁ డెవ్వండు దైవగతిని? 159

విశేషస్థము.

తే॥గీ॥ దేహధారుల తాపంబు దీసివేయు
నీరదంబులు చల్లని నీటి నొసఁగి

పెఱల దుఃఖంబు శమియించుకొఱకుఁగాదె?
పుడమిపై మహనీయులు పుట్టుటెల్ల. 160

శ్లేషావిద్ధము.

తే॥గీ॥ కలుగఁజేసెడిఁ బ్రీతి జగములకెల్ల
మలయశైల సమాగతమారుతంబు
అందఱకుఁ బ్రేమభాజనం బగునుగాదె?
యవని దాక్షిణ్యసంపన్నుఁడైన వాఁడు. 161

విరోధవంతము.

తే॥గీ॥ విశ్వమునితండు సంతోషపెట్టుచుండుఁ
జాలమలినుండు నయ్యు నిశాకరుండు
బుధులపై ననుగ్రహ ముంచుచుండుఁగాదె
యెంతయు సదోషుఁడయ్యు ద్విజేశ్వరుండు. 162

అయుక్తకారి.

తే॥గీ॥ అంబుజాతమరందపానంబు వలనఁ
గడు మధురమైన షట్పదకంఠరుతము
నైతమతికటువయ్యె నాశ్రవణములకుఁ
గాముకుల పాతకమ్ము లీకరణినుండు. 163

యుక్తాత్మ.

తే॥గీ॥ ఇదె మదీయాంగములు దహించుచుండెఁ
బద్మదళములచే న[illegible]ఁబడి శయ్య

హవ్యవాహన ప్రతినిధి యనఁదగినది
దాహశీలమౌచుంట యుక్తంబుకాదె? 164

యుక్తాయుక్తము.

తే॥గీ॥ శీతకిరణుండు క్షీణింపఁజేయుఁగాక
నను వసంతుఁడు బాధపెట్టు నిదియేల?
మలినుఁడౌ వాఁడుచేయుకర్మంబు సురభి
యైన వానికిఁ గడు నయోగ్యంబుకాదె? 165

[illegible] విపర్యయము.

తే॥గీ॥ ~~కైరవములు~~ సైతము గాల్చుచుండఁ
బద్మములమాట యేమిచెప్పంగఁ గలను
ఇందుగృహ్యంబు లుగ్రతనొందుచుండ
భానుగృహ్యంబులకు మార్దవం బమరునె? 166

అర్థాంతరన్యాసచక్రము.

వ్యతిరేకాలంకారము.

తే॥గీ॥ వ్యంగ్యమైకాని శబ్దవాచ్యమయికాని
రెండువస్తువులకుఁ బోల్కియుండినపుడు
వానిభేదంబు చెప్పంగఁబడుటను నది
వాకొనంబడియెడి వ్యతిరేకమనుచు. 167

శబ్దోపాత్తసాదృశ్యము.

ఏకవ్యతిరేకము.

తే॥గీ॥ ధీరతయును లావణ్యగభీరతలును
మున్నుగాఁగల గుణములఁ బోలుచుంటి
వారిరాశిని నీ విటువంటిదైన
నీదు శమ్మని చేతనే భేదమొదవె. 168

తే॥గీ॥ ఒక్కయుపమానమునయందు నుండునదియొ
ఒక్కయుపమేయమునయందు నుండునదియొ
ధర్మముభయగతమగు భేదమును దెలుప
నీకరణిని నేకవ్యతిరేకమగును. 169

ఉభయవ్యతిరేకము.

క॥ వేలాలంఘన మెఱుఁగరు,
చాలఁగ గంభీరులీవు జలరాశియునున్
నీలుఁ డతఁడు కాటుకవలెఁ
గ్రాలెడి బంగారమట్లుగా నీ కాంతుల్. 170

తే॥ గీ ఉభయులకు భేదకంబులైయొప్పు నలుపు
పసిమియను గుణములిటఁ జూపంగఁ బడియె
వేఱువేఱుగఁ గావున విలసిలునిది
పృథివిపై నుభయవ్యతిరేక మనఁగ. 171

సశ్లేషవ్యతిరేకము.

క॥ వారిధియు నీవునున్ దు
ర్వారులు తేజోయుతులని వారితసత్త్వుల్
మీరిరు పురకిది భేదము
వారినిధి జడాత్మకుండు పటువగుదీవున్ 172

తే॥గీ॥ అదియె శ్లేషరూపంబుగా నమరె నిచటఁ
గాన సశ్లేషమని దీని గనుఁగొనుండు
తొడరి సాక్షేపమును సహేతువుననియెడి
ద్వయమదియుఁ గూడఁ జూపింపఁ బడెడినిఁక. 173

సాక్షేపవ్యతిరేకము

తే॥గీ॥ స్థితియుతంబయ్యు నెంతయు ధీరమయ్యు
రతనముల కాకరంబయ్యు రాజ! నీదు
కతుఁ జేరంగ లేదయ్యెఁ గాదె మలిన
మగుచుఁ గన్పట్టు నిమ్నగాలయంబు. 174

సహేతువ్యతిరేకము.

తే॥గీ॥ గిరిసరిద్ద్వీపవనధిసంకీర్ణమైన
యుర్విసకలంబు వహియించుచుండెఁ గాని
భుజగభర్తయాంచుంటచే భూమిపాల!
అతినికృష్టుండు నీకన్న నహిపతి. 175

తే॥గీ॥ శబ్దములచే నుపాత్తమౌ సామ్యముప్ప
నట్టి వ్యతిరేక మిట్టిదిగాయె చెలంగు
సామ్యము ప్రతీయమానమై జానుమీఱు
నట్టి వ్యతిరేకమును గల దది వచింతు. 176

ప్రతీయమానసాదృశ్యవ్యతిరేకము.

ఆ॥వె॥ నీదు నెమ్మొగంబు నీరజంబనునట్టి
రెండువస్తువులకు నుండు భేద
మియ్యదియె. పయోజమేర్పడు జలమున
నిన్ను బాయకుండు నీదు మోము. 177

తే॥గీ॥ భూవిలోనకుల్ మదరాగమును మృగేక్ష
ణంబులం జెప్పుడైనఁ గానంగరావు
నీదుకనుదోయి యన్ననో నెగడుచుండు
నాగుణంబులతోఁ గూడి యనవరతము. 178

తే॥గీ॥ వెనుకటి యుదాహరణమున భేదమొకఁడె
చెప్పఁబడియెఁ. గన్పట్టెడి గొప్పఁదనము
దీనియందు. లాతిగనుండు దానిని వివ
రించెదన్ సదృశవ్యతిరేకము నిఁక. 179

శబ్దోపాత్తసాదృశ్యసదృశవ్యతిరేకము.

తే॥గీ॥ పుండరీకంబు నీముఖంబును సుగంధ
ముండునవియును వికసించియుండునవియు

భ్రమరములు దిరుగాడు నబ్జమునయందుఁ
గదలుఁ గన్దోయి నీ నెమ్మొగమునయందు. 180

ప్రతీయమానసాదృశ్యసదృశవ్యతిరేకము.

తే॥గీ॥ అంబరోత్తంసమగును శశాంకుఁడిత్తఁడు
హంసమిది యంబుభూషణం బగుచునుండు
శ్రేణులై నభమునయందు రిక్కలొప్పుఁ
గ్రాలు జలముల వికసిల్లి కైరవములు. 181

తే॥గీ॥ శ్వేతిమాదిసాదృశ్యప్రతీతి యొప్పు
చంద్రునకు హంసమునకును, స్వచ్ఛభావ
మంతటఁ బ్రతీతమైన వ్యోమాంబువులకు,
భేదమిద్దానియందుఁ జూపింపఁబడియె. 182

తే॥గీ॥ ఆదియందుఁ జూపిన యుదాహరణమందుఁ
బ్రకటితంబు సామ్యంబు శబ్దములచేత.
భృంగనేత్రాదిభేదకాల్ రెంటనమును
లొకతన సదృశవ్యతిరేకములివి. 183

సజాతివ్యతిరేకము.

తే॥గీ॥ మణుల కాంతులు సంహరింపంగ లేవు
జేసి రవికిరణములు వారింప లేవు
దర్శననిరోధకంబయి తరుణజనుల
యౌవనోదయసంభూతమైన తమము. 184

తే॥గీ॥ తమము, చీకటిజాతికి దర్శనంబు
నడ్డగించుటచే సమంబగుచునుండి
మన్యధర్మములన్ భిన్నమయ్యెననుటఁ
బృథ్వి నిది సజాతివ్యతిరేకమగును. 185

ఇది వ్యతిరేకచక్రము.

విభావనాలంకారము.

తే॥గీ॥ సుప్రసిద్ధనిదానంబు శూన్యమగుట
నద్దియేని యునుర్కా లాతిహేతువైన
సాజమౌ చుంటయైన నెచ్చట విభావ్య
మగునో! దాని విభావన యనఁగవలయు. 186

కారణాంతరవిభావన.

తే॥గీ॥ అకృతమధుపాన మత్తమౌ హంసవితతి
తుడువఁబడక నిర్మలమైన యుడుపథంబు
తేర్పఁబడక తేటగను వర్తిలు జలంబు
గలిగి జగము గడున్ మనోజ్ఞమగుచుండె 187

ఆర్థస్వాభావికత్వవిభావన.

తే॥గీ॥ నీలమౌఁగాటుకిడకుండ నీదుదృష్టి
వంచఁబడక నీ భౌమ లొప్పు వంపుగలిగి

రంజితము గాకఁ నీ మోవి రక్తమగును
సుందరీమణి! నీయందు చెందుఁగలదు. 188

శాబ్దస్వాభావికత్వవిభావన.

తే॥గీ॥ మోము నైసర్గికామోదపూరితంబు
తనువు నిర్వ్యాజభూరిసౌందర్యయుతము
శశధరుండు నిష్కారణశాత్రవుండు
కంజశరుఁ డనిమిత్తంబుగా రిపుండు. 189

తే॥గీ॥ కారణనివర్తనంబు సాక్షాత్తుగ నలు
పంగఁబడె నిసర్గాదిశబ్దముల చేతఁ
బ్రోక్తమయ్యెను సౌరభముఖ్యఫలము
కావున విభావన యనంగఁ గ్రాలెడి నిది 190

ఇది విభావనాచక్రము.

సమాసోక్త్యలంకారము.

తే॥గీ॥ ఒక్కవస్తువు మనమునందుంచుకొనుచు
దానితోఁ దుల్యమైన వస్త్వంతరమును
జెప్ప సంశ్లేషరూపమై చెలఁగుచుంట
నొప్పఁగొనఁబడు నది సమాసోక్తి యనుచు. 191

వ్యఘటిత సమాసోక్తి.

తే॥గీ॥ కాంతుఁ డీరంగ ఫుల్లపంకజమునందు
సారమకరందమును గ్రోలుషట్పదంబు
పూర్తిగా సౌరభంబును బూననట్టి
కుట్మలంబును ముద్దిడికొనెడిఁ జూడు. 192

తే॥గీ॥ ప్రౌఢయా కాంతమీఁద నిబద్ధమైన
రతివిలాసము గలిగిన రాగియొకఁడు
బాలయా లోలనేత్రపై వాంఛయుడుటఁ
దీనియందెంతయు విభావ్యమానమగును. 193

తే॥గీ॥ సన్నుగ విశేష్యమాత్రవిభిన్నమయ్యు
సదృశరూపంబులై విశేషణము లమర
నొక సమాసోక్తి యొప్పు. నింకొకటిగూడ
వెలయుచుండు భిన్నాభిన్నభేదకంబు. 194

తుల్యాకారవిశేషణసమాసోక్తి

తే॥గీ॥ రూఢమూలతనొప్పి యర్థులను నిచ్చ
ఫలభరంబులఁ బోషణసలుపుచుండు
గొప్ప వృక్షంబు సాంద్రమై యొప్పుచాయ
తోడఁ దనరారునట్టిది దొరకె నాకు. 195

తే॥గీ॥ అధికతనువిటపాభోగమగుచునుండి
స్థైర్యముగలట్టిదగుచు సుచ్ఛాయమగుచు

ఫలసుమసమృద్ధిగల్గిన పాదపంబు
భాగ్యవశమున నాకు సంప్రాప్తమయ్యె. 196

తే॥గీ॥ రెండుదాహరణములందు వృత్తముగను
బరఁగ వర్ణింపఁబడియెను బురుషుఁడొకఁడు
అన్నియు సమానధర్మములాద్యమందు
ద్వయము సమమగు లాతి నిదర్శనమున. 197

తే॥గీ॥ వ్యాళసంసర్గము నివృత్తమగుచునుండఁ
బ్రకృతిమధురాశయుండైన వార్ధి యతఁడు
కటకటా! శుష్కభావంబుఁ గాంచుచుండెఁ
బ్రబలత నవార్యమౌ కాలబలమువలన. 198

తే॥గీ॥ ఇట్లపూర్వసమాసోక్తి యేర్పడెడిని
వెనుకఁగల ధర్మముల నివర్తనమువలన
వనధికి సమానుఁడౌ పురుషునకుఁ గల్గి
నట్టియాపద సూచితంబయ్యెఁ గాన 199

ఇదిసమాసోక్తిచక్రము

అతిశయోక్త్యలంకారము

తే॥గీ అతిశయవినషు లోకసీమాతివర్తి
యతిశయోక్తి యనంగనొప్పారుచుండు

నిది యలంకారములయందునెల్ల మిగుల
నుత్తమంబగు నెట్లుగానుండుననిన. 200

తే॥గీ॥ మల్లెపూలదండలుదాల్చి తెల్లమల్లు
చీరలంగట్టి సర్వశరీరలిప్త
మైన యార్ద్రచందనము పొల్పార వెన్నె
లలఁగనంబడ రభిసారికలు నడచుచు. 201

తే॥గీ॥ జ్యోత్స్నబాహుళ్య ముత్కర్షయుక్తముగను
బ్రోక్తమిఁక సంశయాతిశయోక్తి మొదలు
గాఁగలుగునవియెల్ల వ్యక్తములుగాఁగ
స్వల్పముగ నిదర్శనము లొసంగఁబడును. 202

సంశయాతిశయోక్తి

తే॥గీ॥ గబ్బిగుబ్బదోయికిని జఘనమునకును
నడుమ నీసూక్ష్మమైన నెన్నడుము కలదో!
లేదొకో! యనుసంశయం బీదినంబు
నంతమైతము పోలేదు నాకుఁ దరుణి! 203

నిర్ణయాతిశయోక్తి

తే॥గీ॥ ఓనితంబిని! నీనడుమున్నదనుచుఁ
గట్టిగా నిర్ణయించుట గాదశక్య
మదియె లేనిపక్షమునందుఁ గుదురునెట్టు
లీఘనపయోధరయుగభర మిచటనున్కి. 204

ఆశ్రయాధిక్యాతిశయోక్తి

తే॥గీ॥ ఇముడఁటకశక్యమైన నీ యీ సుకీర్తి
బ్రోవు సకలంబుఁగూడ నిముడుచునుండెఁ
జాగురే! యెంతయేని విశాలమగును
మేదినీశ! జగత్త్రితయోదరంబు. 205

తే॥గీ॥ వశ్యవాక్కులౌ పండితప్రవరులెల్ల
నధికగౌరవమొనఁగు నీయతిశయోక్తి
యితరమైన యలంకారతతికి నైత
మేకమౌ పరాయణమని వాకొనుదురు. 206

ఇదియతిశయోక్తిచక్రము

ఉత్ప్రేక్షాలంకారము

తే॥గీ॥ చేతనము వృత్తిగాని యచేతనంబు
వృత్తిగాని యన్యంబగు విధముతోడ
నుండ నన్యథా యుత్ప్రేక్ష యొనరుపఁబడు
నెచట; దాని నుత్ప్రేక్షగా నెంచుచుందురు. 202

చేతనగతోత్ప్రేక్ష

తే॥గీ॥ దంతి మధ్యాహ్నకాలమార్తాండుచేతఁ
జాలఁదప్తమై చొచ్చెడి సరసిలోన

తరణి చేపట్టినట్టి పద్మములఁ జీకి
వేయనుంకించె ననుచు భావింతు నేను. 208

తే॥గీ॥ జలమున గజంబు సొచ్చుట స్నానమునకు
సలిలపాన మృణాళభక్షణములకును
వైరమును దీర్చుకొన నంచు వర్ణనంబొ
నర్చుచుండె నుత్ప్రేక్షనొనర్చి సుకవి 209

అచేతనగతోత్ప్రేక్ష

తే॥గీ॥ నేను బోడవౌటకు విరోధమైన చెవికి
నాభరణమగుచుండె నియ్యది యటంచుఁ
నీదు కర్ణోత్పలంబును నీదుచూపు
హాయలు మీఱి విలంఘించుచుండనోపు! 210

తే॥గీ॥ కలువపూవు నపాంగభాగమునఁబడు వి
లోకనంబుల కిరణముల్ దాఁకుచుండె
నొక్కొ! తాఁకకయుండెడి నొక్కొ! యని క
వీంద్రుఁడిట్లు వర్ణించె నుత్ప్రేక్ష నలిపి 211

తే॥గీ॥ కాయముల నంధతమసంబు ప్రాయునొక్కొ!
సురపథంబు అంజనంబును గురియునొక్కొ!
యనఁగ దీనియందును గూడ నన్వయించు
నేతతంబుగ నుత్ప్రేక్ష లక్షణంబు. 212

ఉత్ప్రేక్షావ్యంజకములు

తే॥గీ॥ * తలఁతు ననుకొందు శంకింతుఁదర్కము ధ్రువ
మనఁగ నాఁగఁ గానోపు నాఁజను ననఁదగు
పోలె నొక్కొ కావచ్చుఁ గాబోలు నేమొ
ఓ ఒకో వంటిదుత్ప్రేక్షకొప్పుఁ గుర్తు 213

ఉత్ప్రేక్షాచక్రము.

హేత్వలంకారము

తే॥గీ॥ హేతువును సూక్ష్మలేశముల్ హెచ్చుఁదనము
గల యలంకారముల్ నుడికారములకు
కారకజ్ఞాపకంబులై క్రాలుచుండు
హేతువులు. పలురకముల నెసఁగు నవియు. 214

—కారక హేతుభేదములు—

భావసాధన హేతువు

తే॥గీ॥ ప్రౌఢచందనపాదప పల్లవములఁ
గొంచెముగఁ గదలించుచు సంచరించు

* ఇచటి విచారణ సంస్కృతమునకుఁ జెందినది గ్రంథాంతమునఁ జూపఁబడుఁ

మలయమారుత మిద్యది గలుఁగఁజేయు
సకల జీవలోకమునకు సంతసంబు. 215

తే॥గీ॥ హర్షమును గలిగింప యోగ్యమగుచున్న
రూపము నుపబృంహణ మొనర్చుట యనునది
యిచట నుద్దిష్టమగు నలంకృతిగ. నదిని
వృత్తియందును సమమయి వెలయుచుండు 216

అభావసాధనహేతువు.

తే॥గీ॥ మలయజద్రుమకాననంబులఁ గదల్చి
మలయగిరిమీఁది నిర్ఝరంబుల స్పృశించి
పాంథులైనవారల యభావంబుకొఱకుఁ
గదలివచ్చినదయ్యె నీ గంధవహము. 217

తే॥గీ॥ అధికవిరహజ్వరోద్భూతమైన పంచ
శరశరానలకీల నాతురతఁ గాంచు
మనుజుని యభావసాధనంబునకుఁ జాలు
నీవిధంబున నుండిన యీపవనము. 218

తే॥గీ॥ కలుగు నిర్వర్త్యమందు వికార్యమందు
హేతుభావంబు దాని యపేక్ష చేతఁ
బ్రాప్యమై యొప్పుచుండు కర్మమునఁ ద[illegible]
హేతుభావమయ్యది క్రియాపేక్షమగును. 219

తే॥గీ॥ దర్శితంబయ్యె హేతువుత్పాద్యమునకుఁ
జెందినట్టిది. యింక శేషించినట్టి
రెంటికి నుదాహృతుల్ ప్రదర్శించి పిదప
జ్ఞాపకంబగు దాని వర్ణనమొనర్తు 220

వికార్య హేతువు

తే॥గీ॥ చివురు జొంపములన్ విరాజిల్లు వనులు
పద్మముల్ విచ్చియుండెడి వాపికలును
షోడశకలాకలాపవిశోభి శశియు
విరహిదృష్టికి విషముగా మరుఁడొనర్చె 221

ప్రాప్య హేతువు.

తే॥గీ॥ మానయోగ్యను జేసెద నేనటంచు
నియ్యె స్థానంబునందుఁ దానిలిచిన చెలి
బొమలు ముడివడ వంకచూపులు నిగుడఁగ
నధర మదరంగఁ గనుగొనె నబల యోర్తు 222

జ్ఞాపక హేతుభేదములు

ప్రతీయమానజ్ఞాప్యమగు జ్ఞాపక హేతువు.

ఆ॥వె॥ అస్తమించె సూర్యుఁ డలరారెఁ జందురుండు
నరుగు గూళ్ళకై విహంగము లన
నిదియుఁగూడ సాధువే యగుచుండెడిఁ
గాల వస్థను నెఱుఁగంగఁ జేయు 223

శాబ్దజ్ఞాప్యమగు జ్ఞాపక హేతువు.

తే॥గీ॥ చంద్రకరముల చేత నాశ్యములు గాక
మలయజాంబువులను సాధ్యములును గాక
వఱలు తావక దేహతాపముల చేత
నతిసుగమము నీమనను కామాతురంబు. 224

తే॥గీ॥ కనుఁగొనంగఁదగుఁ బ్రయోగముల యందు
హృద్యతమములౌ జ్ఞాపక హేతువులను
అభావ హేతువులు
గొన్నిటి నభావహేతువుల న్నొడివెదఁ
జాలఁ జేతోహరంబులై కొఱలువాని. 225

ప్రాగభావ హేతువు

తే॥గీ॥ శ్రద్ధతో డుత విద్యలు చదువుదాక
జ్ఞానులౌ వారి సంగంబొనర్పకున్న
నెల్లయింద్రియముల నిగ్రహింప కున్న
సంభవించును వ్యసనంబు జనులకిలను. 226

ప్రధ్వంసాభావ హేతువు

తే॥గీ॥ కామకథల యాస్వాదంబు గడచిపోయె
నామ శేషత గనె యౌవనజ్వరంబు
మోహము గతించెఁ దృష్ణ నిర్మూలమయ్యె
మతి నిలుపఁబడెఁ బుణ్యాశ్రమమున యందు. 227

అన్యోన్యాభావహేతువు

తే॥గీ॥ అగు నరణ్యంబు లివి యాలయములు గావు
ద్వీపవతులగు నియ్యవి స్త్రీలు కారు
జ్ఞాతివర్గంబు కాదు మృగంబు లివ్వి
గాన ముదమందెడిన్ నాదు మానసంబు. 228

అత్యంతాభావహేతువు

తే॥గీ॥ ఉండ దాలోచనంబు లేకుండ నెప్డు
డార్యులౌ వారి చేష్టితం బవనియందు
అదియె కారణముగ వారిక నవరతము
నెల్ల సంపదలును బ్రవర్ధిల్లుచుండు. 229

ప్రాగభావాభావహేతువు.

తే॥గీ॥ బయలు వెడలక పోలేదు పవనములను
బొల్చు సహకారములనుండి పూలగుత్తి
ఈయువలయును బాంధవదృక్షణలకు
దోసెడుదకంబు నువ్వులతోడఁ గలిపి. 230

తే॥గీ॥ భావరూపంబ భావరూపంబునైన
ప్రాగభావాదిరూపమౌ వస్తువునకుఁ
గార్యనిర్మాణమును గూర్చి కారణత్వ
మీయుదాహృతులన్ వచియింపఁబడియె. 231

చిత్రహేతుభేదములు

తే॥గీ॥ దూరకార్యంబునున్ దనతోడఁ గలుగు
కార్యముగలట్టిదియును స్వకార్యభావి
కాలజంబు యుక్తాయుక్తకార్యములును
జిత్రహేతువులగు. సంఖ్య చెప్పలేము. 232

తే॥గీ॥ అయ్యవి ప్రయోగమార్గంబులందు నెల్ల
గౌణవృత్తివ్యపాశ్రయ కారణమున
మిక్కిలి మనోహరంబులై మెలఁగుచుండు
వానికి నుదాహరణములు వ్రాయఁబడును. 233

దూరకార్యచిత్రహేతువు

తే॥గీ॥ తావకాపాంగమను మన్మథప్రదరము
చైత్రమగుఁ జెలి! లాతిదిశకు వదలఁగఁ
బడియెనీచేత. నంతటివాఁడనయ్యు
నేను దానిచే దెబ్బఁదింటిని మనమున. 234

కార్యసహజచిత్రహేతువు

తే॥గీ॥ బాల్యమును గ్రోసిరాజని వనజముఖిఁ
కమరుపని మండనంబైన యౌవనంబు
కామిజనమదనోన్మాదకలితవివిధ
విభ్రమంబులతోన యావిర్భవించు. 235

కార్యానంతరచిత్రహేతువు

తే॥ భానువులనెల్లయెడలను బఱచికొనుచు
నిందు బింబంబు పిదప నుదీర్ణమయ్యె
గాఢరాగసాగర మంతకన్న మున్నె
మృగవిలోచనలకు సముదీర్ణమయ్యె 236

అయుక్తకార్యచిత్రహేతువు.

తే॥గీ॥ వసుమతీనాయకుల కరవారిజముల
నీల యాంఘ్మాక పాదద్వయీ సరోజి
నీకు బాలాతపము స్పృశియించుచు ముకు
ళింపఁజేసెడి ధరణీనిలింపనాథ ! 237

యుక్తకార్యచిత్రహేతువు

తే॥గీ॥ కుందనిర్మలములు నీదు గోళ్ళనియెడి
యమృతకిరణుల కిరణమ్ము లవనిపతుల
పాణిపద్మంబుల ముకుళీభావమొందఁ
జేయఁగాఁజాలియుండెడిన్ క్షితితలేశ ! 238

తే॥గీ॥ హేత్వలంకారమునయందు నేర్పడిన వి
కల్పములగతి యుందు నిక్కరణిననుచు
లక్షణంబులునున్ దగులక్ష్యములును.
వివరణంబులతోడఁ జూపింపఁబడియె. 239

ఇది హేతుచక్రము.

సూక్ష్మాలంకారము.

తే॥గీ॥ ఇంగితాకారములచేత నేర్పరింపఁ
దగినయర్థంబు సూక్ష్మమై తనరుఁగాన
దీని పేరు సూక్ష్మాలంకృతియని కావ్య
రీతు లెఱిఁగినవారు స్మరించినారు. 240

ఇంగితలక్ష్యసూక్ష్మము.

తే॥గీ॥ ఇంతిరో! మనసంగతి యెప్పుడనుచు
పలువురుండిన పట్టునఁబల్కలేని
తనహృదయవల్లభుని హృద్గతంబెఱింగి
లేమ లీలాంబుజము ముకుళింపఁజేసె. 241

తే॥గీ॥ మారవీక్షితుఁడౌ ప్రియునూఱడింపఁ
గోరుకాంతామణి యొకర్తు సారసమును
ముడిచిపట్టుకొనుటచేత బోధచేసెఁ
గలుగు రాతిరి మనకు సంగమమటంచు. 242

ఆకారలక్ష్యసూక్ష్మము

తే॥గీ॥ ప్రేష్ఠమైనట్టి సంగీతగోష్ఠియందుఁ
బ్రీతినాపయిఁ జూపునర్పించు నాతి
మోముఁదామరమీఁద నుద్దామరాగ
తరళమా ఛాయయొక్కటి కరమెసంగె. 243

తే॥గీ॥ రతిమహోత్సవగతమనోరథము సూక్ష్మ
భావముఁ ద్యజింపకుండ వ్యవస్థితంబ
యీవిధంబున నుద్భిన్నతావిరహిత
మైన రూపంబుతోడ నిచ్చో నెగడుట. 244

ఇది సూక్ష్మచక్రము.

లేశాలంకారము.

తే॥గీ॥ స్తోకముగఁ బ్రకటమగు వస్తువుస్వరూప
మును నిగూఢముఁ జేయుట యనియెడునది
పొంకమై లేశమనెడి యలంకృతియగు
దీనిరూపులక్ష్యములందఁ దేటపడును. 245

తే॥గీ॥ రక్షకులు రాజకన్యానురక్తుఁగాఁగ
నను గగుర్పాటుచేతఁ గన్గొనఁగఁగలరు
ఆ! యెఱుక గల్గె మనసున కహహా! వనము
చల్లగాలితో నిండి వర్ధిల్లుచుండె 246

తే॥గీ॥ కన్నియను గాంచినంతనె కన్నుఁగవకుఁ
బ్రమద జనిత బాష్పమ్ములేర్పడె నెటులొకో !
వాతపోత ధూతంబైన ప్రసవరజము
చేత నాదుకన్దోయి దూషితము మిగుల. 247

ఆ॥వె॥ ఇట్టిచోట్లనెల్ల నీయలంకారమి
ట్లధికశోభమానమై తగియెడి

మతాంతర లేశము

స్తోకముగ నొనర్చు స్తుతులను నిందలఁ
గూడ లేశమనుచుఁ గొందఱంద్రు. 248

తే॥గీ॥ తరుణుఁడును గుణవంతుండు తగినభర్త
నీకితం డూర్జితుండైన నృపవరుండు
ఇతని మానసమునకు నభీష్టమగును
గామమహమునకంటె సంగరమహంబు. 249

తే॥గీ॥ నిరుపమానవీర్యస్తుతి నిందయౌచు
నెగడుచుండెడి నిప్పుడీ నృపుని యెడను
ఎల్లపుడును భోగింపంగ నెంచుచుండు
కన్యభావమున్ మఱలింపఁ గల్గు గాన. 250

తే॥గీ॥ చపలుఁడును నిర్దయుండును జనుఁడితండు
ఇతనితోడఁ గావలసిన దేమి నాకు ?
కొన్ని చాటూక్తులను నేర్చికొనియె నితఁడు
స్వాపరాధమార్జనమును సలుపుకొఱకె. 251

స్వాంతమేతదీయము రణోత్సవమునందుఁ
బ్రణవమైయుండుఁ గామోత్సవమునకంటె,

తే॥గీ॥ ప్రియునియెడఁ దనకుంగల ప్రేమచేతఁ,
జెలి వచించిన మానము న్సేయ లేక
దోసముం బోలి పైపైకిఁ దోచు గుణముఁ
జాటుకాంతఁ జూపించెఁ జానయోర్తు. 252

ఇది లేశచక్రము.

క్రమాలంకారము.

కం॥ ఉద్దేశ మనూద్దేశము
నొద్దికఁ గ్రమముం దొలంగకుండ నెగడినన్
బెద్దలదె యథాసంఖ్యం
బద్దియె సంఖ్యాన మదె క్రమాఖ్యనిరిలన్. 253

తే॥గీ॥ స్నాన మాడుటకై నీవు జలముఁ జొచ్చి
నప్పు డచ్చటి కుముదోత్పలాంబుజములు
ముదితరో! నీ స్మితేక్షణముఖరుచులను
దొంగిలించి యుండగవచ్చు ధ్రువముసుమ్ము 254

ఇది క్రమచక్రము.

ప్రేయోరసవదూర్జస్వి లక్షణములు

తే॥గీ॥ ప్రియతరాఖ్యాన మలరారుఁ బ్రేయమనఁగ
వెలయు రసవంతమన రసపేశలంబు

రూఢగర్వ మూర్జస్విగాఁ బ్రోక్తమగును
సంయుతోత్కర్షతన్ మూఁడు జానుమీఱు. 255

ప్రేయఉదాహరణము.

కం॥ నీవింటికి వచ్చుటచే
నావిర్భావంబు గాంచినట్టి ప్రమోదం
బీవేలెండియు వచ్చుట
చే వెలయఁగ వలయు స్వామి! యెప్పటికైనన్ 256

తే॥గీ॥ కలుగ దిట్టిమోదము వెఱ కారణమున
ననుచు విదురుండు యుక్తంబుగను వచించె.
భక్తిమాత్రపూజ్యుండౌచుఁ బరగు హరికి
దానఁ జేసి మిక్కిలిగ సంతసము గలిగె. 257

తే॥గీ సోముఁడును సూర్యుఁడును హోత భూమి జలము
వీతిహోత్రుండు వాయువు విష్ణుపదము
నంచుఁ జెప్ప రూపు లతిక్రమించి నిన్నుఁ
జేరి కన్గొన మేమెంతవార మీశ! 258

తే॥గీ॥ వేలుపపరోక్షముగఁ గానిపించి నపుడు
రాజవర్మ నాముండగు రాజవర్యుఁ
డిట్లు ప్రీతిని బ్రకటించు టెద్దికలదో
అదియుఁ బ్రేయఆఖ్యంబని యగు నెఱుంగ. 259

ఇది ప్రేయోఽలంకారము,

రసవదలంకారములు.

శృంగార రసవదలంకారము.

కం॥ వచ్చినదను తలఁపున నేఁ
జచ్చి యొవతిశోఁడఁ గలయ స్వాంతంబునయం
దివ్వ వహించితినో! నా
కచ్చెలియే యీజననమునందబ్బెఁబలే. 260

తే॥గీ॥ వెనుకఁబద్యంబులందుఁ జూపితిని బ్రీతి
అదియ యీరతి శృంగారమయ్యె నిచట
రూపభావాళ్యయోగంబు ప్రాపువలనఁ
గావున నిది రసవదలంకారసూక్తి. 261

రౌద్రరసవదలంకారము.

ఆ॥వె॥ ఎవఁడు కొప్పుఁబట్టి యీడ్చెనో ద్రోవది
నేను జూచుచుండ నిగ్రహించి
దుష్టచిత్తుఁ డట్టి దుశ్శాసనుం డిదె
పట్టువడియె క్షణము బ్రతుకఁగలఁడె? 262

తే॥గీ॥ శాత్రవుని జూచి పవమానపుత్రు రోష
మిట్లు తలమున్కలై పాటి యేర్పడియెను
రౌద్రరసరూపముగఁ గాన రసవదుక్తి
యిట్టిదగుచుండు నని గ్రహియింపవలయు. 263

వీరరసవదలంకారము.

తే॥గీ॥ జలధిపరివేష్టితంబైన యిలఁ గెలువక
పలుమఘంబులచేత వేల్పుల యజింప
కర్థికోటి కర్థించిన యర్థమీక
యేవిధంబునం జేసి నేనృపతి నగుదు. 264

తే॥గీ॥ ఇట్లుగఁ బ్రకృష్టమైనదై యెసక మెసఁగి
వీరరసరూపమున నిల్చు సారతరము
హాసోజ్వలోత్సాహభావ మీసూక్తుల రస
వత్త్వమున్ సమర్థింపంగ వలఁతి యగును 265

కరుణరసవదలంకారము

తే॥గీ॥ పూలసెజ్జయు నేపూవుఁబోడికిఁ గడు
శ్రమకరంబయ్యెనో, అట్టిచాన యిప్పు
డేవిధంబున భీషణపావకార్చి
రతికరాళమౌ చితమీఁద నత్తమిల్లు ఎ 265

తే॥గీ॥ ఆర్యులనిరి యలంకారమనుచు నివ్వి
ధమునఁ గారుణ్యముద్రిక్తతన్ వెలసిన
నట్టులితరములైన హాస్యాద్భుతరస
ములు భయానకబీభత్సములుఁ జెలంగు 266

బీభత్సరసవదలంకారము.

తే॥గీ॥ తావకారినృపాలరక్తంబు పాణి
సంపుటంబులఁ బానంబు సలిపి సలిపి

నర్తన మొనర్చెడిఁ గబంధములఁ తోడ
గూడి ప్రేవులఁ గైసేసి కోణపములు 267

హాస్యరసవదలంకారము

తే॥గీ॥ సఖి! యనూనమానమునఁ బ్రశస్త వీవు
నవమగు నఖక్షతంబు లగ్నమయి యుండెఁ
దావకీనవక్షోరుహాతటమునందు
నుత్తరీయంబునఁ గప్పటొప్పపిపుడు 268

అద్భుతరసవదలంకారము

తే॥గీ॥ అంశుకములు ప్రవాళముల్ హారముఖ్య
భూషణవిశేషవిసరంబు పుష్పవితతి
కొమ్మలు నికేతనమ్ములై కొమరుమీఱు
బళిర! యీ నందనోద్యానపాదపముల 269

భయానకరసవదలంకారము

కం॥ ధారాసన్నిహితానల
మై రాజిలునీను రేశుహ్రదిని. రక్షో
నారులకు గర్భపాత
ప్రారంభంబవును దీనిభావనవలనన్ 270

తే॥గీ॥ వాక్యసంగతాగ్రామ్యతవలనఁ గలుగు
రసము మాధుర్యగుణమునఁ బ్రకటితంబు

ఈయెడ రసాష్టకాయత్తమై యెసంగు
చెలువుపలుకుల రసవత్తఁ జెప్పఁబడియె 271

ఇది రసవచ్చక్రము.

ఊర్జస్వి, అలంకారము;

తే॥గీ॥ అపకృతి యొనర్చువాఁడ నటంచు నీవు
భావమున నించుకయు భయపడఁగవలదు
నాదుఖడ్గంబు విముఖులమీఁద దెబ్బ
వేయవలెనంచు దా వాంఛసేయ దెపుడు 272

తే॥గీ॥ దర్పశాలి యొక్కఁడు యుద్ధంబునందు
బరునిఁ దాను నిరోధించెఁ బల్కె యిట్లు.
కాన యీరీతి నుండెడిదానినెల్ల
నెఱుఁగవలయు నూర్జస్వ్యలంకృతియటంచు 273

పర్యాయోక్తాలంకారము

తే॥గీ॥ కాంక్షితార్థంబు సాక్షాత్తుగా వచింప
కద్ది సిద్ధింపఁజేయంగ నన్యమైన
రీతిచేత వచించుట ఖ్యాతిఁగాంచి
తనరుచుండుఁ బర్యాయోక్తమనెడు పేర 274

తే॥గీ॥ పరభృతము సహకారమంజరిని బట్టి
కొఱుకఁబోవుచుండెడి నదిగో రయమున
నేగి తోలెద నద్దాని నేను. మీర
లిద్దఱిచ్చోట నుండుడు స్వేచ్ఛగాను. 275

తే॥గీ॥ సఖిని సంకేతమున స్నిగ్ధజునితోడఁ
గలిపి వారి రతోత్సవంబులు జరుగఁగ
నిచ్చగలదాచుఁ దొలఁగిపోయె నొకచోటి
సత్వరంబుగ నాపరిదేశంబునుండి. 276

సమాహితాలంకారము.

కం॥ పని యొకటి మొదలుపెట్టిన
జనునకు దైవవశమునను సాధనలాభం
బొనఁ గూడుటను సమాహిత
మనెడి యలంకారమందు రార్యవరేణ్యుల్ 277

తే॥గీ॥ మానము నిరాకరింపంగ మదిఁ దలంచి
పొలతిపదములపైఁబడ పడఁబోవుచున్న
నాకిదె మహోపకారం బొనర్చుపొంటె
గగనమున మ్రోసె జలధరగర్జితంబు 278

ఉదాత్తాలంకారము.

తే॥గీ॥ ఆశయ మహత్త్వమెద్ది సర్వాధికంబు
వైభవసమృద్ధి యెద్ది సర్వమునుమించు
నయ్యది యుదాత్త మనునట్టి యాహ్వయంబు
గల యలంకార మనియెద రలఘుమతులు. 279

తే॥గీ॥ రావణాసురకంఠకర్తనకఠోర
కార్యభారమాదును నవిక్లబత మెఱసి
వాసి గన్న రాఘవునంతవాఁడు గురుని
శాసన మతిక్రమింపంగఁ జాలఁడయ్యె. 280

తే॥గీ॥ రత్నభిత్తుల యందు సంక్రాంతములయి
నట్టి ప్రతిబింబములు చుట్టుముట్టియుంటఁ
గడుఁ బ్రయాసముచే నెఱుఁగంగఁబడియె
ననిలసూతిచేతను రావణాసురుండు. 281

తే॥గీ॥ ఆశయమహిమ పూర్వపద్యమ్మునందు
బాగుగా సూచితమ్మిదంపద్యమందు
నభ్యుదయగౌరవంబు సువ్యంజితంబు
గాన రెండుదాత్తములుఁ బ్రోక్తంబులయ్యె. 282

అపహ్నవాలంకారము.

తే॥గీ॥ ఒక్కదానియపహ్నుతి నొనరిచి మఱి
యొక్కదానిఁ జూపుట యపహ్నుతి యనఁబడు

పంచబాణుండు గాఁడల్ల ప్రసవశరుఁడు
లెక్కకాతనిబాణము లొక్కవెయ్యి. 283

విషయాపహ్నుతి.

తే॥గీ॥ చందనంబును జంద్రిక మందమలయ
గంధవాహంబు నాఁగఁ బ్రఖ్యాతిఁగనిన
దిద్ది వహ్నిమయంబగు సృష్టినాకు
లాతివారియెడం గడు శీతలంబు. 284

తే॥గీ॥ ఒరులయెడఁ జల్లఁదనముఁ దానొప్పఁ గానియె
తనయెడఁ దుషారకరునుష్ణతాగుణంబుఁ
గాముకుఁడు ప్రకటించెడిఁ గావున నిది
విషయనిహ్నుతియను పేర వెలయుచుండు. 286

స్వరూపాపహ్నుతి.

తే॥గీ॥ అమృతనిష్యందికిరణుండటంచుఁ జంద్రుఁ
డాహ్వయంబునం జేసి విఖ్యాతుఁ డయ్యె
నన్యుఁడేయగు నీతఁడర్థాత్మకుండు
తీక్ష్ణగరళనిష్యందిదీధితిమయుండు. 287

తే॥గీ॥ ఇవ్విధంబునఁ జంద్రత్వమే హిమకరు
నందు లేకుండ జేసి యర్థాంతరాత్మ
కత్వమును గాముకుఁడు పల్కెఁ గావున నది
నమ్నతము స్వరూపాపహ్నవమ్మటంచు 288

కం॥ ఉపమాపహ్నవముఖము
న్నుపమాలంకృతులఁ జూపియుంటి నిటుల తే
టపడఁగ లక్ష్యంబులయం
దపహ్నుతివిభేదములమహావిస్తరముల్ 289

ఇది అపహ్నుతిచక్రము.

శ్లేషాలంకారము

తే॥గీ॥ ఒక్కరూపంబుతో నొప్పి పెక్కులర్థ
ములుగల నుడుల శ్లేష మొప్పఁ బ్రియమగుచు
నది యభిన్నపదము భిన్నపదబహుళము
ననఁగ రెండువిధంబులఁ దనరుచుండు 290

అభిన్నపదశ్లేషము

కం॥ ఉదయారూఢుండగుచున్
మృదుకరముల చేత లోకహృదయహరుండై
పొదలెడిని రక్తమండల
తఁ దలిర్చుచు రాజు కాంతిధామంబగుచున్ 291

భిన్నపదశ్లేషము

తే॥గీ॥ కలదుదోషాకరుండు నక్షత్రమార్గ
వర్తియును నైన రాజసంబంధమిట్టి

యీపరిదోషంబు బాధింపకెట్టులుండు
నప్రియుండనై యుండెడునట్టి నన్ను 292

శ్లేషమితరాలంకారములకంగమగుట

తే॥గీ॥ రూపకమువ్యతిరేకమాక్షేపముపమ
యాదిగాఁగలకొన్నిటినాశ్రయించి
వఱలు శ్లేషముల్ మున్నె చూపంగఁబడియె
నింకఁబెఱవాని గొన్నిటి నేర్పరింతు 293

మఱియు శ్లేషభేదములు.

తే॥గీ॥ ఒకఁడభిన్నక్రియాశాలియొప్పుచుండు
నమరునొకఁడవిరుద్ధక్రియాయుతంబు
మఱియొకండువిరుద్ధకర్మంబుగలదు
నియమవంతమై శ్లేషమునెగడునొకటి 294

తే॥గీ॥ ఒప్పెడి నియమాక్షేపరూపోక్తియొకటి
యొకటి యవిరోధియు విరోధి యొక్కటియును
వానిరూపధేయములు విస్పష్టముగ ని
దర్శనంబులయందవ్యక్తంబులగును 295

అభిన్నక్రియశ్లేషాలంకారము

తే॥గీ॥ వ్రకృతిమధురతగలిగి వక్రతఁదలిర్చి
మించురాగాతిశయము సూచించుకొనుచ

నంగనాప్రేక్షణములఁగటాక్షతతులు
దూతికలునుబ్రియులలాగుదురు గరంబు. 296

అవిరుద్ధక్రియశ్లేషము

తే॥గీ॥ రాగమును బెంచుచుఁ మధురతవహించి
మదకలత్వముగలిగి గోమలత మించి
పికవధూకూజితంబులు వినఁబడియెడి
నక్కనం జేర్పఁబడుచుండి రంగనలును. 297

విరుద్ధక్రియశ్లేషము

తే॥గీ॥ వారుణీయోగమునఁ దనరారినట్టి
రాగమును జూపుకొంచు ఘర్మకరుఁ డీతఁ
డస్తశైలము చాటున కరుగుచుండె
మీనకేతనుఁడో! విజృంభించుచుండె. 298

నియామకశ్లేషము

తే॥ వఱలు నసియంద నిస్త్రింశభావమెపుడు
కార్ముకమునంద వక్రత గ్రాలుచుండు
బాణమునయంద మార్గణత్వంబు దనరు
శ్రీయుతుండైన యీ నృపశేఖరునకు 299

నియమాక్షేపరూపోక్తిశ్లేషము

తే॥గీ॥ నీవు పరిపాలన మొనర్ప నెగడుచుండఁ
గమ్ములమ్ముల దండమ్ములయంద కంటకమ్ములు

కనఁబడఁగవచ్చు నొక్కపక్షంబునందు
రక్తులౌ దంపతుల పరిరంభణముల. 300

అవిరోధిశ్లేషము

తే॥గీ॥ భూరికటకసమేతుండు భూమిభృత్తు
ప్రోల్లసితతేజుఁడుఁ నియతోదయుండు
దక్షుఁడుఁ బ్రజాపతియు శక్తిధరుఁడు స్వామి
యగుచుఁ దనరారుచుండు నయ్యవని విభుఁడు. 301

విరోధిశ్లేషము

తే॥గీ॥ అచ్యుతుండయ్యును వృషహంతకాఁడు
రాజగుచునుండియున్ క్షయాక్రాంతిఁగనఁడు
దేవుఁడయ్యును విబుధుఁడై తేజరిలఁడు
శంకరుండయ్యును భుజంగసంగి కాఁడు. 302

ఇది శ్లేషచక్రము

విశేషోక్తి అలంకారము

తే॥గీ॥ గౌనము జాతిక్రియలు మున్నయినవి యెవ్వి
కలిగియుండునో, వానివైకల్యమది వి
శేషమును జూపుటకె ప్రదర్శింపఁబడుట
యొప్పుకొనఁబడెడిన్ విశేషోక్తియనుచు. 303

గుణవిశేషోక్తి

తే॥గీ॥ కఠినమైనను గాదు, తీక్ష్ణమును గాదు
కాయజుని చేతనుండెడి యాయుధంబు
ఐనను జయించియే వైచె నయ్యనంగుఁ
డీజగంబుల మూఁడిటి హేలవ్రాలె. 304

జాతివిశేషోక్తి

తే॥గీ॥ కాదుగంధర్వకన్యక. కాదు దేవ
కన్యకామణి. యైన నీకమలనేత్రి
పద్మభవునంతవానితపంబుఁగూడ
భంగ మొనరింపఁజాలిన భంగినొప్పు. 305

తే॥గీ॥ 1 * బొమలు ముడివడనేలేదు మోమునందు
పెదవియొక్కించుకేనియు నదరలేదు
2 * ఎఱ్ఱవాఱదు గోరంతయేనిదృష్టి
రిపునృపబలంబులెల్ల నిర్జింపఁబడియె 306

ద్రవ్యవిశేషోక్తి

తే॥గీ॥ గజములా లేవు రథములా కానరావు
హయములుగనంబడవు. పత్తిచయము లేదు

---

1 * భ్రుకుటిగంధ మేర్పడలేదు ముఖముమీద
2 * కన్నుఁగవయించుకయును రక్తంబుగాదు,

నాతులకటాక్షదృష్టుల చేతనే భు
వనము లీమూఁడును జయింపఁబడుచునుండె. 307

హేతువిశేషోక్తి

తే॥గీ॥ రథమునకుఁ జక్రమొకటి. సారథి వికలుఁడు
హయములా! విషమము లిట్లయ్యును రవి
బహుళ తేజోవిశేషవిభ్రాజియగుట
నాక్రమించుచునేయుండె నాకసంబు. 308

తే॥గీ॥ ఇద్ది హేతువిశేషోక్తి. యిందుఁ దేజు
గలఁడనువిశేషణంబొండు గలదు కాన
లాతి భేదముల్ గూడఁ గల్పనము సేయ
నియ్యదియ క్రమమాచ ర[illegible]చుండు. 309

ఇది విశేషోక్తిచక్రము

తుల్యయోగితాలంకారము.

తే॥గీ॥ చెప్పఁదలఁచిన గొనమున గొప్పఁదనము
గలుగువారితోఁ బోల్చి యొక్కని నుతించు
కొఱకునైనను నిందించుకొఱకునైన
నొగిని గీర్తించినం దుల్యయోగితయగు. 310

తే॥గీ॥ యముఁడును గుబేరుఁడున్ సహస్రాక్షుఁడుం బ్ర
చేతసుఁడును నీవును లాతినృపుల
నన్వయింపక మీయంద యన్వయించు
లోకపాలాఖ్య వహియింతు రేకరీతి. 311

క. హరిణాక్షుల సంగతములు
మెఱుపుల విలసితములున్ నిమేషద్వయమున్
దిరములుగానుండవు ఘన
విరచితములగుచు స్వయముగ వెలసినవయ్యున్. 312

విరోధాలంకారము.

తే॥గీ॥ ఎటవిశేషంబుఁ జూపుటకే విరోధ
మమరియు[illegible]ట్టి పదార్థములకు
సుకవిచేత సంసర్గంబు చూపఁబడునో,
అది స్మరింపంగఁబడు విరోధాఖ్యతోడ 313

తే॥గీ॥ వర్ధిలున్ రాజహంసల వాసితంబు
మదముచేత నత్యంతంబు మంజుళమయి
క్షీణమగు సౌష్టవంబు నశించిపోవు
చుండఁగా నెల్లయెడల మయూరరుతము. 314

తే॥గీ॥ ప్రావృషేణ్యపయోధరపటలిచేత
నభము సకలమ్ము మిక్కిలి నల్లవడియె

గాఢరాగంబుచేత సంక్రాంతమయ్యె
జగములందెల్లయెడలను జనులమనము 315

తే॥గీ॥ నడుము మిగుల సన్నము జఘనము ఘనంబు*
అధరమరుణంబు. కన్దోయి శ్యామలంబు
నాభి నతము. చన్దోయి సమున్నతంబు
స్త్రీల నెమ్మనెవాని హింసింపకుండు. 316

తే॥గీ॥ నల్లకలువలఁబోలిన నయనయుగము
సరసిజమువంటి మోము. బిసయుగళంబుఁ
బోలు కేల్దోయి రంభోరువులు గలిగియుఁ
బడతి! నీరూపు నాకుఁ దాపంబుఁ గొల్పు. 317

తే॥గీ॥ గాలిచేత నుద్యానవనాళిలోన
రేఁగిన రసాలచంపక రేణు
విరహబాధితులగువారి వీక్షణముల
బాష్పజలసమృద్ధిని స్పృశింపకయుఁ గూర్చు 318

తే॥గీ॥ తరుణి! కృష్ణార్జునానురక్తయునగుచును
దావకీనయా దృష్టి కర్ణావలంబ
యౌవనికింక విశ్వాస్యయయ్యెడి ననంగ
నిట్లు బహువిధ మీయలంకృతి కనఁబడు. 319

ఇది విరోధచక్రము.

---

* జఘనంబు లావు.

అప్రస్తుతప్రశంసాలంకారము.

తే॥గీ॥ అపరికృతనుతి యప్రస్తుతప్రశంస
పెఱల నెవ్వరినేని సేవింపఁబోక
జీవనము సేయుచుండును జింత లేక
హరిణములు ఘోరకాననాంతరములందు. 320

తే॥గీ॥ క్ష్మాపతుల ననువర్తించి కష్టపడి మ
నస్వి యొకఁడు నిర్విణ్ణమానసముతోడ
హరిణవృత్తి నప్రస్తుతంబైన దాని
నంచితంబనుచుం బ్రశంసించుచుండె. 321

వ్యాజస్తుతి అలంకారము.

తే॥గీ॥ దూషణముఁ జేసినట్లుగా స్తుతియొనర్ప
నది దలిర్చు వ్యాజస్తుతి యనెడి పేర
దోసములయట్లు పైపైకిఁ దోఁచెడి గుణ
బృందమునకె సన్నిధి లభియించు నిచట. 322

తే॥గీ॥ భూమినెల్ల జయించెను బూర్వమందుఁ
బరశురాముండు దాను దాపసుఁడయయ్యు
నీవును జయించియుంటివాభూవలయమె
మనుజనాథుండవయ్యును మదము వలదు. 323

తే॥గీ॥ శ్రీనల పురాణపురుషుని చెంతనుండి
చీలఁదీసి భుక్తముగల్గఁ జేసికొంటి
భాస్వదిక్ష్వాకువంశ సంభవుఁడవైన
నీకుఁ దగునయ్య? యిది యవనీతలేశ! 324

తే॥గీ॥ అగుచునుండె భుజంగభోగాతిసక్త
తావకకళత్రమైనట్టి ధరణిదేవి
నీ యహంకారమేల? యమేయమగుచు
మింటఁ బాఁకుచునుండెడి మేదినీశ! 325

తే॥గీ॥ ఇట్లు శ్లేషానువిద్ధంబు లితరములును
నైన వ్యాజస్తుతిప్రకారాంతరముల
విగత పర్యంతమై యుండు విస్తరంబు
నెల్లనున్ సూక్ష్మబుద్ధు లూహింపవలయు. 326

నిదర్శనాలంకారము.

తే॥గీ॥ తొడరి యర్థాంతరప్రవృత్తుండొనర్చు
తత్సదృశకించిదర్థనిదర్శనంబు
తగు నిదర్శనాలంకారతన్ నిదర్శి
తంబసత్ఫలమైన సత్ఫలితమైన 327

తే॥గీ॥ భానుఁడుదయించుచున్ సమర్పణము [illegible]
శ్రీలను సమృద్ధిగా సరసీజములకుఁ
గలిమికి ఫలంబు సుహృదనుగ్రహమటంచు
క్షితిని జనులను భావింపఁ జేయఁబూనె. 328

తే॥గీ॥ రాజునకు సరిపడనివారలకు సద్య
మున నగు దురంతత నొగి సూచనసలుపుచు
శీతకరకరములచే స్పృశింపఁబడిన
ధ్వాంతరాజి పరాభవింపంబడియెడి. 329

సహోక్త్యలంకారము.

తే॥గీ॥ ఒకటి యొకదానితోఁగూడ నొక్కక్రియయొ
యొకఁడగుగుణంబొ గలిగినట్లుక్తమైనఁ
బరగఁగ గుణక్రియాసహభావకథన
మయ్యది సహోక్తి యనఁగఁబ్రఖ్యాతమగును. 330

తే॥గీ॥ రాత్రులివ్వి యిపుడుదీర్ఘములఁగాఁగఁ
దొడఁగె నాదుశ్వాసంబులతోడఁగూడ
చంద్రభూషలౌచు మదంగచయముతోడఁ
గూడనే పాండురంబులుగూడ నగును. 331

తే॥గీ॥ వర్ధమానంబ[illegible]డై యాంధ్రజనుల
మూర్ఛతో[illegible]గ్రామాన్నవిపూలగుత్తి
నడచుచుండెను వారిప్రాణములతోడ
మలయశైలసమాగతమారుతంబు. 332

తే॥గీ॥ పరభృతరుతంబులక్ మనోహరములగుచుఁ
బరిమళసమేతవనవాతభరితములయి
వర్ధిలంజొచ్చెడి వసంతవాసరములు
ప్రజలలోని యానందభరములతోడ 333

సుకాంతి॥ ఉదాహృతి, ప్రదర్శనం, బిదిట్లుకొన్ని దెల్పెడిక్.

ఇదిసహోక్తిచక్రిము.

పరివృత్త్యలంకారము

తే॥గీ॥ అర్థముల వినిమయము కావ్యజ్ఞులైన
వారు పరివృత్తియనఁగ నొప్పారుచుండు
దానిరూపంబు నిచ్చోనిదర్శనంబు
గాఁగ నొకదానినిప్పుడు కనుపఱచెద. 334

తే॥గీ॥ అవనిపతులకు శస్త్రప్రహార మొసఁగి
నీదుబాహువు కైరవసిర్మలమయి

చాలకాలమునుండి యొగ్ద[illegible]
కొనఁబడిన * వారికీర్తిఁగొల్లగొనిరి. 335

ఆశీరలంకారము.

తే॥గీ॥ * సమభిలషితార్థవిషయకాశంసనంబు
ఖ్యాతిఁగాంచు నాశీరలంకారమనఁగ
స్వప్రకాశ మవాఙ్మనస ప్రమేయ
పదము పరమాత్మ మిమ్ముఁ గాపాడుఁగాత. 336

మతాంతరాలంకారములీయలంకారములలో
అంతర్భూతములగుట

తే॥గీ॥ ఆససందేహము ననన్వయంబుఁగూడ
వెలయుచుండు నుత్ప్రేక్షావిభేద మగుచు
సంకీర్ణము
బహ్వలంకార సంసృష్టి పండితులగు
వారు సంకీర్ణమనఁగఁ బొల్పారుచుండు. 337

సంకీర్ణభేదములు

తే॥గీ॥ అన్నియును సమకక్షము లగుచునుంట
తొడరి యంగాంగిభావంబుతోడ నుంట

---

* తద్యశంబును.
* అభిలషితవస్తు విషయకప్రార్థనంబు

యని యలంకార సంసృష్టి సరయువలయు
రెండు తెఱగులఁ బొల్పారుచుండు గతులు. 338

అంగాంగిభావసంకరము.

తే॥గీ॥ 1 భవదుదారాననప్రభావై భవముఁ బ
యోరుహంబు లాక్షేపించుచుండె ముగుద !
మహిపయిం గోశదండసమగ్రుఁడైన
వానికుండునె? దుష్కరంబైన దొకటి 339

సమకక్షసంకరము

తే॥గీ॥ 2 అంగములఁ బూయుసది వ్రాలె నమరెఁదమము
కాటుకఁగురియునది వ్రాలెఁ గ్రాలె సభము
చెనటులైనట్టి వారల సేవవలెను
విఫలతం గాంచుచుండెను వీక్షణంబు. 340

శ్లేషసంకరము

తే॥ ఎల్లవక్రోక్తు లందుఁ బ్రాయికముగఁబరి
పుష్టినొసఁగుచు శోభకుఁ బొల్చుశ్లేష
మొగి స్వభావోక్తి యనఁగ వక్రోక్తియనఁగ
వాఙ్మయము రెండు తెఱఁగుల వఱలుచుండు. 341

---

1 ఉపమకు అర్థాంతరన్యాసమంగము. అర్థాంతరన్యాసమునకు శ్లేషము అంగము.

2 ఉపమయు ఉత్ప్రేక్షయు పరస్పరనిరపేక్షములు.

భావికము

తే॥ అందు ప్రబంధవిషయమైనట్టి గుణము
భావికంబగు ననుమఁ గావ్యజ్ఞులెల్లఁ
గబ్బముల సిద్ధియగు దాఁకఁ గదలకుండు
కవి యభిప్రాయమది భావమవుచునుండు. 342

తే॥గీ॥ వస్తుపర్వంబు లొకదానివలన నొకటి
యన్నియు నుపకారంబుల నందుచుంట
విఫలముగ విశేషణముల వేయకుంట
స్థానములయందు వర్ణనల్ సలుపుచుంట. 343

తే॥గీ॥ మిపుల గంభీరమైన వస్తువునయితము
భాషిత క్రమబలమున వ్యక్తమగుట
అంతయు నిది భావాయత్తమగును గాన
ఆర్యు లిద్దాని భావికంబని తలఁతురు. 344

తే॥గీ॥ లలిని సంధ్యంగ వృత్త్యంగ లక్షణాదు
లాగమాంతరమునయందు నతిశయముగ
వర్ణితము లయియుండెను. వాని గూడ
నిచ్చగింతును నే నలంకృతులటంచు. 345

తే॥గీ॥ వితతమైన యలంకారవిస్తరమును
జాలఁగ ననంతమా దాని సంగ్రహించి

పరిమితముగఁ బ్రసిద్ధమా పద్ధతియిది
యంచితంబుగ నే వివరించినాఁడ. 846

తే॥గీ॥ వాగ్విషయము మించుచుఁ బరివర్తమాన
ములగుచుండు నట్టి విశేషములను మిగులఁ
జక్కఁగా వివరింపఁగఁ జాలియుండు;
నలఘుతరమైన యభ్యాసబలమొకండె. 847

ద్వితీయపరిచ్ఛేదము.

సమాప్తము.

శ్రీ

తెలుఁగు కావ్యాదర్శము.

తృతీయపరిచ్ఛేదము.

యమకము.

తే॥గీ॥ అవ్యపేతాత్మకము వ్యపేతాత్మకంబు
నయిన వర్ణాళివ్యావృత్తి యమకమగును
ఆదిమధ్యాంత గోచరంబగుచునుండి
తనరుచుండెడి నదియుఁ బాదములయందు

అమిశ్రయమక భేదములు.

సీ॥ ప్రథమపాదాదిమభాగస్థము ద్వితీయ
పాదాదిభాగవిభ్రాజితమ్ము
మూఁడవ పాదంబు మొదట వర్తిలునది
నాల్గవపాదంబునన్ మొదటిది
ఆదిమపాదమధ్యస్థంబును ద్వితీయ
పాదమ్ముననన్ మధ్యభాగవర్తి
మూఁడవదగు పాదమునయందు నడిమిది
నాల్గవపాదంబునన్ నడిమిది

గీ॥ ఆదిపాదాంతభాగంబునందలిది ద్వి
తీయపాదాంతవర్తి తృతీయపాద

మందుఁజివరది నాల్గవయంఘ్రినిఁజివ
రది యన సమిశ్రయమకముల్ పదియు రెండు 2

మిశ్రయమకభేదములు.

సీ॥ ఆద్యద్వితీయాంఘ్రులందు వర్తిలునది
ప్రథమతార్తీయాకపాదవర్తి
ఆద్యచతుర్థపాదావస్థితంబును
మధ్యపాదద్వయీమధ్యగతము
సరిపాదముల రెంట జానగునట్టిది
యంత్యపాదద్వితయమునఁగలది
ఆద్యపాదత్రితయమున నిబద్ధంబు
నాదిద్వయచతుర్థపాదగతము

గీ॥ ఆద్యపాదాంత్య పాదయుగాశ్రయంబు
దాదిమేతర నాపాదత్రయాధికరణ
మఖిలపాదగతంబన యమకములివి
పరగుచుండు మిశ్రంబులు పసునొకండు. 3

గీ॥ కలసియుండుట యనియెడి కారణమున
వానిభేదమ్ము లెన్నిరో యావళులుచుండు
సుకరములు దుష్కరమ్ములిచ్చోట వాని
లోనఁ గొన్నింటిఁ జూపంగఁ బూనినాఁడ 4

ప్రథమపాదగతము. అవ్యపేతము. అమిశ్రాదిభాగయమకము.

కం॥ ♦మానము మాన.♦ మునుపలెన్
మానసమున ననకు. ప్రియునిమానసము త్రపా
ధీనంబగునట్లుగ బిగి
గా నతనిం గౌగిలింపు కంఠమునఁదమిన్ 5

అదే ద్వితీయపాదగతము

కం॥ మదిరనినాదము చేతను
♦మదనమదన♦వావతారమానవినాశా
స్పదములయిరి మదిరాక్షులు
మదము లడఁగె రాజహంసమండలికెల్లన్ 6

అదియే తృతీయపాదగతము

కం॥ పతిపీవగుటను రాజ
న్వతులయిరి ధరంగలట్టి ప్రజలెల్లరు నో
♦చతుర! చతుర♦బ్ధిరశనా
న్వితధరణీవరణభరణవిలసితవిభవా! 7

అదే చతుర్థపాదగతము

కం॥ మహితపరాక్రమభరదు
స్సహభటజితులై త్వదీయశత్రుపులగువా
రహిఁరిపునగరికరిగినా
♦రహితరహిత♦మయ్యె దేశ మవనీనాథా! 8

ప్రథమద్వితీయపాదగతము. అవ్యపేతము.
మిశ్రాదిభాగయమకము.

కం॥ ♦మధురమధుర♦సధురావహా
♦మధర. మధర♦భావయోజితాబ్జములు కనుల్
మధులిడ్భ్రమమధుకృతబహు
విధవిభ్రమములన వానిబెళుకుల్ వెలయున్ 9

అదే ప్రథమతృతీయపాదగతము

కం॥ ♦వారణవారణ♦చతురులు
వీరులు కరితురగములును వెలయుట జనతా
♦మారణ మారణ♦మున నగు
మారా! నీవెదియు లేక మడియింతు మమున్ 10

అదే ప్రథమచతుర్థపాదగతము

కం॥ ♦రాజదరాజ♦దరినృపప
రాజయహేతుప్రతాపరాజితులై భూ
మీజయ మొనర్చి వసుధా
♦రాజను రాజను♦తతృప్తి రసనింతురినుల్ 11

ద్వితీయతృతీయపాదగతము. అవ్యపేతము. మిశ్రము.

ఆదిభాగయమకము.

కం॥ విలసత్సహకారలతా
♦కలికకలిక ♦ లాపముమురంగాం బరభృతికా

♦కలనాకలనా ♦ దము విర
హుల నుత్కలికాకుల హృదయులుగ నొనర్చెన్ 12

అదియే ద్వితీయచతుర్థపాదగతము.

కం॥ అహితమలయాద్రి చరవా
♦తహతత, హత ♦ శశధర కరదారుణతాపా
సహత, భవద్విరహదశాఁ
♦సుహృదసుహృద♦యుఁడగు నన్ను సోలఁగఁ జేసెన్ 13

అదియే తృతీయచతుర్థపాదగతము

కం॥ జలజమధువ్రగోలఁ గఁ బెఱ
యలరుల మధువానమానియళులరి గెరుతుల్
♦మలయ, మలయ ♦ మారుతస్మృతి
♦నళిన నళిన ♦ మెదియుఁ జాలదాకర్షింపన్. 14

అదే ప్రథమ ద్వితీయతృతీయపాదగతము

కం॥ ♦ సారససారస ♦ జలకా
♦ సారగసారగ ♦ శనాద సహితమరాళీ
♦ వారమవారమ ♦హిళ నా
మారవికారమున విరహిమారకమయ్యెన్. 15

అదే ప్రథమ ద్వితీయ చతుర్థ పాదగతము.

ఆ॥ ♦ విషమువిషము♦ శరుఁడుఁ వీనికిసాయంబు
♦ మలయుమలయ ♦ నిలునిమలయుఁ జేసి

నలుపుచుండె. వాని సాధనంబులఁ జంద్రి
♦ కలయకలయఁ ♦ బెఱలగాధలేల? 16

అదే ప్రథమ తృతీయ చతుర్థపాదగము

కం॥ ♦ మానినిమానిని ♦ రంతర
మానముఁ గైకొనునుగాక స్మరపరవశయై
♦ తానవతానవ♦ తను వల
♦ మానసుమానసు♦ని నన్నుమన్ననతోడన్. 17

అదే ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థ పాదగము

కం॥ మారవశున న్నెగలిచెను
♦ నీరజ నీరజ ♦ మునీదునెమ్మొగము మనో
♦హారిణి! హారిణి!♦ కన్నుల
♦చారుత చారుత♦రవారిజరుచిఁ గెలువదే. 18

అదే పాదచతుష్టయగతము.

గీ॥ ♦పాటలాపాటలా♦ంశుక భ్రాజమాన
♦సౌరభా సౌరభా♦ స్వదసారసాస్య
♦భావితాభావితా♦న నాపాలిఁటికి సు
♦రమణి రమణి♦ నాహృన్మందిరమున నిమిడె. 19

ఆ॥ యమక మవ్యపేత మగు నిది పాదాది
గతము. చెప్పితి సవికల్పముగను.

ఆ వ్యపేతమైన యమకంబునఁ గల వి
కల్పములును గొన్ని దెల్పఁబడెడి. 20

ప్రథమద్వితీయపాదగమిశ్రవ్యపేతాదిభాగయమకము.

గీ॥ ♦సకల♦ రవపిక సహకారముకుళమున నె
♦సకల♦ మానినీమాననాశన మొనర్చె
మధురముసుగంధియీ మధుమానస మధు
కరనినాదమహాహ్లాదసరణి ధరణి. 21

అదే ప్రథమతృతీయపాదగతము.

క॥ ♦కరము♦ విపంచీతాడన
పరిచితమై యరుణరుచులఁ బరఁగెడితరుణీ
♦కరము♦ రమణతాడనమున
కుఱుకుంగర్ణోత్పలంబుఁ* గాని పాలయలుకన్. 22

అదే ప్రథమచతుర్థపాదగము.

క॥ ♦సకలాప♦విలసనములై
ప్రకటముగా నాడఁ దొడఁగె బర్హిణములు మే
ఘకదంబకంబు గురిసెను
సకలాపగ లతిసమృద్ధిసంగతి మెలఁగన్ 23

---

* నొగిఁగొనియార్షమైన్.

అదేద్వితీయతృతీయపాదగతము.

క॥ కలికి! భవన్మానమహా

♦కలికా♦మసమృద్ధి లుప్తిఁ గనె నీపలతా

♦కలికా♦ మహితాకృతిఁ గ

♦కలికా♦ నీ వెట్టిదశఁ గనుంగొనుదోకో. 24

అదే ద్వితీయ చతుర్థ పాదగతము.

గీ॥ చెలువు మీఱఁ గ్రీడాశైలశిఖరభాగ

♦చంద్రకాంత♦స్థలంబెక్కి జలదపఙ్క్తి

గన్గొనుచు నృత్యమొనరించుఁ గంపమాన

♦చంద్రకాంతం♦బు బర్హిణసముదయంబు. 25

అదే తృతీయ చతుర్థ పాదగతము.

పం॥ పరాధీశదర్పాధిపత్యంబు ఫ్రూవర్ణ

ధరాధీశ! నీబాహు తానేలు ధాత్రిఁ

♦వరాహీ♦భవద్దైత్య వైర్యుద్ధృతంబున్

♦వరాహీ♦శశీర్షాగ్ర భాగస్థితంబుౙ. 26

అదేప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ పాదగతము.

క॥ ♦కరమ♦ హతశత్రురాజని

♦కరమ♦ త్వదీయంబు చూరకత్తిని బొడిచెౙ

♦కరమ♦ను నెత్తురు లొలుకఁగఁ

గరేణువులు సంజ మెఱయు ఘనములఁ బోలెన్. 27

ప్రథమతృతీయచతుర్థపాదగతము

పృథ్వి॥ పరాగతబలాఢ్యతా భటులు వైరిరాట్సైనలన్

బరాక్రమసమేతులై ప్రబలి పాఱఁద్రోలఁ ధరా

♦పరాగత♦తి తత్పదాహతిని బర్వ క్రమ్మెన్ వేసలి

♦పరాగత♦ మొకో! యనంగఁ గను[illegible]టన్. 28

ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థ పాదగతము.

పృథ్వి॥ ముదంబాసఁగు మాకిలఁ భువనమోహనాకారుఁడై

♦సదానవ♦రదంతిరాట్ప్రభ విశారదపౌఢిమై

♦సదానవ♦ ఘనాఘనోల్లసితకాంతసన్మూర్తియై

♦సదానవ♦ వినాశనప్రథితుఁడైన సర్వాత్మతాౙ. 29

సర్వపాదగతము.

గీ॥ ♦కమల♦వలె లోకమోహనాకారమీవు

♦కమల♦భవసృష్టి నెవరికిఁ గలఁత నిడవు.

♦కమల♦విభము ముఖం బళిగర్వవార

♦కమల♦కావళి కల్వంతై క్రాలుఁ గనులు 30

ప్రథమద్వితీయములందును తృతీయచతుర్థములందును

అదియే విజాతీయము.

పృథ్వి॥ ♦ముదార♦చిత విభ్రమస్ఫురిత భూషణశ్రీలఁ దా

♦ముదార♦రమణాంతరంగకము లూచుచున్ నిచ్చలా

♦మదభ్ర♦మణచాతురిన్ బ్రజఘనస్తనగండలంబాడ గో
♦మదభ్ర♦మగుచుండఁగాఁ జనెన ఖంబుజాతాననల్. 31

ప్రథమతృతీయములందును ద్వితీయచతుర్థములయందును
అదియే విజాతీయము.

గీ॥ ♦ముదిత♦రో! నీకుసూక్తులు మృదుతనుఁ బిక
♦మా రుతం♦బులచేతను సారసమధు
♦ముదిత♦భృంగంబులాగానమునను మలయ
♦మారుతం♦బాగతిన్ నామమనను గొనెడి. 32

ప్రథమచతుర్థములందును ద్వితీయతృతీయములయందును
అదియె విజాతీయము.

గీ॥ ♦సురయమహీ♦శలసిగ్గును దళిమివేయ
♦నుతనుమధ్య♦లు స్వీన్నాస్యశోభ లెసఁగ
♦నుతనుమధ్య♦గణ్యుండగు సుభగుని, మన
♦సు రయమహీ♦మనొప్పఁగఁ గూడి సొక్కుచుండ్రు 33

తే॥గీ॥ ఇట్లుగ వ్యపేతయమకంబు నెనసియుండు
భేదముల వీనిగూడఁ జూపించినాఁడ
నవ్యపేతవ్యపేతాత్మయమకగత వి
కల్పములునైత మొకకొన్నిగల వెటులన 34

ద్విద్విపాద గతావ్యపేతవ్యపేత మిశ్రాదిభాగ యమకము.

తే॥గీ॥ ♦సాలసాల♦సాలోకనజాలమై ర
♦సాలసాల♦లతాకలికాళిఁ జూడ
♦బాలబాల♦మృణాళాంగి చాల దల్ల
* బాలఁ బాల♦నసేత నీపాలఁబడియె. 35

ద్విద్విపాద గతావ్యపేతవ్యపేత మిశ్రాదిభాగ యమకము.

తే॥ ♦కాలకాల♦క యెవ్వతె గాంచఁగలదు
♦తారతార♦క లాచ్ఛాదితములు గాఁగ
♦తారతార♦శ్వ్యరసితవిస్తృతవర్ష
♦కాలకాల♦ పయోదముల్ గ్రమ్ముకొనుట 36

అదే పాదచతుష్టయగతము

కం॥ ♦యమయ మ♦ది నిలిచెడి. నపా
♦యమయమ♦ యయ్యె నిశ తాననంతంబగుచుఁ
♦యమ యమ♦రపురి కరిగె. న్యా
♦యమ యమ♦నమశక్యమగుట యమపురగతియుఁ 37

గీ॥ కలదుపాదాదియమకవికల్ప వితతి
నడక యీాదృశంబు యమకాంతరములైన
వెలయుచుండు నిట్లే వికల్పింపఁబడఁగఁ
దగినవగుచు మిక్కిలిగ సత్కావ్యములను. 38

---

* బాలబాలపాశజితాభ్రపాళిఁ బోవు.

గీ॥ విస్తరంబగునని మది భీతి గలుగ
భేదముల నశేషముగఁ జూపింపదలఁప
దుష్కరాభిమతంబులై తోఁచు కొన్ని
యిచట వివరంబుగా వచియింపఁబడును. 39

పాదచతుష్టయగతమిశ్రావ్యపేతమధ్యభాగయమకము

ప్రమాణి॥ స్థిరా♦యతాయతా♦శయా
పరా♦యతాయతా♦రి రా
డ్వరా♦యతా యతా♦శ్రయా !
హరీ! ♦యతాయతా♦ ద్భుతా ! 40

ప్రతిపాదవ్యపేత మధ్యమధ్యభాగయమకము

తే॥గీ॥ సభ♦సుర♦లఁ బోలు భూ♦సుర♦ చంద్రులెల్ల
మహీ♦సుర♦భి నెన్నఁ జుక్క♦ సుర♦మణిని బోలు
నీ♦సుర♦తఁ గూర్చు భా♦సుర♦నిత్యదాన
గుణ♦సుర♦భిత గాంభీర్య♦సుర♦గుణాకరంగ, 41

సర్వపాదగతమిశ్రావ్యపేతాంతభాగయమకము

తే॥గీ॥ పడఁతి కగ్గలమయ్యెను బాండి♦మదము
పంచశరబాధ* గోపన ప్రౌఢి♦మఁదము
నెఱుఁగరెవరనిమీ బోంట్లు నెంత్రు ♦మదము
బుద్ధికెగఁదట్టు; సఖికి నూర్పుము ప్ర♦మదము. 42

* పంచశరబాధ గోపన ప్రౌఢిమదము.

అవ్యపేతవ్యపేతాంతభాగయమకము
పాదచతుష్టయగతము.

ప్రమాణి॥ కృతీ కృతా ♦నతి నతీ
వ్రతుష్టిదా ♦నతీ నతి
క్షణతా భరా ♦నతీ నతీ
కృతా సురా ♦నతీ నతీ 43

మిశ్రవ్యపేతమధ్యాంతయమకము
ప్రతిపాదగతము.

తే॥గీ॥ స్మితవితతి♦ చేత♦ మృదుళభాషితము ♦చేత
సొలపునెన్నడ♦చేత♦ వాల్చూపు ♦చేత
* గబ్బిగుబ్బల♦చేత♦ జఘనము ♦చేత
యముని♦చేతఁ♦ జిక్కితి నిది యతివ ♦చేఁత 44

అవ్యపేతవ్యపేత మధ్యాంతయమకము
ప్రతిపాదగతము.

తే॥గీ॥ మాన్య భజ♦మానమాన♦ స ♦మానమాన
మహిత బహు♦మానమాన♦ సా♦మానమాన
సన్మువల ♦మానమాన♦సున్ ♦మానమాన
మనుపు గత♦మానమాన♦వా ♦మానమాన
ప్రతిపాదగత మిశ్రవ్యపేతాదిమధ్యయమకము. 45

*జృంభితము చేత జఘనవీక్షితము చేత

తే॥గీ॥ ♦సార♦సదళాయతాక్షి మ♦సార♦వేణి
♦సార♦ఘ మనోజ్ఞ ధారా ప్ర♦సార♦వేణి
♦సార♦సాను కృతారావ ♦సార♦వాణి
♦సార♦సాలయ పొల్చు [illegible]♦సార♦ తరణి 46

జేసిపాదముల మిశ్రావ్య [illegible]వ్యపేతాద్యంతయమకము
సరిపాదముల—అట్టిదే ఆదిమధ్యయమకము.

వంశస్థవృత్తము. ♦నయానయా♦లోకధనా ♦నయానయా
♦నయానయా♦ నాశ♦నయానయా♦తుధా
♦నయానయా♦ మ్యాతపనా ♦నయానయా
♦నయానయా♦ కల్ప♦నయానయా♦ శయా. 47

ప్రతిపాదమిశ్రవ్యపేతాద్యంతయమకము.

వంశస్థము. ♦రవా♦ధ్యభేరీస్ఫుటరాజగా♦రవా
♦రవా♦ధికత్రస్యదరాతి వీ♦రవా
♦రవా♦రణోద్ధత్యకరాళ! ఫే♦రవా
♦రవా♦కులాయోధనరంగభై♦రవా 48

అవ్యపేతవ్యపేతమిశ్రాద్యంతయమకము
ప్రతిపాదగతము.

పంచ॥ ♦పరాపరా♦ ధరావణాది భంజనా ♦పరాపరా
♦పరాపరా♦ దిభేదశూన్యభావనా ♦పరాపరా

పరాపరా♦ ద్వయాతిరిక్త భక్తితత్ ♦పరాపరా
పరాపరా♦క్రమాప్తగౌరవాధయా ♦పరాపరా 49

ప్రతిపాదగత వ్య[illegible] మధ్యాంతయమకము.

పంచ॥ మతా♦ చ్యుతా[illegible] నమన్మహారిభీ ♦మతా
మతా♦ఘుబృంద [illegible]నముప్రతాపధా ♦మతా
మతా♦శ్రితాప్త [illegible]సముద్ధయద్ధిసీ♦మతా
మతా♦వ్యగీ[illegible]♦మతా♦సమాశ్రితానుధీ♦మతా 50

అవ్యపేత వ్యపేతాది మధ్యాంతయమకము
ప్రతిపాదగతము.

సీ॥ సారసార♦గభీర! సకలారినృపసాహ
♦సారసార♦చనదోః♦సారసార
సారసార♦తిశరాన్య ప్రభాభూష♦
♦సారసార♦మణప్ర♦సారసార
సారసార♦ఘతుల్య ధీరనుభాషితా
♦సారసార♦స్య సం♦సారసార
సారసార♦స్వత సంచారపూరవి
♦సారసార♦జ్ఞాను♦సారసార

తే॥ యనఁగ నెడలేమి నెడగల్మి నవ్యపేత
మును వ్యపేతమునగుచుఁ బొల్పుఁగనుచుండు
నాదియందును మధ్యమందంతమందు
యమకమియ్యది నాల్గుపాదములయందు. 51

సందష్టయమకము.

తే॥గీ॥ పూర్వాపరపాదముల యంతమును మొదలును
నాస్పదంబగు సందష్టయమకమునకు.
చెప్పఁబడినట్టి వానిలోఁ జేరినను స్వ
తంత్రముగ దీని గీర్తించెద నిట మరల. 52

తే॥గీ॥ కలితరాక్షస♦ హృదయస్థ ♦కామనాశ
కామనాశ♦ నాదిసురని ♦కరకృతార్చ
కరకృతార్చ♦నభక్త సుఖ♦ప్రకాశ!
ఖప్రకాశ♦మార్తాండ సంకాశ తేజ! 53

సముద్గయమకము

తే॥గీ॥ పాదయుగమెద్దియైన నభ్యస్తమగుట
యగుసముద్గము భేదత్రయంబుతోడ
జేసిసరిపాదముల్ సరిజేసిచరణ
ములును రెండేసి యభ్యస్తములగుఁ గాన. 54

సముద్గము

ప్రథమతృతీయపాదగము, ద్వితీయచతుర్థపాదగము.

కం॥ పరమ!హిమాచల ధీరా
దరపూరితభావజాతదమముదిత హారా!

పర!మహిమాచల! ధీరా
దరపూరితభావజాతదమముదితహారా! 55

సముద్గము

ప్రథమద్వితీయపాదగము, తృతీయచతుర్థపాదగము.

తే॥గీ॥ శ్రీశ! తార విరావ విజిత సురారి
శ్రీశతార విరావవిజిత సురారి
వాసవాది వాచా స్పృష్ట పరమసుగుణ
వాస! వాదివాచాస్పృష్ట! పరమ! సుగుణ! 56

సముద్గము

ప్రథమచతుర్థపాదగము, ద్వితీయతృతీయపాదగము.

పంచ॥ ఘనాఘన ప్రభావలోపకారి కాంతి విగ్రహా
వినాయకోహ్యమానపాద పీఠపాలితామృతా!
వినాయకోహ్యమానపాద పీఠపాలితామృతా!
ఘనాఘనప్రభావలోపకారికాంతివిగ్రహా! 57

పాదాభ్యాసయమకము

తే॥గీ॥ రెంటికిఁ మూఁడిటికిని నాల్గింటికి నొగిఁ
బాదములకు నభ్యాసంబు వఱలఁగాన
నైకవిధము పాదాభ్యాసమనుసదియును
చక్కఁగా వ్యక్తమగు నిదర్శనములందు. 58

ప్రథమద్వితీయపాదగత పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ శ్రితమనోహరరూప విధృతకలాప
శ్రితమనోహరరూప విధృతకలాప
పారబృందావనవిహార తారహార
దేవకీగర్భసంభూత దివిజనేత! 59

ప్రథమతృతీయపాదగత పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ సుధర్మాధిరూఢాతి శుధ్యద్గుణాఢ్యా
బుధానందసంధాయి పూజార్హశీలా!
సుధర్మాధిరూఢాతి శుధ్యద్గుణాఢ్యా!
సుధాస్వచ్ఛసత్కీర్తి శోభాధురీణా! 60

ప్రథమచతుర్థపాదగత పాదాభ్యాసము

తే॥గీ॥ విజితవిషమాంబకాభిఖ్య విమలసౌఖ్య
సాధుజనరంజనక్రియాచణగుణగణ
భక్తభరణయశోభరాభరణచరణ
విజితవిషమాంబకాభిఖ్య విమలసౌఖ్య 61

ద్వితీయతృతీయపాదగత పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ అరికరాళభవజ్జైత్ర యాత్రలందు
భూపరాగంబుతో దిశల్ ముట్టుఖ్యాతి
భూప! రాగంబుతో దిశల్ ముట్టుఖ్యాతి
యునెడిచిత్రితరోదంత మనని వెలయు 62

ద్వితీయచతుర్థ పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ వసుధనిలుపునాదు బలమని భవదీయ
భుజగశక్తి గర్వపూర్తి నెగడు
నేనుమోయనేల నిలిచెడినని శేష
భుజగశక్తి గర్వపూర్తి నెగడు. 63

తృతీయచతుర్థపాదగ పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ నన్నుగాపాడు శివుఁడు స్వాంతమునఁదోఁచి
ప్రొల్లసత్కరుణారసాంబునిధివీచి
చంద్రఖండోత్తమాంగభూషణసితరుచి
చంద్రఖండోత్తమాంగభూషణ సితరుచి 64

౧, ౨, ౩ పాదముల పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ బంధురాజీవరవిభానుభావరమ్య
బంధురాజీవరవిభానుభావరమ్య
బంధురాజీవరవిభానుభావరమ్య
యఖిలలోకప్రియంబు నీయభ్యుదయము. 65

౧, ౨, ౪ పాదముల పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ జన్యవసుమతీశరభరజస్స్వభావ
జన్యవసుమతీ శరభరజస్స్వభావ
భవదుదారమనీష భూపప్రభావ
జన్యవసుమతీ శరభరజస్స్వభావ.

2, 3, 4 పాదముల పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ శ్రీహరీ! నన్ను గరుణ రక్షింపుమయ్య
యనవహిత భావనాశన వినయకరణ
యనవహిత భావనాశన వినయకరణ
యనవహిత భావనాశన వినయకరణ. 67

4 పాదముల పాదాభ్యాసము.

తే॥గీ॥ హారికరాస్పర్శమహాతత మోవనంబు
హారికరాస్పర్శమహాతత మోవనంబు
హారికరాస్పర్శమహాతత మోవనంబు
హారికరాస్పర్శమహాతత మోవనంబు. 68

పాదాభ్యాసోపసంహారము.

తే॥గీ॥ చరణమున కొక్కపరి రెండుసార్లు మూఁడు
సారులావృత్తి యగు నిదర్శనములివ్వి

పద్యాభ్యాసము.

చూపఁబడు నింక యుక్తార్థమై పరఁగెడి
పద్యములజంట పద్యగాభ్యాసమనుచు. 69

పద్యాభ్యాసము. విష్ణుస్తుతి.

ఆ॥వె॥ ఉద్ధృతస్వమిత్ర! యుపచితాసురజైత్ర
పరవినాయకోత్థ పాదపద్మ

వృషవరేణ్యవాహ విషధరాసితదేహ
అద్రిజామనఃప్రియకృదభిఖ్య! 70

శివస్తుతి.

ఆ॥వె॥ ఉద్ధృతస్వమిత్రి! యుపచితాసురజైత్రి
పరవినాయకోత్థ పాదపద్మ
వృషవరేణ్యవాహ విషధరాసితదేహ
అద్రిజామనఃప్రియకృదభిఖ్య! 71

మహాయమకలక్షణము.

తే॥గీ॥ పాదములు నాల్గు నొక్కరూపమున నుండఁ
బాదఖండంబులకును నభ్యాసమొదవి
యుండుట మహాయమకసంజ్ఞ నొప్పుచుండు
యమకరచనమయ్యాది పరంబగుచునుండు. 72

మహాయమకము

పం॥ స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా
స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా
స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా
స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా స్వసారమా 73

విజాతీయమిశ్రయమకము

పం॥ *ధరాధరా ప్రకంప్య ధీరతాధరాధరావరా
వరా మహీయ ఆదరార్హ పాప శామహీనతా

---

*౧ పాదమున—అవ్యవహితాదిమధ్యయమకము. ధరా,ధరా,
౨ పా, బహువర్ణవ్యపేతమధ్యయమకము. మహీ, మహీ,

*నతాంతరంగరూప రంగ న[ర్త]కాబ్జ శేఖరా
ఖరాతిమూఢభావలీన కల్మషావలీ హరా: 74

ప్రతిలోమయమకలక్షణము

తే॥గీ॥ పద్యపాదంబునందును బద్యఁపునగ
పాలునను బద్యమందును బ్రాతిలోమ్య
మునఁ గనంబడు నావృత్తి దనరుసు బ్రతి
లోమయమకంబునాఁ బ్రతిలోమమగుట. 75

పాదప్రతిలోమయమకము

తే॥గీ॥ మనమ కలకనక మనుమ మహిమ తగ
గతమహిమ మనుమ కనకకల కమనమ
కలిక కలికలనలకలకులుకు కలిమె
మెలిక కులుకులకలనలకలిక కలిక 76

పద్యార్ధప్రతిలోమయమకము

తే॥గీ॥ నళినసయన జలజనమనదరదమన
వినుతి మిసిమిలలితచహాసనగతగమి

3 పా, వర్ణద్వయవ్యపేతమధ్యయమకము. రంగ, రంగ,
౪ పా, వర్ణచతుష్టయవ్యపేతమధ్యయమకము. వళీ, వళీ
పాదసంధుల } అవ్యవహితాంతాదియమకము సందష్టయమకమును { వరా, వరా / [illegible], నశా / ఖరా, ఖరా

మిగతగనస హాచతలలి మిసిమితినువి
నమదరదనమనజలజనయననళిన. 77

పద్యప్రతిలోమయమకము

తే॥గీ॥ కనకనమనతనుసుతనువినుతభవన
నలినదమదసరసనయన మదనమన
వరదయభయచరపదమపరదసమయ
సరసతమభిదసరసవిసరహిమరవి 78

తే॥గీ॥ విరమహిరసవిసర సదభిమత సరస
యమసదరదమదపర చయభయదరవ
నమనదమన యనసరసదమదనలిన
నవభతనువినుతసునుతనమనకనక 79

ఇది యమకచక్రము.

గోమూత్రికాబంధలక్షణము

తే॥గీ॥ పద్యమున రెండుసగముల వర్ణములను
నడుమునొక్కొక్క వర్ణంబు విడిచిపెట్టి
వర్ణములకేక రూపత వఱలఁజెప్ప
నమరు గోమూత్రికాబంధ మనుకరంబు, 80

అర్ధగోమూత్రికాబంధము

శ్రీ	ధు	ప	ము	ద	మా	న	న	ల	ఁజే	మ	వె	హి	ముల్
నా	ని	ద	ను	మ	న	ము	మె	ఁగ	య	న	మ	మ	
నా	ము	హ్లా	య	త	తా	వ	ద	న	ఁజే	ఁద	రు	హి	తుల్

కం॥ శ్రీనాధునిపదమును దమ
మానసమున మెలఁగఁ జేయ మనవె మహిమముల్
నానామునిహ్లాదయనుతమ
తానవముద మెసఁగఁ జేయఁదనరు మహి మతుల్ 81

మతాంతరమండలి గోమూత్రికాబంధము

తే॥గీ॥ నడుమ నొక్కొక్కవర్ణంబు విడిచి వర్ణ
సామ్య మేర్పడు నట్లుగాఁ జరణయుగము
రెండుసగములో పద్యముల్ రెండొ చెప్ప
నమరు గోమూత్రికాబంధమనుకరంబు

పాదగోమూత్రికాబంధము

	వి	జి	వ	డు	షి	ర	ఁడు
శ్రీ	రా	త	త్సుం	బు	వ	దు	
	క	ద్భు	వీ	డు	త	ల	రు

	ప	ర్వా	ణ	మ	త్క	మ
తా	ని	ప	క్ర	ద	భీ	
	వి	ద్ర	రా	మో	స్త	తి

తే॥గీ॥ శ్రీవిరాజితవత్సుండు బుషివరదుఁడు
శ్రీకరాద్భుతవీత్సుండు బుతవలదురు
తాపనిర్వాపణ క్రమదత్క భీమ
తావి నిద్ర పరాక్రమో దస్తభీతి. 82

అర్ధభ్రమ సర్వతోభద్రముల లక్షణములు.

కం॥ అర్ధభ్రమమందును ప, ద్యార్ధభ్రమణమును భ్రమణమన్నిగతులతో
వర్ధిలిన నొప్పుకొనుచుం, దుర్ధర నద్దాని సర్వతోభద్రముగన్ 83

అర్ధభ్రమము

సీ	తా	జా	సీ	ఙ్ఞా	నా	ధా	రా
తా	తా	తా	తా	ను	ఙ్ఞా	బా	ధా
జా	తా	తం	కా	ర్చా	ను	ఙ్ఞా	నా
సీ	తా	కా	మా	స్వ	ర్చా	ను	ఙ్ఞా
ఙ్ఞా	ను	ర్చా	స్వ	మా	కా	తా	సీ
నా	ఙ్ఞా	ను	ర్చా	కా	తం	తా	జా
ధా	బా	ఙ్ఞా	ను	తా	తా	తా	తా
రా	ధా	నా	ఙ్ఞా	సీ	జా	తా	సీ

విద్యున్మాల—సీతాజానీ ఙ్ఞానాధారా, తాతాతాతానుఙ్ఞాబాధా
జాతాతంకార్చానుఙ్ఞానా, సీతాకామాస్వర్చానుఙ్ఞా 84

సర్వతోభద్రము.

రా	మా	మా	నా	నా	మా	మా	రా
మా	మా	మా	మా	మా	మా	మా	మా
మా	మా	నా	ధా	ధా	నా	మా	మా
నా	మా	ధా	నా	నా	ధా	మా	నా
నా	మా	ధా	నా	నా	ధా	మా	నా
మా	మా	నా	ధా	ధా	నా	మా	మా
మా	మా	మా	మా	మా	మా	మా	మా
రా	మా	మా	నా	నా	మా	మా	రా

విద్యున్మాల—రామామానానామామారా, మామామామామామామామా
మామానాధాధానామామా, నామాధానా నాధామానా 85

తే॥గీ॥ స్థానవర్ణస్వరంబులం దైన నియతి
గణితమయ్యెను జతురాదికముగ దుష్క-
రంబులందునఁ దత్ప్రదర్శనము సేయు
వాఁడ. నితరంబు సుకరమై పరఁగుచుండు. 86

దీర్ఘచతుస్స్వరనియమము.

సావిత్రి॥ రామా సామా రామా
కీమా భీతీ నీ శ్రీ
రోమోద్బోధోద్యోగో
త్ప్రే మే భేంద్రే ద్యేటే. 87

విద్యున్మాల॥ రారా రాధానాథా శ్యామా
భీరీధీవీధీశ్రీకీర్తి
మోరోయోగోద్యోతోల్లోచో
త్స్నే రేషే ట్లే జేపే నేఁడే 88

హ్రస్వత్రిస్వరనియమము.

కం॥ క్షితివిజితిస్థితివిహితి
వ్రతరతపరతరమహాత్ప్రవరహర్షకర
స్తుతులురుగుణులు కురువులు సు
చతురులగుచు భువి జనులకు సలిపిరిముదముఁ 89

“సప వాద్య సఉశ్వః” అనికఠోపనిషత్తు.

దీర్ఘద్విస్వరనియమము.

వి॥ శ్రీవీధీధీరతీశీలీ
భీపీతీనీవీతీనీతీ
నీవేజేయేదేమేత్మేలే
తేవేకేలేయేవేనేఁడే. 90

దీర్ఘైకస్వరము.

తే॥ రామా స్వాత్మారామా రామా!
నామా ధ్యానా ఖ్యానా వామా!
కామానాక్రాంతాత్మావాసా
శ్యామాంగా సార్వాత్మ్యభ్యాసా! 91

స్థాననియమము.

నిరోష్ఠ్యము, చతుస్థానము.

తే॥ శ్రీకరాధకాచలశీల! సిద్ధజాల
కలశజాద్యధిగతలీల! కనకచేల!
హాతకపట! ధీర! నిఖిలశాస్త్రాధికార!
ఖలజననికార! యాగసత్కారకార! 92

నిరోష్ఠ్యమూర్ధన్యము, త్రిస్థానము.

కం॥ అళిలీలాలకలతికా
కలితకలాలయజయచయకథకాస్యలస

జ్జలజదళలలిత కాయత౯
జెలి లాలితయాతసహిత చెలఁగ లలి సఖా! 93

దన్త్యకణ్ఠ్యములతో, ద్విస్థానము.

౦॥ తదఘహతిసకలఖలగళ!
సదగదదా! దళదగదఘ! సత్కథ! దాతా!
గదగలధాతా! హతా!
దదదాదాతా! గతాగతగతా! తాతా! 94

ఏకస్థానము, కణ్ఠ్యవర్ణములు.

ఆ॥ వె॥ ఖగగ ఖగగ ఖగగ కగకగకగకగ
కాక కాక కాక గాక కాకి
ఖగఖగాఘకకక కాకాక కాకాఘ.
కఘగగాకకకక ఘాగఖగక. 95

ఇది స్థాననియమము.

—వ్యంజననియమము.—

నాలుగుహల్లులుగల చిత్రము.

తే॥గీ॥ దేవదేవ! దీనావనాదీనభావ!
భావనానూననానానుభావభావ
భవన! వేదనిదాన! దానవనినాద
వనదవా! నన్దనన్దనా నన్దదాన! 96

మూఁడుహల్లుల చిత్రము.

తే॥గీ॥ నన్దనన్దన! దేవ! నానావినోద!
దీనదీనవిదూనదీనవనద
నినదవదనానవీనవన్దనవదవన
నన్దనవనావనావనా! వన్దిదేవ! 97

రెండుహల్లులచిత్రము.

కం॥ సారాసురసారీ! సుర
సారససూరా! రసరససరసాసారా
సీరరసరసరసరస
సారసరసి! రాసరస! సరసరిరంసూ! 98

ఒక్కహల్లుచిత్రము.

తే॥గీ॥ నేనునూనినానవినునినిన్నన్నన్న
నాననూననిన్ను నేనునూన
నన్ననన్ననన్ననన్ను నేనోనూను
నాననను నిన్ననానినన! 99

కం॥ భాభాభాభాభాభా
భీభీభీభీభుభీభుభీభీభీభీ
భూభూభూభూభూభూ
భేభాభభాభాభభాభభీభాభూభా! 100

తే॥గీ॥ ఈవిధంబున రచియింప నెంతయేని
గష్టముగ నుండునట్టి మార్గంబునందుఁ
గ్రమ మొకించుక మాత్రయు గానుపింపఁ
జేయఁ బడినది యయ్యె నాచేత నిట్లు. 101

స్వరస్థానవర్ణనియమములివి

ప్రహేళికలు

తే॥గీ॥ క్రమముగఁ బ్రహేళికాప్రకారముల గతి ప
మంచితంబుగ నిఁక రచియించువాఁడ
నీప్రహేళికలను నిర్ణయించియుండి
రార్యులు పురాతనులు పదియాఱటంచు 102

తే॥గీ॥ ఇతరములయిన దుష్టప్రహేళికలును
గలవు పదునాల్గటంచు వారలె పలికిరి.
దోషములమితములటంచుఁ దోఁచె మాకు
సాధువులఁ జెప్పుదుమిట. దుష్టములు వేఱలు 103

ప్రహేళికల ప్రయోజనము

క॥ మనుజుల క్రీడాగోష్ఠీ
వినోదములఁ దద్జ్ఞులుండువేళ రహస్యం
బును జెప్పఁ బరవ్యామో
హానమునను బ్రహేళికలివి సార్థకములగుఁగా 104

సమాగత

తే॥గీ॥ శబ్దములసంధిచేత విస్పష్టముగను
దెలిసికొనఁగ శక్యముగాని తీఱున నతి
గూఢమైన యర్థముతోడఁ గూడియుండు
నేనది సమాగతాఖ్యప్రహేళిక యగు. 105

కం॥ నేనాగోరసమెఱుఁగను
మానిని! కోపించెదేల? మానసమం ద
స్థానస్థుదితంబు లివి యిఁక
మానుట యుక్తమ్ము రాగమంజుళనయనా! 106

వ ం చి త

తే॥గీ॥ లౌకికయర్థమ్మునందు విఖ్యాతమైన
రూఢిగల శబ్దముల నితరులను వంచి
తులను జేయుట దేనియందునగునదియె
వంచితాప్రహేళిక యనఁబడుచునుండు. 107

తే॥గీ॥ ఏపగిదినిఁ గుబ్జాసేవనాపరుండ
వైన నీరతిపరివృద్ధినందు నిప్పు
డాపగిది దేవకామినులట్టి యమలఁ
గూడి సుఖియించువానికిఁ గూడ లేదు. 108

వ్యుత్క్రాంత.

తే॥గీ॥ చాల వ్యవధానముగ నెల్లశబ్దములును
బద్యమందుఁ బ్రయోగింపఁబడుటవలన

శ్రోతృమతికి వ్యామోహంబుఁ జొనుపుచుండు
నేని వ్యుత్క్రాంత యనెడి ప్రహేళిక యగు. 109

తే॥గీ॥ కఠినకంటకమైనట్టి కాడయందుఁ
గమలినిఁ ముద్దిడుకొనె ముఖమున ముక్కు
సేర్చి యంగములఁ సరిచేసికొనుచుఁ
జారుసూజితమొప్ప హంసంబొకండు. 110

ప్రముషిత.

తే॥గీ॥ ఏపదంబుల యర్థంబు లెంతయుం బ్ర
యాసమందినఁ గాని గ్రాహ్యములుగాక
యుండు; నట్టిపదంబుల నొప్పుచుండుఁ
బ్రముషితాఖ్యప్రహేళికా వాఙ్మయమున. 111

తే॥గీ॥ కనిరో! నీకాలమునయందుఁ గ్రాలుచుండు
స్ఫార్హవల్గుతనొప్పుచు స్ఫాతిఖ్యాతి
గణము లీచంద్రసాత్కారణమువలన
ధారియగును మత్ప్రాణకదంబకంబు 112

సమానరూప

కం॥ ఏపదములు గౌణార్థా
రోపితములగుచు నిగూఢరూఢార్థములా

*యుంగఘట్టనమును జేసికొనుచు.

నాపదములచే గ్రథితం
బై పరగు సమానరూప యను నామమునన్ 113

తే॥గీ॥ ఐదు చిగురుటాకులు చెలువారుచున్న
వల్లరిని గంటి నీయుపవనమునందు
చివురుచివురున దీనికిఁ జెలువుగలిగి
పొల్చుచున్నది యొక్కని పూలగుత్తి 114

పరుష

తే॥గీ॥ లక్షణము కల్గియే పరిబలతరమగు ని
దాన మగుచుండ వ్యుత్పాదితశ్రుతియగు
చుండునట్టిది పరుషనా నొప్పుచుండు
నలప్రహేళికలందు గూఢార్థమగుచు 115

తే॥గీ॥ సురసమాజము స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగు నిపుడు
చాల మత్తతతోడ సురాలయమున
సౌరకాసారమున నిమజ్జనము సలుపు
చుండెనో! నా దశనకాంతు లోలయ నగుచు. 116

సంఖ్యాత.

తే॥గీ॥ వర్ణములు సంఖ్యచేఁ జెప్పఁబడుటవలన
నేవచనమున వ్యామోహ మేర్పడఁగల
దది ప్రహేళికలందు సంఖ్యాత యనెడి
ధేయముచేఁ బేర్కొనఁగఁబడును. 117

తే॥గీ॥ నడుమ నాసిక్యమైనవర్ణంబు రెండు
పార్శ్వముల నాల్గువర్ణముల్ పఱఁగుచుండు
నొక్కపట్టణ మీయుర్వి నొప్పుచుండు
నకు రాష్ట్రకాఖ్యాయుతు లచటి నృపులు. 118

ప్రకల్పిత.

తే॥ ఇతరవిధమున వాక్యార్థ మెచట భాస
మానమగుచుండునో సూక్తిమహిమవలన
దానిని బ్రకల్పితాఖ్యకమై నెగడు ప్ర
హేళికనుగా సుధీవరు లెఱుఁగవలయు. 119

తే॥గీ॥ తొట్రుపడుచుండు మాటలతోడ వంగి
యూఁగుచుండెడి తలతోడ బాగుదప్పి
దీనమౌ చూపుతోడ వర్తిలుచు వడఁకు
చిరుగు నను గరుణింపవు వృద్ధురాల! 120

నామాంతరిత

తే॥గీ॥ నామధేయంబునందు నానావిధార్థ
కల్పనం బేవచనమునఁ గానఁబడునో
అదిప్రహేళికలందు నామాంతరితయ
టంచుఁ బేర్కొనఁబడును గూఢార్థమగుచు. 121

తే॥గీ॥ పార్థివవ్యక్తి యొకఁడు ప్రప్రథమమందు
రాజశబ్దాభిధేయత రాజిలి మఱి

యతనసహితత నొప్పు నావ్యక్తియందు 122
రాజత యతనసహితతోఁ జెలఁగదు.

నిభృత

తే॥గీ॥ ప్రస్తుతార్థంబునందు నప్రస్తుతార్థ
మందును సమంబులౌచు నొప్పారునట్టి
ధర్మములఁ జెప్పఁగలుగుశబ్దముల నిభృత
మగుచు నన్యార్థ మొప్పిన నదియె నిభృత 123

కం॥ బహుభంగ్యాకృష్టజనని
వహులై హృతదర్పుఁ దొఱఁగి బహుధుర్ధరులై
బహుళధనసహితుఁ జేరుదు
రు హళాహళి నెవరుని కాదు రూపాజీవల్. 124

సమానశబ్ద

తే॥గీ॥ ప్రసిద్ధృతములగు నర్థములను వాచకంబు
లైన పదములకుఁ గల పర్యాయపదము
చేత నర్థంబు సిద్ధింపఁ జేయబడిన
నెంతురు సమానశబ్దప్రహేళిక యని 125

ఆ॥వె॥ అదిప్రకృష్టకేశసాహ్వయమును గల్పి
పృథివిలేనివాని పేరు గలిగి
యుండుతావకాంగ ముత్సుకునిగ నన్నుఁ
జేయుచుండె నంబుజాయతాక్షి! 126

సమ్మూఢ.

తే॥గీ॥ కనులఁగట్టినమాదిరిగాఁ బదార్థ
భంగి యెల్ల నిర్దేశింపఁబడినను విను
వారిబుద్ధికి మూఢభావంబుగలుగు
నేని సంమూఢయనెడి ప్రహేళిక యగు. 127

తే॥గీ॥ నాయికానాయకులు శయనమున నవలి
మొగముగుచు శయనించిరి పొలయలుకల
నవల రాగంబు లేర్పడ నట్టులే ప
రుండి ముద్దిడుకొని రొండొరులముఖముల 128

పరిహారిక.

ఆ॥వె॥ విజితపుత్రశత్రుపితృపాదనిహతుండు
హిమకరాదిధరపరీతమగు న
భోంగణమును మెచ్చెనన యోగమూలాత్మ
క [illegible] పరిహారిక యనఁబడును. 129

ఏకచ్ఛన్న.

తే॥గీ॥ అధికరణోపపత్తు లేసి యాశ్రితంబు
వ్యక్తమగునట్టులు చెప్పంగఁబడిన
నాశ్రయాధేయముల నొకండపిహితమగుఁ
గాన యిద్ది యేకచ్ఛన్న నా నెగడును. 130

గీ॥ ఆయుధముఁ బట్టగా నేరఁ డంబుజాయ
తాక్షుల యురోజమండలంబంట దెపుడుఁ

గ్రాలుచుండు మనుష్యుండు గానిదాని*
హస్తమియ్యది నిష్ఫలంబనఁగరాదు. 131

ఉభయచ్ఛన్న

తే॥ అధికరణము నాధేయంబును పిహితమ్ము
లైనచో రెంటిగోపనమ్మునరేఁ గాన
సమ్మతంబయ్యెడి నుభయచ్ఛన్న యనెడి
పేర నదియుఁ బ్రహేళికావారమందు. 132

తే॥గీ॥ * దేనితోఁ గూడి యేది సమ్మానితమగు
నిఖిలవేళలయందు సాన్నిధ్యమంది
దేనివిడనాడి యేది భుక్తిసమయమునఁ
గానఁబడదయో నేని నిరస్యమానమగును? 133

తే॥గీ॥ ఈప్రహేళికాలక్ష్మంబులెల్ల దేని
యందు సంకీర్ణతరగాంచి యన్వయించు
దానినిఁ బ్రహేళికానముదాయమందుఁ
జేర్చి సంకీర్ణయనుచు వచింతురు [illegible] 134

* వ్యక్తి.

*133 తే॥ ఏకమేకముతోఁ గూడి నేని [illegible]
నిఖిలకార్యములందు సన్నిధినిగాంచు
[illegible]కమేకము విడనాడనేని భుక్తి
సేయుచోఁ గనఁబడి నిరసింపఁబడును? 133

తే॥గీ॥ సగజయుఁ హయసహితయు సభటయాచు
సేన యియ్యది జితము కాదేని మూఢుఁ
డనఁగ నెగడు నమాత్రికుండోటఁ జేసి
యక్షరజ్ఞుఁడయ్యెను నస్మదాత్మజుండు 185

తే॥గీ॥ మెలఁగు నామాంతరితతోడమిశ్రమగుచు
నీప్రహేళిక వంచితారూపయోగి
వెలఁప్రహేళికలకును సంకరపుఁగ్రమము
లీదృశంబులటంచు నూహింపవలయు. 186

ఇవి ప్రహేళికలు.

దోషప్రకరణము.

సీ॥ అలయపార్థంబును వ్యర్థమేకార్థంబు
పరఁగుససంశయాపక్రమములు
శబ్దహీనాఖ్యదోషంబు యతిభ్రష్ట
భిన్నవృత్తవిసంధులన్నిసులు
దేశవిరోధప్రతీతి కాలకలావి
రోధముల్ లోకవిరోధమొకటి
న్యాయవిరోధంబు నర్ధాగమవిరోధ
మనఁ బ్రసిద్ధంబులై తనరుచుండు
తే॥గీ॥ దోషములు పదియేయివి. దొఱఁగవలయుఁ
గావ్యములయందు సూరిశేఖరులువీని

వీనికిఁ లక్షణమ్ములు వీనిలక్ష్య
ములును గ్రమముగఁనిచ్చటఁ బోఁ క్రొత్తములగు 187

ప్రతిజ్ఞాదిహాని దోషము కాదా?

తే॥గీ॥ అలప్రతిజ్ఞకు హేతుదృష్టాంతములకు
హానివాటిల్లుటది దోషమగునో! కాదొ
యనువిచారము కర్కశంబౌను దలఁచు
దానిఁబ్రస్తుతించిన ఫలితంబుగలదె ? 188

అపార్థము.

తే॥గీ॥ అనుమతించెదరు సముదాయార్థశూన్య
మగుచునుండెడి దానినపార్థమనుచు
మత్తులున్మత్తచిత్తులుమాణవకులు
నొడువునుడువులదోసంబు నూలుకొనదు. 189

తే॥గీ॥ వేల్పులు సముద్రమును ద్రాగి వేయుచుండి
రేను ముదిమిచే నార్తి వహించుచుంటి
స్తనితముఖరములయ్యెడి జలధరములు
హరికిఁ బ్రియమగుచుండెడి నభ్రగజము 140

తే॥గీ॥ స్వస్థచిత్తత లేనట్టి వారలిట్లు
పల్కుట యనిందితంబయి పరఁగుచుండు
నితరములయిన చోటులనిట్టి వాని
గవియొవండు ప్రయోగింపఁగలిగియుండు 141

వ్యర్థతాదోషము

తే॥గీ॥ ఒకప్రబంధమునందైన నొక్కవాక్య
మందునైనను బూర్వాపరార్థములు ప
రాహతింగాంచినన్ విరుద్ధార్థము లగు,
వ్యర్థ[illegible]చు దోషమ్ములఁ బల్కఁబడియెను. 142

ఆ॥వె॥ చంపివేయుమయ్య శత్రుబలంబుల
నీవసుంధరను జయింపుమయ్య
అఖిలభూతముల దయాయుతి గల్గునీ*
కొక్కఁడైన శత్రువుండఁడయ్యె. 143

వ్యర్థతగుణమగుట.

తే॥గీ॥ ఉల్లమభిషంగయుక్తమైయుండు నప్పు
డయ్యవస్థ యొకండు పొల్పారుచుండు
దా[illegible] విరుద్ధార్థమై నెగడియు
భారతి బుధాభినుతయయి పఱఁగుచుండు. 144

తే॥గీ॥ అర్యవర్యుండనగు నాకు నర్హమగునె
పరసరోరుహనేత్రలపైని వాంఛ
తరళమైయొప్పనట్టి యాధవళనేత్ర
యధరమధుపానమెపుడు లభ్యమగునొక్కొ! 145

---

*యామతికైనని

ఏకార్థతాదోషము

తే॥గీ॥ ఒకవిశేషమ్ము లేక; పూర్వోక్తమైన
దాని శబ్దరూపంబునఁగాని యర్థ
ముఖమునంగాని మరలఁజెప్పుట కలిగిన
నద్ది యేకార్థమనఁబడు నదియెటులన? 146

అర్థపునరుక్తి.

తే॥గీ॥ తదలకాభములయి, తటిత్వంతములయి
యెంతయుగభీరములు స్తనయిత్నువులయి
జలధరములివి యున్నవన్నగనొనర్చు
చుండె యుత్కంఠనుండెడి యువిదనిపుడు. 147

ఏకార్థత గుణమగుట

తే॥గీ॥ అక్కటికమాదిగాఁగల యట్టివాని
యతిశయమ్ము వివక్షితమైనయెడల
గ్రిమ్మఱఁజెప్పఁబడుట దోసమ్ముగాదు
ఆరయఁగ నీదృశంబలంకారమగును. 148

తే॥గీ॥ అనమయద్వేషణుండైన యతనుచేత
నావరారోహ వినిహత యగుచునుండె
నాసొగసులాడి వినిహత యగుచునుండె
నాశుకాలాప వినిహత యగుచునుండె. 149

ససంశయ దోషము

తే॥గీ॥ నిర్ణయము సేయుకొఱకు వర్ణింపఁబడిన
వాక్యములు సంశయమ్ము నేర్పఱుచు నేని
జనునది ససంశయాఖ్యదోషంబనంగ
నిట్లు కావ్యవిమల్ స్మరియించియుంట. 150

శబ్దగతససంశయోదాహరణము

తే॥గీ॥ ప్రియవిలోకనరసలోల వీక్షణవగు
సారసాననరో! యిట్టిచందములను
నీదుతల్లి గనుంగొన లేదదూర
వర్ణనిగ నామెయిప్పుడు వఱలుకతన. 151

ససంశయము గుణమగుట

తే॥గీ॥ సంశయంబు సిద్ధింపంగ నలుపుకొఱకె
యిట్టివానిఁ బ్రయోగించునెడల నచటఁ
గలుగనేరదు దోషంబు. విలసిలఁగల
దోకయలంకారముగ నెట్టులుండుననిన 152

తే॥గీ॥ అయ్యనిందిత మామక ప్రాణసఖి య
నంగజాతంకలంఘితయై కఠోర
కాలహాతకబలప్రక్రియాగ్రస్తయయ్యె
నింక నీయాశ సయ్యెడిదేమి ప్రాకుని? 153

తే॥గీ కామపీడితయగునొకొ! ఘర్మతప్త
యగునొకో! యని సంశయమందఁ జేయు
పల్కునర్మవిధంబుగాఁ బల్కెడూతి
కోడకాని గరంబు నాకులుని జేయు. 154

అపక్రమము.

తే॥గీ॥ ఆదియందు నుద్దేశించినట్టిరీతి
కనుగుణముగ ననూద్దేశమర్థములకు
నమరుపయుండిన నపక్రమాభిధాన
మైనదోషంబటందురద్దాని బుధులు. 155

తే॥గీ॥ ఈజగజ్జాలముల స్థితిసృష్టివిలయ
ములకు హేతువులౌచుండు భూతనాథ
మాధవాంభోజసంభవుల్ మనుచుచుంద్రు
గాత మిమ్ములఁ బరిపాలకతవహించి. 156

అపక్రమము దోషము కాకుండుట

తే॥గీ॥ అచటి సంబంధమును దెలియంగఁ జేయు
యత్నమయ్యది గూడ సేయంగఁ బడినఁ
గ్రమవిలంఘనమును గూడఁ గావ్యవిదులు
పరిగణింపరు దోషనివహమునందు. 157

తే॥గీ॥ బంధుజనులు విసర్జింపఁబడుట తనువు
దొఱఁగుట స్వదేశముఁ ద్యజించితొలఁగిచనుట

మూఁడిటఁ బ్రథమాంత్యజపీఠ హెచ్చు
మధ్యమము క్షణమాత్రశ్రమము నొసంగు. 158

శబ్దహీనదోషము

తే॥గీ॥ లక్ష్యలక్షణపద్ధతుల్ లక్షితములు
గాక యుండు పదప్రయోగంబశిష్ట
సమ్మతము శబ్దహీనదోషంబనఁ జను
సత్కవులకిష్టమైన దుష్టంబుగాదు. 159

తే॥గీ॥ సందియము లేదు సాగరశర్వరియగు
కాశ్యపిని నీకుభుజమురక్షణముఁ జేసు
కొనుచునుండు మహారాజ! యన నిటనప
శబ్దముల్ గల్గుటఁ సరసతపాకాలె. 160

శబ్దహీనము దోసము కాకుండుట.

తే॥గీ॥ మలయగిరిసంచరించెడి మారుతంబు
లేఁజివుళ్ళ మొల్కలు గదలించుచుండు
సులలితంబుగ. దానిచేఁ జూతతరువు
లెల్ల లలితమాకళల శోభిల్లుచుండు. 161

తే॥గీ॥ ఇట్టిచో వ్యాకృతిరహస్య మెఱుఁగనట్టి
వారికి పశబ్దములుగ గనుపట్టినట్టి
శబ్దములు యథార్థముగ సుశబ్దములగు
గాన సౌభాగ్యలోపంబుగలుగఁబోదు. 162

యతిభ్రష్టదోషలక్షణము.

తే॥ తావుతప్పక యుండ బదములు తెగుట
శ్లోకములయతియగును. దెలుంగులందు
తావుదప్పక యుండఁ బద్యములలోన
వర్ణసామ్యంబు యతియగుఁ బాదములకు. 163

యతిభ్రంశము.

తే॥ సూర్యవంశజుఁడైన యారాజమౌళి
స్త్రీలసంగీతగోష్ఠిఁ బ్రేమించుచుండు
సకలశాస్త్రజ్ఞుఁడై ధర్మసూక్ష్మమరయు
భువి నిఖిలమేలునన యతిభ్రష్టమిద్ది. 164

తే॥గీ॥ జలదపఙ్క్తుల నీనరేశాగ్రణి చమ
విడె పతాకలచేఁ జిమ్మివేయుననఁగ
నీయఖండయతుల్ శ్రుతిపేయరుచుల
నింపవనుచుఁ గొందఱు ప్రయోగింపరెపుడు. 165

భిన్నవృత్తదోషము.

తే॥గీ॥ అక్కరము లెక్కువైనను దక్కువైన
గురువులుండెడిచోట నగురువులున్న
లఘువులుండెడిచోట నలఘువులున్న
భిన్నవృత్తదోషంబిది వెగటు గూర్చు. 166

క॥ శీతలమగుఁ జంద్రకిరణ
వ్రాతంబని చెప్ప నధికవర్ణంబయ్యెన్
జాతీనలఘుములఁ బ్ర
భాతార్ద్రములనగ న్యూనవర్ణంబయ్యెన్. 167

క॥ పువ్వులుకాఁడు శరముల
రువ్వెడినాఁగ నయథాగురుత్వంబయ్యెన్
జవ్వనులఁబడుమారుశరంపుఁ
గ్రొవ్విరులనఁగ నయథాలఘుత్వంబయ్యెన్. 168

విసంధి.

ఆ॥వె॥ సంహితా వివక్ష చేనునంచుఁ బాదవా
క్యములమధ్యభాగమందు సంధి
పదములకు నొనర్పఁబడకుండుటను విసం
ధ్యాఖ్యదోషమందు రార్యజనులు. 169

ఆ॥వె॥ అలసగతుల తిరుగు అనిలంబుచేతను
పోలతుకలకపోలములను పొడము
ఘర్మముఁ మదంగఘర్మజలమ్మును
సమసిపోయెనన విసంధియగును. 170

విసంధిదోషము కాకుంట.

తే॥గీ॥ ప్రియులయెడ మానమీర్ష్యయుఁ బ్రిదిలిపోవు
ఋతమతివలకు హేమంతఋతువునిశల

ననఁగ హేమంతవర్ణనంబగునటన్న
సమ్మతములు ఋకారవిసంధులిట్లు, 171

దేశకాలకలాలోకన్యాయాగమములు.

తే॥గీ॥ దేశము చలరాష్ట్రవిపినాదికమయగును
రేలునుబవల్లు ఋతువులు కాలమగును
ఉచితకామార్థసంబంధయుక్తములగు
నృత్తగీతాదులు కలాఖ్య నెగడుచుండు. 172

తే॥గీ॥ తగఁజరాచరనిఖిలభూతప్రవృత్తి
లోకమను పేరు గలిగి చెల్లుబడి యగును
న్యాయమను పేరు హేతువిద్యలకుఁ జెల్లు
స్మృతులు శ్రుతులు నాగమములి చెప్పఁబడును. 173

తే॥గీ॥ వానిలో నప్రసిద్ధమౌదానిని గవి
సెప్పెనేనిఁ బ్రమాదమ్ముచేతఁగనక
దేశకాలాదులకు విరోధి యనుపేర
నచటిదోషంబును వచింతురార్యులెల్ల. 174

దేశవిరోధము.

తే॥గీ॥ మలయపవనంబు కర్పూరమహీరుహముల
నొరసికొనుచుండుటం జేసి సురభియయ్యె
గజములు కళింగవనములందు జననంబు
నందినవి మృగప్రాయంబులై మెలంగు. 175

తే॥గీ॥ లలితకాలాగురుశ్యామలంబులగు క
వేరజాతీరభూముల వెలయుచుండు
జోళదేశములనుట్టిచోటులఁ గనఁ
జనును దేశవిరోధదోషంబురీతి. 176

కాలవిరోధము.

తే॥గీ॥ నిశలయందును బద్మిని నిద్రఁబాయు
పగటివేళయందును గుముద్వతి వికసిలు
నిచుళములు చైత్రమందు వికచములగును
గ్రీష్మకాలంబు మేఘదుర్దినతఁగాంచు 177

తే॥గీ॥ హర్షకరహంసనినదమా వర్షఋతువు
ప్రమదబర్హిణశాలి శరత్సమయము
సంతతవిమలార్కంబు హేమంతఋతువు
చిత్తహరచందనంబగు శిశిరఋతువు. 178

తే॥గీ॥ ఇట్లు కాలవిరోధంబు లేర్పడియెడు
పథములిట్టివటంచుఁ జూపంగఁబడియెఁ
దగుగతిఁ గలావిరోధపద్ధతిని నైత
మించుకంత చూపించెద నెట్టులనిన? 179

కలావిరోధము.

తే॥ స్థాయిభావముల్ క్రోధవిస్మయములగుచు
రాజిలుఁ వీరశృంగారరసములందుఁ

బూర్తిగా స్వరసప్తకంబు నెగడంగ
మనెడి నాగానమిది భిన్నమార్గమగుచు. 180

కం॥ అఱువదినాలుగు కలలన్
విరోధమిట్లెఱుఁగవలయు. విస్పష్టమగున్
వరుసఁ గలలరూపము పే
ర్మి రహింపఁ గనుఁడు కలాపరిచ్ఛేదమునన్. 181

లోకవిరోధము

తే॥గీ॥ హస్తియాధూతకేసరం బగుచునుండె
శృంగములు తీక్ష్ణములగుఁదురంగములకు
నతులసారంబ యేరండమనెడి చెట్టు
ఖదిరతరువున సారంబు గానఁబడదు. 182

ఆ॥వె॥ ఇట్లులౌకికంబ యీవిరోధంబగు
నిఖిలలోకనిత్యనిందితంబు
న్యాయములను పేర నలరారు హేతువి
ద్యల విరోధములను బలుకువాఁడ. 183

న్యాయవిరోధము

తే॥గీ॥ కలుగదు వినాశనంబు సంస్కారముల క
టంచు సుగతుండుపలికె యథార్థమ యగు
నట్లగుటఁగాదె? యాచకోరాక్షి నాదు
నెమ్మనంబున నిపుడును నిలిచియుండె. 184

తే॥గీ॥ మాకు నసదుద్భవము గనంబడెడిఁగాన
కాపిలోపవర్ణితమయి క్రాలెడి యస
దుద్భవంపుసిద్ధాంతంబు యుక్తమ యగు
ననఁగన్యాయవిరోధమిట్లంతటఁజను. 185

తే॥గీ॥ పుత్రవంతుల్ సదాచారభూషణులును
భూమిదివిజు లగ్న్యాధానమును సలుపని
వారలయ్యు సల్పుదురు వైశ్వానరేష్టి
యనఁగనిట్లాగమవిరోధమలరుచుండు. 186

ఆ॥వె॥ అనుపనీతుఁడయ్యు నామ్నాయములనెల్ల
నేర్చెనితఁడు గురువునికటమందు
సహజశుద్ధమైన స్ఫటికం బపేక్షింపఁ
జనదుగాదె? వేఱుసంస్కరణము. 187

తే॥గీ॥ ఈవిరోధంబులెల్ల మేధావియైన
కవిసమర్థతచే నొక్కకాలమందుఁ
దప్పులందునుఁబరిగణితములుగాక
పరిగణింపంగఁబడు గుణప్రకరమందు. 188

దేశవిరోధము గుణమగుట

కం॥ ఆయధిపుప్రభావంబున
నాయుద్యానంబులెల్ల నాస్పదమయ్యెన్

స్ఫాయత్సారాంశుకకిస
లాయుతయుతసురమహీరుహావళులకిలన్ 189

కాలవిరోధము గుణమగుట

తే॥గీ॥ క్షితిపతులనాశనంబు సూచించుచు ఖర
తరముగా గాలి వీచె సప్తచ్ఛదోద్గ
మంబులు కదంబకుసుమరజంబుతోడ
గూడఁ గంపంబుగాంచి గగ్గోలువడగ. 190

కలావిరోధముగుణమగుట

తే॥గీ॥ ఉయ్యేలల నూచుటన్ భయమొందిన వధు
వులముఖంబులయందుండి ప్రోద్గతమగు
గేయరాగంబు నొగి నెసగించె స్మరవి
లాసలాలసులౌ వారి లయవిషమత. 191

లోకవిరోధము గుణమగుట

కం॥ చాంద్రికలలయందుండి చల్లని యన
లమును వనితావియోగకష్టములఁ జాల
విహ్వలుండైన యీకామువివశహృదయుఁ
డురకగణనయొనర్చుచునున్నవాఁడు 192

న్యాయవిరోధము గుణమగుట.

కం॥ జ్ఞేయుఁడవునయ్యు నగుదువజ్ఞేయుఁడవును
సఫలుఁడవవుచుండియును నిష్ఫలుఁడవగుదు

వేఱొకఁ డనికూడ ననేకమగుదు
విశ్వమూర్తివి నతుల నర్పింతు దేవ 193

ఆగమవిరోధము గుణమౌట

తే॥గీ॥ పాండుపుత్త్రులైదుఁగురికిఁ బత్నియైన
రమ్యశుభగాత్రి పాంచాలరాజపుత్త్రి
యయ్యెను బతివ్రతలలోన నగ్రగణ్య
దైవవిధి యిటువంటిదై తనరుచుండు. 194

తే॥గీ॥ సంగ్రహంబుగఁ జూపితి శబ్దములయు
నర్థములయునలంక్రియ లల్లచిత్ర
సుకరదుష్కరమార్గముల్ సూపితి గుణ
దోషముల నెన్నితిఁ గావ్యభాషలందు. 195

తే॥గీ॥ *మనుజుఁ డీవిధిదర్శితమార్గమునను
బరఁగ దోషగుణముల వ్యుత్పన్నబుద్ధి
వశ్యవాగభిసృతి1 వశ్యవనితలభిస
రించుధన్యునిమాడ్కి రమించు మించు 196

---

* ధన్యుఁడీవిధిసందర్శితము గుత్త్రోవఁ। బడసి
1 మదవతులభిసృతిఁ। దరుణునట్లు రమించు సద్యశము గాంచు.

శ్రీ

సంస్కృతకావ్యాదర్శస్థములై తెనుఁగున కుపయోగింపని విమర్శములు.

కథాఽఽఖ్యాయికావివేచనము

(౧) పరిచ్ఛేదము (౨౧) పద్యముతర్వాతఁగలది.

తే॥గీ॥ కాని యాఖ్యాయికలఁ బెఱల్ కథకులౌట
నిట్టినియమంబునకు భంగమేర్పడియెను
తానయిన లాతియైన వక్తయగుటొప్పు
ననుట భేదలక్షణ మెట్టులగును? జూడ. 1

తే॥గీ॥ వక్త్రమపరవక్త్రంబునుచ్ఛ్వాసయుక్తి
యగును భేదకచిహ్నమాఖ్యాయికకన
వలనుపడ దేల? యనవాక్ప్రపఞ్చమందుఁ
గథలయందును నది ప్రసక్తమగుఁగాన. 2

తే॥గీ॥ అపరవక్త్రమ్ము వక్త్రమార్యాదులవలెఁ
గథలలోఁ జేరవనుచును గలదె నియతి?
వఱలుచుండు లంభాదులుచ్ఛ్వాసమునొక
భేదముగ దాననయ్యెడి దేదిగలదు? 3

తే॥గీ॥ కానకథయన నాఖ్యాయికయన నొక్క-
జాతియగును సంజ్ఞాద్వయసహితమగుచు
వీనిలోనమిగిలిన యాఖ్యానజాతు
లెల్లనంతర్గతంబులై చెల్లుచుండు. 4

తే॥గీ॥ కన్యకాహరణంబు నాస్కందనమును
విప్రలంభోదయాదులు వెలయుచుండు
సర్గబంధంబునందును సహజములగుచు
నివ్వివైశేషికగుణంబు లెట్టులగును? 5

తే॥గీ॥ ఇతరములనేని గవిభావకృతము చిహ్న
మాకథలఁబోలె నుండు దూష్యంబుగాదు
ఇష్టసిద్ధికై మదిలోన నెత్తికోలు
గలుగువారలకెద్ది ముఖంబుగాదు ? 6

ప్రాచీనవాఙ్మయవిభాగము

(౧) పరిచ్ఛేదము (౨౩) పద్యముతర్వాతఁగలది.

తే॥గీ॥ మఱియునీవాఙ్మయము నాల్గు తెఱఁగులౌచు
జానుమీఱుచునుండును-సంస్కృతంబు
ప్రాకృతము నపభ్రంశమిశ్రములు నాఁగ
నంచుఁ బల్కుచునుండెద రార్యజనులు. 7

తే॥గీ॥ అమరభాషను సంస్కృతంబనిరి ఋషులు
సంస్కృతభవంబు సంస్కృతసమము దేశి

యను ననేకభేదంబుల నమరియుండు
ధారుణీతలమునఁ బ్రాకృతక్రమంబు. 8

తే॥గీ॥ ఆర్యులామహారాష్ట్రాశ్రయమగు బాస
నెంతురు ప్రకృష్టమైన ప్రాకృతమటంచు
సలలితోక్తిరత్నములకు సాగరంబు
సేతుబంధాధికము దానఁ జెలఁగుచుండు. 9

తే॥గీ॥ లాటి శౌరసేనియు గాడి లాతి తాదృ
శోక్తిసంతతిసైత మీయుర్వియందు
వాగ్విశేషకోవిదులైనవారిచేతఁ
బ్రాకృతంబని వ్యవహరింపంగఁబడును. 10

తే॥గీ॥ కావ్యములను నాభీరముఖ్యజనభాష
లను నపభ్రంశనామంబులని వచింత్రు
సంస్కృతేతరమెల్లను శాస్త్రజాల
మున నపభ్రంశమను నామమునఁ దనరును. 11

తే॥గీ॥ సర్గబంధాదికంబగు సంస్కృతంబు
ప్రాకృతము స్కంధకాదులఁ బరఁగుచుండు
భువినపభ్రంశమాసారముఖ్యములగు
మిశ్రకము నాటకాదుల మెలఁగుచుండు. 12

ఉపమోత్ప్రేక్షాభేదవిచారము.

(2) పరిచ్ఛేదము (212) పద్యముతర్వాతఁ గలది.

తే॥గీ॥ ఉపమయను భ్రాంతి గలుగుచునుండు నిచట
గొందఱ కివశ్రుతిం జేసి డెందములను

మహిఁ దిజన్తముతో నుపమానమంటఁ
*దెలియుమనెడి యాప్తోక్తి నతిక్రమించి. 13

తే॥గీ॥ మేదినిని నుపమానోపమేయభావ
సిద్ధి తుల్యధర్మము నపేక్షించియుండుఁ
దమమునకు లింపతికి నిట్టిధర్మమెద్ది
యిట్టిచోటులలోనఁ గన్పట్టుచుండు? 14

తే॥గీ॥ లేపనంబె యిష్టంబైన లింపతియను
మఱియొకండేమియుండు? నున్మత్తుఁడైన
నదియె ధర్మము ధర్మియు నగునటంచు
సంగతిఁదొఱంగి మాటలాడంగఁబోఁడు. 15

తే॥గీ॥ కర్తయుపమానమున్న వాకర్తయుం గ్రి
*యాపదంబున న్యగ్భావమంది యుండి
స్వక్రియాసాధనవ్యగ్రభావయుక్తి
నుంట లాతినపేక్షింప నోపకుండు. 16

తే॥గీ॥ ఏడలింపతియో దానికైన తమము
వానికైననంగములను దానికొదవు
నట్టి యయ్యసంబద్ధత యుపరిహార్య
మానమానగుణమును వ్యంగ్యమగుచుండు 17

---

* డ॥ దనెడియాప్తభాషితము లనపలఁద్రోసి
* యాపదంబున న్యక్కృతమై వఱలుచు
స్వక్రియాసాధనంబున వ్యగ్రమగుచు

తే॥గీ॥ చంద్రిమను వక్త్రంబను స్థలమునందుఁ
గాంతియను ధర్మమొకఁడు వ్యంగ్యమగుచుండు
నట్లు లేపంబుకంటె నన్యము ప్రతీయ
మానమగుచుండదయ్యె లింపతిని దీన. 18

తే॥గీ॥ అట్లగుటచే నుపశ్లేషణార్థమంగ
కర్మకంబునునై ధ్వాంతకర్తృకమగు
లింపతినిదీని నొక్కఁడీలీల రసము
*చిప్పిలంగ నుత్ప్రేక్షించు టొప్పవలయు. 19

సంస్కృతయతిభ్రంశదోషవిచారణ.

(3) పరిచ్ఛేదములో [153, 154, 155] పద్యములు.

శ్లో॥ స్త్రీణాంసంగీతవిధిమయ మాదిత్యవంశ్యో నరేంద్రః
పశ్యత్యక్లిష్టరసమిహశిష్టైరమాత్యాది దుష్టం
కార్యాకార్యాణ్యయమవికలాన్యాగమేనైవపశ్యన్
వశ్యాముర్వీం వహతి నృపఇత్యస్తిచైవంప్రయోగః 20

శ్లో॥ లుప్తే పదాన్తే శిష్టస్య పదత్వం నిశ్చితం యథా
తథా సంధివికారాంతం పదమేవేతివర్ణ్యతే. 21

---

* సరస। మైనరీతి నుత్ప్రేక్షించెననఁగవలయు.

తే॥గీ॥ పదము చివఱవర్ణములు లోపంబుఁగనినఁ
బదత మిగిలిన దానికిఁ బరఁగుచుండు
నట్లు సంధివికారాంత మైనది పద
మగును సంస్కృతపద్యాలయతులపట్ల. 22

శ్లో॥ తథాపికటువర్ణానాం కవయోనప్రయుఞ్జతే
ధ్వజినీ తస్యరాజ్ఞః కేతూదస్తజలదేత్యదః 23

ఇది
కింకవీంద్ర ఘటాపంచానసేత్యాది బిరుదాంకిత
శతావధానాచార్య ప్రసన్నకవితావతార
తిరుపతి వెంకటేశ్వర కవీశ్వర గురు
కరుణాలబ్ధాశుకవితా శతావధాన.
క్రీస్తుశకైకోనవింశశతాబ్దీవర్తి
బాపట్లపురీప్రాంతవాసి
అవ్వారి సుబ్రహ్మ
ణ్యాంధ్రీకృత
కావ్యాదర్శము.

శ్రీ

పాఠాంతరములు.

పుట. పద్యము.

1 1 తే॥గీ॥ శ్రీచతుర్ముఖ ముఖ సరసీరుహావనిఁ
దిరుగు హంసవధూటి మదీయమైన
యుల్లమునయందు రమియించుచుండుఁగాత
సర్వశుక్ల సరస్వతి సంతతంబు

1 2 సంగ్రహించి కబ్బములలోన—సంహరించి గ్రంథములలోన

2 6 చక్కఁగఁ బ్రయుక్తమౌ గోవు సర్వకామ
దోగ్ధ్రియౌ గోవనుచుఁ బల్కుదురు విబుధులు
తప్పుగఁ బ్రయుక్తమై ప్రయోక్తయగువాని
గోత్వమును బ్రకటించు నాగోవొకండె.

2 8 వంధుఁ = నే—ఁజీకునకుఁ బ్రవీణతయు న్నే

3 12 దగు—బడు

4 14 దానికిదెలక్షణమువచింతు—దానికిడిలక్షణము. వచింతు
ఆశీస్సా—దీవనో

5 16 లనతివిస్తృతములు—లునాతివిస్తృతములు

8 26 యందునఁగానవచ్చు—యందున కానవచ్చు.
27 దారతలను నవియు—దారతావ్యాయములు
28 లోలాళినీల—లోలాలిలీల

12 42 దానివధియించు—తానవధియించు
మంబరంబునఁగాంచి—మంబరంబునఁ, గాంచి

పుట. పద్యము.

16 56 ఇదిరన = కతయున — సౌకుమార్యంబు చేత నే నరసుల మది
కెక్కు-చుండును వాఙ్మయంబిట్టి దెపుడు.

16 58 భుజగసార్థా = జలరాశిన — భుజంగార్థాన్నగ్లోహితాబ్ధిగుండుం
డియు

16 60 శ్రేష్ఠ — లెవరు — శ్రేష్ఠమగునను మంత్రశంసింప రెవరు

17 61 మవనివిందు — మార్యసభల

22 88 చదువును — శ్రితమును

23 88 కారణంబు — కారణములు.

ద్వితీయపరిచ్ఛేదములో

---

24 1 కావ్యమందున — కావ్యమునయందు
కిపుడు = నివి — పుడమినిపుడుకా వికల్పింపఁబడెడినివి.

2 సంస్కరింపఁగఁబడఁగ — సంస్కరించుటకొఱకు
మిద్ది — మిదియు

3 లలిఁగనంబటిచేద — లలినిగనుపటిచేద
లంకృరయానికాయమిం — లంకృతివ్రజంబునిర

4 కాలమునందునఁగల — కాలమునందుఁగల్గు

30 22 నీవదనముకై అ — నీవోమగనం గా

31 29 నాచిఖ్యాసకోపము — నాచిఖ్యాసయుపముయనఁగ

32 31 మకుటితుగు — మకోమశారు

32 వలనఁబడిన — వలెఁతేనేని

36 45 స్వర్గ = శక్తి — జాగరూకతను స్వర్గరక్షణమున హరి
నీవుభూచక్రరక్షానినిద్రమతివి

37 50 కలిగితేను — కల్గుచుండు

పుట. పద్యము.

39 53 వ్రిఖ్య = పదసమూహ — శబ్దములుఁ బ్రతివిధిశబ్దముఁ బ్రతిబింబ
శబ్దము వ్రిఖ్యపదమును బ్రిత్యనీక పదముఁ బ్రతిచ్ఛందపదముఁ
బ్రతిద్వంద్వపదమును బ్రతిమానపదమును బ్రతిరూపపదంబును
రూపపదమ్మును బ్రతియాతనా ప్రతికృతిపదములఁ బ్రతిమాపదాన్వ్యాన
వాచకశబ్దంబులుం బ్రతిచ్ఛాయాపదంబునింక నుపమానములఁ జెప్ప
నుచితజ్ఞులో కావ్యవిదు లుపయోగించు పెఱపదములు సంస్కృత
ప్రాకృతసమములు తద్భవములు నట్టి దేశీయములును, దేశ్య

53 గనంబటిచెను — బూనంగలిగెను

41 61 బ్రకటిత — బ్రకటన

43 72 అటుగావున — అటుకావున

44 77 సెట్టిపడి — సెట్టినయి

47 85 నుపచరించిన — నుపకరించిన

86 నుతారముగను — మందగతియగుచు

47 88 ప్రిసరము చేత — పరిచారమునను
పరిసారణమున

49 98 సంచయమును — సంచయంబు

51 105 ఏఱుమద్ది = కకుభ కుట్మలావళులు వికచములయ్యె

56 124 మొనర్చుచుని — మొనర్చుచున్

125 లాభంబుతోడ — లాభంబుగల్గు
గలుగ। దైవఁ — లేమి। ఐన

57 127 బొమ్మ = దీశ — చనఁదలచి కేని జనుమానిల్చిననిలువుము
చనినవాన్ గరితేఁ దిరిచినసురిరాం

129 పోవు = నాథ — పోయెదితలంపుదృఢమైనఁ బొమ్మ నాథ!

131 నీదు = య్యాది — నీపయమఖిప్పుడీయ్యాది

60 141 వెడలసేవెడలెను — వెడలెనిఁక నీవో నా

145 వర్ణింపకునికి — వర్ణింపఁగొనమి

పుట. పద్యము.

61 145 నిందీవర — యిందీవరములు

146 లఁగనఁబడుచును — లుగనఁబడుటయు

సాక్షే = జేసె — సాక్షేపించె మొనసిరొకఁడు

62 154 కలిగినట్టి = బడెనిది — తగఁగఁబ్రాంతచిత్రమున్ దత్స ధర్మ
మైనరాజిల్లుచుండు నర్థాంతరమును గనుటచేతనివారించుకొనె
నొకఁడిది

63 155 దైవఁగాని — దైవనిలను

157 వస్తువు = మనుచు —

తే॥గీ॥ ప్రస్తుతార్థంబు నొకదానిఁ బ్రస్తుతించి
దాని సాధించుటకు సమర్థమయినట్టి
యన్యమౌవిషయంబు నుపన్యసించు
టది యెఱుంగు డర్థాంతరన్యాసమనుచు.

64 158 శైనదన — మనఁగనున్

వీనికిని = వాఁడ —

1 వీనికెల్లఁ గ్రమము వెలయనుదాహరణములఁజూలఁ
జూపువాఁడ రూపవ్యక్తి శోభిలంగ
2 వీనికెల్లఁ దగనుదాహృతిమాలానిదర్శనంబు
సేయువాఁడ రూపవ్యక్తి సేయుకొఱకు.

159 రరయావమ్యు = తిని — రదికనఁగోను.
కడవఁగల్గియుండును దైవగతి సెవండు?

65 162 ఒరుల = గాదె — ఒడ్డులననుగ్రహించుచునుండుఁగాదె

66 164 యనఁదగి = చుంట — యగుచునుండి దాహశీలతనునట

67 168 నీవిటు = కొందవె — భేదమేర్పడెడి నిట్టితావకీనమనోజ్ఞగాత్రం
బుచేన

69 168 మూండు — మొప్పు

పుట. పద్యము.

70 182 శ్వేతి = యొప్పు — తెల్పు మొదలగుసామ్యముల్ దెలియఁబడెడి
ప్రతీతమైన — ప్రసిద్ధమైన

183 భృంగ = లిది — భృంగనేత్రాదులుసమముల్ భేదకములు
రెంటనగు. సదృశవ్యతిరేకములివి.

184 నిరోధకంబయి — యునిరోధించుచుఁద
మైనతమము — మగుతమంబు.

71 185 చీకటిజాతికి — చీఁకటిజాతితో

71 185 తమ = మగును —

కం॥ తమమిత్యాది దృష్టినిరో
ధమునేయుటఁదుల్యమగను దదితరముల భి
న్నముగను జీఁకటిజాతికి,
నమరుచుఁబడుటన్ సజాతివ్యతిరేకమగున్.

187 తేర్ప = లంబు — తేర్పఁబడక శుద్ధంబైన తేటనీరు

188 నీల = దృష్టి — దృష్టి కాటుక లేకయుఁగృష్ణమగును

72 188 రంజి = మగును — రంగు లేకయునధరంబు రక్తమగును
రాగమంటకయును మోవిరక్తమగును.

189 కంజ = పుండు — కాముఁడును నిర్నిమిత్తంబు గారిపుండు.

72 190 కాపు నిది = అట్టులగుట విభావన యగుచునుండు

73 193 ప్రౌఢ = మగును. ప్రౌఢపద్మనేత్రాబద్ధ రతివిలాసుఁడైన
రక్తుండు నొకబాలనభిలషించె ననెడు నిత్యాది యియ్యుదాహర
ణమందు వ్యక్తముగను విభావింపఁబడుచునుండు

195 పోషణసలుపుచుండు — పోషింపఁగలిగియుండు

74 198 ప్రకృతి — సహజ
వార్థి — జలధి

199 వెనుకఁగల — మునుగలుగు

75 201 మల్లు — పట్టు

పుట. పద్యము.

76 2?2 సెంచుచుండు—సెంచవలయు

77 208 నేను—మదిని

209 వంబొనర్చు=నొనర్చి—నంబు సేయుచుండె నుత్ప్రేక్షించి
చెప్పునుకవి

212 తంబుగ—తంబయి

79 219 దానియపేక్ష—తత్తదపేక్ష

80 223 గములన—గమములు

83 235 తోఁసి—తోసి

86 246 ఆ—అ

89 257 లిగ=లిగె—లిప్రవాదంబుగలగ

90 260 బ్బెబతే—బ్బెబళీ

91 265 ఏ, రాళమా=ల్లు—రాళచిత్తాస్థలి నధిశయించు

92 268 సఖి=వీవు—సఖి! యనూనాభిమానప్రశస్తవీవు

269 భూష=రంబు—భూషణములయి పాల్పొగు

94 275 స్వేచ్ఛగాను—స్వేచ్ఛవిలయ

276 వంబులు=దోచు—వంబులకు విఘ్న మేర్పడకయుండ

277 దైవపళ్ళనునను—దైవగతిదాని

95 282 తమిన్మదంపద్య—తంబయూపద్య
సువ్యంజితంబు—వ్యగ్యమగుచుండె

283 ఒక్కదాని=యగఁబడు—దాచియొకదాని లాతియర్థమ్మును
గనఁబడఁగఁజేయుట ధరణియుపహ్నుతియగు

96 283 లెక్క=వెయ్యి—అతనిబాణములొక వేయియగుచునుండు
2 వాని బాణములొక వేయిగానవచ్చు

96 287 నవ్యుడే=కుండు—అర్థమునుబట్టిచూచిన నవ్యుఁడ యగు
తీక్ష్ణగరళనివ్యందిదీధితియితండు

97 289 పహ్నవముక్—పహ్నుతినిక్

పుట. పద్యము.

తివిభేద—తులభేద

290 లసుమ=నది—లసుడిళ్లి ష్టమని కవులుదలఁచెద రది

291 ఉదయా=కాంతిమంతుఁడైయుండి రక్తమయినట్టి మండలం
బు విరాజిల్లుచుండ నెగడి యుదయముసు నధిరోహించి
యూర్విజనుల మృదుకరంబులచేత హరించుచుండె

100 300 కనబడగ=నందు—అరయఁగనప్పట్టపచ్చఁ బహ్వాంతరమున

303 ఒకవిశేషంబు నూపంగ నుద్యమించి యచటఁగల గుణజాతి
క్రియాదుల వికలతను గనిపింపఁజేయుటఁ గృతిరసవిదులొప్పు
కొనుచుండెదరు విశేషోక్తియనుచు

101 304 చేతనుండెడి—చేతిలోనుండుసా

306 ముఖముమీద—మోమునందు

102 311 నన్వయిం—కన్వయిం

103 312 దిరములుగా=య్యున్—దిరములుగావు స్వయముగ ఘనరచి
తములగుచు విలసిలినవియే యయ్యున్.

103 313 ఒకవిశేషంబు నూపంగనూహసేసి
యతివిరుద్ధంబులైన పదార్థములకు
సుకవివరుఁడు సంసర్గంబుఁజూపుచుండు
నెచట నది విరోధంబందు రెట్టులనిన

104 315 రాగంబుచేత—రాగసమృద్ధి

105 320 చింతలేక—చింతఁదొఱఁగి

106 324 చీలఁదీసి—కొంచకయెకొనివచ్చి భోగించుచుంటి

107 329 వసుధరాజవిరుద్ధుతో వారికెల్ల సద్యమునొదురంతతఁ జాటుకొ
నుచు శీతకిరణాంశువులచే

107 330 ఒకగుణముచేని క్రియచేని యొక్కదానితోడనొకటి వహించుట
వహించుటదోచునట్లు పలికిన

పుట. పద్యము.

108 332 మలయగిరినుండి చనుదెంచు మారుతంబు

109 335 నీదుబాహుప్రసుచిరసంపాదితమును వైరవారులకును హైహయ వారియు
శముపతిబలాత్కారముగఁ గొనియుపహరించె

110 339 వానికెయ్యది దుష్కరంబౌను జగతి

340 సేవవలెను—సేవనొలె

111 343 వలవనొకటియ—ప్రాపునొకఁడ

345 వానిహూత = టంకము. వాని నేను గణనకెయును నొగినలంకార
ములను

114 4 కలసియుం = కలిగియున్న ని సంభేదకారణములు
వాని భేదంబులెన్నియో వాఙ్మయమున

115 6 పదములడఁగె = పదమడఁగెను

8 మహి = బహుళచతురంగబలముల

మహితోడన్ వీడి శత్రుమానవపతుల

ట్లహిరిపునగరికరిగి నా

రహితరహితమయ్యె భూమియవనీపాలా ?

118 19 గాధతేల—కథలికేల

119 20 బడెడి—బడును

21 సకల రవ = సకలసహకారముకుళసంచయము చేత

23 సంగల = కాలినులయ్యెన్

22 కుటుకుం = తరుణతాడనముల కొంకుటుకుం జెవికలువను గొని
యీను మెయిన్

రమణుగొట్టంగది

పురుగర్ణోత్పలముగొంచుఁ బొలయలుక మెయిన్.

120 24 గనంగొనుదొకోక్క = నూలొక్కనుదొకోక్క

122 31 రంబుజాతానవల్ = రజ్జబింబానవల్

123 36 కొనుడ—కొనఁగ

పుట. పద్యము.

124 41 గాంత్రి—సెంత్రి

[illegible] బుద్ధినెగఁదట్ట—తమకుఁదలుగమి

125 44 స్మృతవితతి చేత = వితత చేతనా చేతనవితతి చేత నొప్పు సర్గంబు
నీచేతనుండి చేతమునఁ గనెద నిన్నవా చేతముత్రి చేత ఆది
వినుతు నీచేతరు వనఘ చేత

45 మాన్య = గీ॥ శ్రీనిధీ! మానమాన నేమానమాన సానమీమానమాన
సమాన మాన దాన విధిమాన మానవమానమాన మహితతామాన
మానసా మానమాన.

గీ. మహితలసమానమానవమానమాన

వానయవమానమా! నవమానమాన

నన్ను బహుమానమానమున్ మానమాన

మను పు మసమానమాన ‘మానమాన!

126 46 రావసారవాణి—రవాసారసరణి

సార పాణి

47 యామ్యాతపనా—యాజ్ఞాహారణా

127 49 భక్తితత్పరా—భక్తిభావనా

మాప్తగా = మర్ధిసంభవద్ధరా

50 మతాచ్యుతాంఘ్రివామతా సమానమానభీమతా

మతారిభూరిధామతా నమత్రపతాపధామతా

మతాబ్జశీతధాపతాపమాంద్య వక్త్రధామతా

మతాతిపుణ్యభూమతాప్రమాణశిష్టసంమతా

127 51 పారసాగర = కలాకలాకలాకలాఢ్య కాంతవాక్యతత్కలాకలా। కలా
కలాకలాకలాప కాసువాక్కలాకలా। కలాకలాకలాకలాపకాంతి
దాకలాకలాకలాకలాకలావికస్వ రాకలాకలాసన్నిధిలభించు

134 76 వలిసదమునయన
జలజవదనవరద

పుట. పద్యము.

హాలకరసుదయరవ
బలమహిమజనిరవ

151 పాఠాంతరములో—సన్నిధినిగాంచు—సన్నిధినిలభించు

155 148 యతిశయమ్ము=యతిశయంబు వివక్షితంబయ్యెనేని

156 152 సెడల—నేని

విలసిలఁగలదో=విలసిలునదియో

158 16 పొశాలె—పొసగదు

163 181 రూపము—రూపులు

164 185 వంపు—వంబు

187 వేలు—వేల

166 193 మనికూడ—మనిఘునసీవ

167 1 కానియా—కనఁగనా

167 8 దేదిగలదు—దేదిలేదు

26 17 దాదృశంబగుచుండి యద్దానిజేయు చుండునట్టిదింకొకఁ డున్న
నుండనీయ

19 2? గననగుచునుండె—దృష్టమగుచునుండె

35 44 ఉత్తమునకు=ఉత్తముఁడగు వానితో హీనునకుఁజేసిపల్కుట

38 17 అనుకరించు నీదు ముఖంబు వనరుహంబు

45 78 చంద్రుఁడనుగ్రుఁ డయ్యు నిర్జరులచేత
త్రావఁగాఁ బడుచుండును సంతతంబు
పూర్ణమండలుఁడగు నీదుముఖసితరుచి
త్రావఁబడుచుండు నాచేతఁబ్రతిదినంబు.

82-231 తే॥గీ॥ ప్రాగభావాదులైన యభావములకు
భావరూపంబ భావరూపంబులైన
కార్యముఁగలుగఁజేయంగఁ గారణత్వ
మీయుదాహృతులన్ వచియింపఁబడియె.

---

*

లఘువివరణము.

పుట. పద్యము.

1 1 బహిరంతస్థాన=జగముల వెలుపలను లోపలను నిలిచియుండు
నది. సిత=కుటిలుమున్నగువానియందుఁ దక్క సర్వాంగము
లను దెల్లగానుండునది
బహిరంతస్థానసిత=ఉచితశరీరభాగములపైనను మానసమునను
నిల్చియుండు తెలుపుగలది.
రజోగుణోరక్తవర్ణః శుక్లవర్ణస్తుసాత్వికః తమోగుణః కృష్ణవర్ణః
అని స్కాందశివతత్త్వసుధానిధి

1 3 వ్యాకరణాలు వ్రాసినబాసలు అవిలేనిబాసలు

2 6 ఏకశ్శబ్దస్సుష్ఠుప్రయుక్తస్స్వర్గేలోకే కామధుగ్భవతి

3 10 వ్యవచ్ఛిన్నమై=విభూషితమై

12 ఛందోవిచితి—దండికృతమందురు

5 14 ఫలము, నాయకమ్ము, జయు, యుతి, అను మూఁడును
నాల్గవచరణమునఁగల వృత్తమునకు విశేషణములు

6 21 భూతార్థ=సత్యమైనవిషయమును

22 భూతభాషా=కొన్నిదేశములలోని బాస.

8 28 శిథిలత=అన్నియుఁ గోమలవర్ణములగుట

9 30 వళక్షగుగము=తెల్లనికిరణములుగల చంద్రునిబొందియుండు
నాత్యరుజన=మిక్కిలితెల్లనిగాని, అంబుసంభవ=నల్లకలువల
తో, సదృక్షము=సమము నాతిరూఢమయ్యున్=రూఢి
లేనిపదములుగలదయ్యు. ఇందు—వలక్షగుగ నాత్యర్జున అంబు
సంభవ పదములకుఁ బ్రోక్తార్థములలో రూఢిలేదు.

10 33 కతిసాక్షరాలుకాన

పుట. పద్యము.

34 కోమలములును కఠినములును వర్ణములు కలవుకాన

11 37 స్థానసాదృశ్యముగల వర్ణములు

12 40 ప్రాగను = భావముగల — వెనుకటి యక్షరము మఱచిపోక పూర్వోక్తము మరలనట్టియక్షరము వినవచ్చుట.

41 కొల్లగొనుచు = చంద్రునకు విశేషణము

43 రామా — సమా అనుపదములలోని మాలు దూరస్థములుకాన పొసగకుండును.

13 44 ఒకవియోగినితో దూతిదో మాట. పూర్వార్థమున బాహుళ్యముఁ ఉత్తరార్థమున శైథిల్యము.

14 50 యభనముఖ్య = దేశభాషలలో నౌచిత్యమును బట్టి యట్టి పదములు చూచుకోవలెను

51 పదసంధానవృత్తి = పదసంధాన = వాక్యమందు వృత్తి చే = ఉంటచే. చెప్పనీము, గుదమును, ముడి, ఇట్టిపదములు కలసి దుష్ప్రతీతిని గూడఁజేయును.

ఇది వాక్యగ్రామ్యత. శబ్దములను మార్పనోపదుగాన వాక్యగతము. గుదమును జెప్పెడి యింకొకమాటవేసి ననీయశ్లీలము రాదు

15 52 ఇది వాక్యార్థగ్రామ్యత. శబ్దముల మార్పు సహించుగాన వాక్యార్థగతము.

ఖరముగ = అనుటయుఁ గఠినముగ అన్నను

వీర్య = అనుటకు బల అన్నను ఈ అశ్లీలముపోవు.

54 చాలకోమలవర్ణముల నడుమఁ బరుషాక్షరములు వేయుటచే బంధము గాఢమై హృద్యమగుట సౌకుమార్యము. అల్పప్రాణమహాప్రాణవర్ణములచే ఘటితమై బంధము శిథిలముగాకుంట శ్లేషము

55 కోమలవర్ణముల నడుమ క్రొంచ ంత ంచు నృత్య అనుపరుషాక్షరాలుంటచే నిది నిష్ఠురాక్షరప్రాయముకాదు.

పుట. పద్యము.

16 57 దీప్తంబు = ఉత్సాహమును వర్ధిల్లఁజేసి చిత్తమును విస్తరింపఁజేయునది.

న్యక్షుండు = ధృతరాష్ట్రుఁడు

అథవా

న్యఞ్చంతి = నీచం గచ్ఛన్తి ఇతి న్యఞ్చః తాన్ న్యతితి న్యక్షః

న్యక్షుఁడు — పరశురాముఁడు.

క్షణములో = స్వల్పకాలములో

58 అనేయము = అధ్యాహార్యము కానిది

17 60 శబ్దనియమము = శబ్దన్యాయము.

శబ్దములవృత్తులచే (అభిధానులచే) వినువారికి గోచరింపఁజేయఁబడఁదగిన పదార్థములే వ్యాఖ్యార్థములో భాసించవలెనను కట్టుపాటు.

17 61 గుణము = దాతృత్వము శూరత్వము మొదలయినది.

తత్సనాథము = దానితోనిండి, అనుటచే ఔదార్యగుణము వైదర్భగౌడీయమార్గముల రెంటను సమ్మతమగుట ఇది యర్థగతమైన యౌదార్యము.

63 సమన్యాయముగల = సదృశమైన నియమముగల్గునట్లు

67 తిగ్మభాను = సూర్యుని, భాను = కిరణములే

సంస్తరము = ఆచ్ఛాదనము

68 ప్రాచ్యులు = విదర్భదేశస్థులపద్ధతినొప్పువారు ఇతరులు = గౌడీయపద్ధతినొప్పువారు

19 69 కేని = ఎవని

20 78 లోకమర్యాద = లోకప్రసిద్ధి

21 79 నేత్రక్రియా = మూయుట తెఱచుటలతో, అధ్యానము = ప్రకృతములైన ముకుళించుట వికసించుట యను క్రియలను (వాని

పుట. పద్యము.

నిజెప్పకుండ) అభేదముగాఁ జెప్పుట. తదభిధాయకములగు శబ్దములు నేత్రక్రియలను జెప్పవలెను.

ఒదవెడిన్ — పుష్పక్రియలైన సంకోచవికాసములను జెప్పు వాచకములగు.

వామనమతమున నిదియర్థగతము. శబ్దగతము కాదు.

80 చెడ్డవానిని జెప్పుచుండఁ గూడ నీసమాధిలో మంచివగుననుట.

32 84 స్తనితము = ఉఱుము. గర్జనము (మ్రోఁగు లేక మ్రొక్క)

33 88 అభియోగము = పట్టుదల

ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము

34 1 వికల్పింపఁబడెడి = వివిధరూపములతోఁ జెప్పఁబడెడి

2 బీజము = సాదృశ్యమువమ యనుటవంటి సామాన్యలక్షణ రూపమైన మూలము. వికల్పితములకు = భేదములకు, వివిధకల్పనలకు.

3 అలంక్రియలెన్ని = శ్రుత్యనుప్రాసము, వృత్త్యనుప్రాసము, యమకప్రసంగము

25 5 బహ్వవస్థల = అనేకదశలయందుండెడి, వస్తు = జాతిగుణక్రియాద్రవ్యములయొక్క, రూపంబు = (వర్ణాత్మకమో, సంస్థానాత్మకమో అయిన) ఆకారమును సాక్షాత్తుగ = ప్రత్యక్షమైనట్లు

27 10 కాంతము = ఇష్టము

27 11 ఎవ్విధంబునన్నైనన్ = గుణముచేఁగాని క్రియచేగాని ఉద్భూతమై = ప్రస్ఫుటమై (వాచ్యమై)

12 వాచకలుప్త యని యిప్పటి పేరు.

13 ధర్మలుప్త యని యిప్పటి పేరు

28 14 ప్రతీపమని యిప్పటి పేరు.

15 ఉత్ప్రేక్షోపమ యని యిప్పటి పేరు.

29 17 దానియనుకృతి = ముఖముయొక్క అనుకరణము.

పుట. పద్యము.

పాఠాంతరములో — అర్థానిజేయు = పద్మానుకరణము వలుపు

29 19 ఆక్రియభేదముచే, భేదము స్పష్టమయ్యెడిఁ గాన అభేదప్రతీతి లేదు. కనుక రూపకధ్వని లేదు. వలెమున్నగు వాచకములు లేవు కావున సాదృశ్యము వ్యంగ్యము ధర్మవాచకలుప్తయనఁదగు.

30 22 భ్రాంతిమదలంకారము.

23 సంశయాలంకారము.

30 25 ఇచట శ్లేషవైచిత్రి అముఖ్యము. సామ్యచిత్రమే ముఖ్యము. కాన యిది శ్లేషోపమ.

శబ్దములమార్పును సహించునది కాన యిది అర్థశ్లేషము. శశిరకిరణప్రతిస్పర్ధి అనుదానికి, చంద్రశత్రువు అనినను ఈశ్లేషమునకు హాని లేదు.

25 అభంగశ్లేషోజ్జీవితోపమ. శ్లేషము.

31 26 సభంగశ్లేషోజ్జీవితోపమ. సభంగశ్లేషము

31 26 శబ్దముల మార్పు సహింపదు కాన యిది శబ్దశ్లేషము. సాలకానన అనుదానికి సర్జవన అనిన నీశ్లేషము లేదు.

ఇట శ్లేషములేనప్పుడు సామ్యములేదు కాన శ్లేషము సామ్యమును నిర్వహింపఁజేయుచున్నది కాని సామ్యము శ్లేషమును నిర్వహింపఁ జేయుటలేదు. కాన శ్లేషమంగము, ఉపమాలంకారము అంగి.

31 27 సోత్సేకము — అధికోత్కర్షముగలది

29 ఆచిఖ్యాసువు = చెప్పఁదలఁచుకొనినది దోషముగాని గుణముగాని చెప్పదలఁచుకొంటిననుట చమత్కారకారి యగుట నిది యొకభేదముగఁ జెప్పఁబడె.

ఆచిఖ్యాస = చెప్పఁదలఁచుట. దానికి విషయమైన యుపమ ఆచిఖ్యాసోపమ.

32 31 చటూపమ — ప్రియోక్తిరూపమైనయుపమ ఉత్కర్షాకార

పుట. పద్యము.

ముండినను జంద్రుడుత్కృష్టుడుఁ గాఁడనుటచే విశేషోక్తి. విశేషోక్తిమూలమైనదియే చటూపమయగు.

32 సంశయపూర్వకనిర్ణయము నిర్ణయోపమ. భ్రాంతిపూర్వకనిర్ణయము తత్త్వాఖ్యానోపమ. ఇది నిశ్చయాలంకారమనియు నందురు.

38 33 అనన్వయాలంకారము.

34 ఉత్ప్రేక్షయునగు

34 37 ఉత్ప్రేక్షయునగు

34 37 ఉత్కీర్ణము = త్రవ్వికొనఁబడినది ఉద్ధృతము = పైకితీసికొనిరాబడినది.

38 వాసరము = పగలు లక్ష్మి = లక్ష్మిని

35 43 అనుపమత్వము నీయట్టిమండడు రెండవదిలేదు. అని రెండువిధములైనమాటలచేఁ జెప్పబడెగాన ప్రతివస్తూపమయను ప్రత్యేకాలంకారమనియు నందురు

36 45 దీనిని దీపకమని కొందరందురు

37 49 కక్ష్య = సాదృశ్యమనుట.

39 53 తత్ = ఆయుపమానముయొక్క, పదవులన్ = త్రోవలలో, పదమిడె = అడుగువేసెను. పోలెననుట. తత్ = ఉపమానమును, అనుబంధి = అనుసరించునది.

తచ్ఛీలంబు = ఉపమానస్వభావముగలది.

40 58 ఉచితమైనపదము = పద్మముండుటకుఁదగినతావు(కొలను) అవయవములకును అవయవికిని ఆరోపములు గలవు కాన సకలరూపకము. దీనినిగొందఱు సావయవరూపకమందురు.

48 70 జలమును జెండాగుడ్డగాఁ జెప్పనిచో పాదము జెండాగాఁ జెప్పుటకుదురదు. కాన విశేషణరూపకమువలన విశిష్టమైన జెండాపారిభరణమున నారోపించుటంజేసి యిది సవిశేషణరూపకమనఁబడియుండు

పుట. పద్యము.

73 పెంపరి = చంద్రసహజముకాని ప్రాణహారణము.

45 77 ఎదిరించి గర్జించుమనుటచే సాదృశ్యము గూడఁదెలియఁబడెడిగావుననుపమారూపకము.

46 82 అపహ్నుతియని నవీనులు. ధర్మినిషేధమైన రూపకమనియు ధర్మనిషేధమైన నపహ్నుతియనియుఁ బ్రాచీనులయాశయము. కావుననే పంచబాణుఁడు గాఁడల్లవంచశరుఁడు అను నుదాహరణమున నపహ్నుతిలోఁ బంచబాణత్వమను ధర్మము నిషిద్ధము. ఇక్కడ ముఖమనుధర్మి నిషిద్ధము

47 86 వాఁడె అనుపదముచేఁ బరామర్శింపఁబడిన పవనపదార్థము తరార్థమునఁగూడ నన్వయించు. ఈపదము లేకున్న బాగుండు.

49 94 మూఁడునియ్యవి అనుపదములచేఁ జెప్పఁబడెడి కల్ప, అస్త్రము, మతి, అను వానితో ఉంచఁబడియెనుక్రియ యన్వయంచి మూఁడునియ్యవియని లేకున్న బాగు.

50 97 భరములు వారిదములు అని యన్వయము.

98 క్రియలతోఁడ = వర్ధిల్లఁజేయుట తగ్గించుట.

100 విషధర = మేఘముల

పెక్కగుపదంబుల = అపహరించు, మ్రింగివేయు, కొను, అను మాటల, ప్రయుక్తిన్ = ప్రయోగముచే ఒక్క క్రియయె = కన్పట్టనీకుంటయనుపని

51 102 ధర్మ = వట్టి—ఒక్కధర్మముగల

51 103 పంస్కృతభాషలోనే దీపకాలంకారముసహజమనిసూచన.

51 108 ఆక్షేప్యభేదముల్ = నిషేధ్యములైన ధర్మధర్మికార్యకారణాదులు.

53 113 భావినాయికాంతరసంగము నిషేధ్యము.

59 137 పరవశాక్షేపము—నాయికప్రేమపరవశగనుక

పుట. పద్యము.

61 146 అనుక్రోశము = కరుణ. వస్థ = అవస్థ. అవ, అపి, అనువాని ఆద్యకారము పోవచ్చు

63 155 హేత్వాక్షేపము—హేతువుంట చేతనైన నిషేధము.

తమధనమను నూహాయనెడి హేతువువలన నృపనుతి నిషేధింపఁబడెను.

హేతువును నిషేధించినఁ గారణాక్షేపము.

64 159 [illegible] వ్యాప = సామాన్యము అంతటనుండునది. దైవగతి దుర్లంఘ్యము. దీనినే సామాన్యముచే విశేషసమర్థనమందురు.

160 విశేషస్థము — విశేషము. ఇదియు సామాన్యముచే విశేషసమర్థనమే కాని మహనీయులకు మాత్రము సంబధించినది సామాన్యము కాదు. విశేషము. అందురు.

65 163 ఇదియే కారణముచేఁ గార్యసమర్థనము

66 165 ఇది శ్లేషావిద్ధము కూడనగును.

66 166 గృహ్యములు = అధీనములు, వశములు.

66 166 వెనుకటివానికన్న వ్యత్యస్తమని యందురు. సమర్థ్య సమర్థకములలో వైపరీత్యముకలదనియు ననవచ్చు.

68 174 కక్ష = సాదృశ్యము. సామ్యమును ఆక్షేపించుటచే సాక్షేపము.

75 207 వృత్తి—గుణక్రియాదులం వర్తిల్లుట

77 210 విలంఘించుట = తన కాంతులచే మీఱుట

78 214 కారకజ్ఞాపకములు = సాధింపఁదలఁచుకొనిన క్రియను సాధించునది కారకము. వస్తుజ్ఞానమును సాధించునది జ్ఞాపకము.

హెచ్చువనము గలయలంకారముల్ = భామహాదులు నిర్హేతుకముగాఁ జెప్పుటదోషముగాన హేతుహేతుమత్తులుగల వాక్యార్థములలో నలంకారము లేదందురు.

వైచిత్రిలేదుకాన సూక్ష్మమును అవహ్నుతిలోఁ జేరునుగాన లవమును, అలంకారము గాదందురు. కావున వారిమతము నిర

పుట. పద్యము.

సించుటకు హెచ్చైన యలంకారములనుట.

దండిమతమున నీహేత్వలంకారములోఁ గావ్యలింగమును అనుమానమును కార్యకారణ సమర్థనార్థాంతరన్యాసమును అంతర్భూతములు.

79 216 ఉపబృంహణము = చమత్కారముగఁ జెప్పుట.

నివృత్తి—నిషేధము

79 217 అభావముకూడ దానితోఁగూడిన క్రియనుబోధించుఁగాన సాధ్యమని చూపుటకీయుదాహరణము.

79 219 దాని—కర్మయొక్క. నివర్త్యము, వికార్యము ప్రాప్యము అని కర్మము త్రివిధము.

నివర్త్యమనఁగా—పూర్వములేక పుట్టునదికాని పూర్వముండియే క్రియచేఁ బ్రకాశించునదికాని.

ఉదా—కొడుకును గన్నది. చాపల్లుచున్నాఁడు.

వికార్యమనఁగా—ఉన్నదే, క్రియచేఁ బూర్వరూపము నశింపకయుండఁగనో నశింపఁగనో మఱొకరూపుఁబొందునది.

ఉదా—కట్టెను గాల్చుచున్నాఁడు. బంగారుకుండలముఁ జేయుచున్నాఁడు.

ప్రాప్యమనఁగా—కర్త క్రియచే వ్యాపించుటేకాని వికారము మున్నగు గుణములచే మాఱనిది.

మొదటిరెంటియందును గర్మము నపేక్షించియే హేతువుండుం. మూఁడవదానియందు హేతువు క్రియ నపేక్షించియుండు.

81 220 ఉత్పాద్యమునకు—నిర్వర్త్యమునకు (సంతసమునకు) శేషించినట్టి రెంటికి—వికార్యమునకును, ప్రాప్యమునకును

221 ప్రకృతులైన వనవాపీచంద్రులు విషమగుట (విషీభావము) అను వికారమును పొందినవని ప్రకృతివికృతిభావమున్న ఆరోపించుటచేఁ జమత్కారముగల్గుఁగాన హేత్వలంకారము. కారక

పుట. పద్యము.

బంగారమును గుండలముఁ జేయుచున్నాఁడనుచో నీయలంకారము గల్గదు.

222 మానయోగ్యను—మానాభ్యాసమును అభ్యాసఃఖురలీయోగ్యా. ఇట పక్షి ప్రాప్యకర్మ.—దానిని జూచుట యను క్రియను బట్టి యబలహేతువు. విశేషణములు కల్పనకు సంబంధించినవి కాన చమత్కారము.

80 223 అస్తమించిన సూర్యుఁడును ఉదయించు చంద్రుఁడును గూళ్ళకేగు పక్షులును జ్ఞాపకములు. జ్ఞాప్యమగుసంధ్యను జెప్పుపదము లేదు కావ ప్రతీయమాన జ్ఞాప్యము.

వస్థ = అవస్థ

81 224 కామాతురత—జ్ఞాప్యము తాపములుజ్ఞాపకములు. పూర్వార్ధములోని విశేషణములచే ఆతపజన్యత్వమును నిషేధించి విరహాసాధారణతను జెప్పుటచే విచిత్రత.

226 చదువుదాఁక, ఒనర్చుదాఁక, నిగ్రహించుదాఁక యని యర్థము కాన ప్రాగభాగము.

227 ప్రధ్వంసాభావము = నాశము

82 228 అన్యోన్యాభావము = భేదము

229 అత్యంతాభావము = లేమి

83 233 వ్యపాశ్రయ = అవలంబనము

234 లక్ష్యవేధమనుకార్యము సమీపస్థము. అలక్ష్యవేధము దూరస్థకార్యము. కావున నస్త్రమనుహేతువు దూరకార్యమయ్యె. ఇది యసంభవముగాన చిత్రము కాన దూరకార్యమనుచిత్రహేత్వలంకారము

235 యావనహేతువు కార్యములగు పురుషవిభ్రమములతోఁ గూడ నేర్పడెననుటచేఁ గార్యసహజ హేతువు. కార్యకారణములొక్కప్పుడేర్పడుటచే చిత్రము. తర్వాతి విభ్రమములు పూర్వజము

పుట. పద్యము.

లనుట యధ్యవసాయముచేఁ గావున నిది యధ్యవసాయమూలము.

84 236 తర్వాతనగుట పూర్వమపటగా నధ్యవసాయము సేయఁబడె. కాన యధ్యవసాయమూలము.

85 240 ఇంగిత—అభిప్రాయముఁ బ్రకటించు చేష్ట.

ఆకార—శరీరవికృతి [చాయమాఱుట మొదలైనది.]

241 లీలాంబుజముకుళీకరణము—ఇంగితము

243 చాయయే ఆకారము.

86 244 ఉద్భిన్నతావిరహిత = స్ఫుటముగాఁ బైకిఁదోచుటలేని

86 245 నిగూఢము సేయుట—వ్యాజముతోఁగప్పుట

దీనికే వ్యాజోక్తి యందురు. చెప్పఁబోయెడి యపహ్నుతిలో లేశముగఁ బ్రకటమగు దానిని నెపముతోఁ గప్పిచెప్పుటలేదు.

246 గగుర్పాటు చల్లగాలిచేఁ గల్గెనని యనురాగమును దాచెను.

247 ఇక్కడ సానందభాష్పము పుప్పొడి కంటఁబడుటచేఁ గల్గెనని నెపమున రాగమును దాచె.

87 248 స్తోకముగ—వ్యాజముగా

88 255 రసపేశలము = రసము ప్రధానమైన రసధ్వనియగు. రసమితరమున కంగమైన రసవదలంకారము. అని కువలయానందులలోఁ గలదు.

ఇయ్యుదాహరణములందును శృంగారాదుల కంగత్వము సాధించి రసపేశలపదమునకుఁ బూర్వోక్తార్థము చెప్పుకొనవచ్చును. లేక దండి రసమంగియైనను రసవదలంకారమని తలఁచెనేమో! ప్రేయోలంకారమునందును భావమైన ప్రీతి నిట్లే యోజింపవలెను.

ఊర్జస్వి రసాభాసభావాభాసము లంగములగునప్పుడనియుఁ గలదు.

పుట. పద్యము.

89 255. సంస్తుతోత్కర్షతన్ = అలంకారమునకు గావలసిన యతిశయముగల వగుటచే, సముచిత = అలంకారమునకు గావలసిన, ఉత్కర్షతన్ = గొప్పఁదనముగల వగుటచే.

89 257 ఈరెండు పద్యాలలో వక్తకును శ్రోతకును బ్రీతివర్ణితము భగవన్మహిమ వర్ణ్యమనియుఁ బ్రీతి యంగమనియు ననుకొనవచ్చు.

258 ఇందు వక్తకు మాత్రము గల్గిన ప్రీతి వర్ణితము.

90 259 చచ్చిపోయిన మదాలసను నాగప్రసాదమువలన మరల బ్రతికినదానిని బడసి కువలయాశ్వుఁడనిన మాటయిది.

అథవా చంపఁబడెనను వాడుకచే వాసవదత్త చచ్చినదని నిశ్చయించుకొని మరల నామె లభింపఁగా వత్సరాజనుకొనుమాటయైనఁగావచ్చును.

ఇది సంభోగశృంగారము = నవినావిప్రలంభేన సంభోగఃపుష్టిమశ్నుతే అని పెద్దల నిర్ణయముగాన కరుణవిప్రలంభ పూర్వకముగా వర్ణింపఁబడినది.

261 అనురాగమే గురుదేవతాదులపైఁ బ్రసరించి భక్తియగు. స్త్రీవిషయకమై రతియగు, కాన 256. 258, పద్యములలోఁ జెప్పిన యనురాగమే యిచ్చట స్త్రీవిషయమై రతియగుచు విభావాది పోషణముంటచే శృంగారమయ్యె.

90 260 ఇందద్భుతమునకు శృంగారమంగము కావచ్చు.

262 దుశ్శాసన దౌష్ట్యరూపవ్యంగ్య వస్తువునకు రౌద్రమంగము కావచ్చు.

91 264 రాజధర్మమును వివక్షితవస్తువునకు వీరమంగము కావచ్చు.

ఏ 265 నాయికావిషయక రతిభావమునకుఁ గరుణమంగము కావచ్చు.

267 రాజునందు శౌర్యమో రౌద్రవీరములో వర్ణ్యము[illegible]బీభత్సమంగము. అనవచ్చు.

పుట. పద్యము.

92 268 మానవిధి వివక్షితము. హాస్యమంగము. అనవచ్చు.

269 నందనసమృద్ధి వర్ణ్యము. భయానకమంగము. అనవచ్చు.

92 271 వాక్యపదము పదపదార్థవాక్యవాక్యార్థములను లక్షణచేఁ దెల్పును అట్లుకానిచో మాధుర్యగుణమునఁ జెప్పినవిషయము సరిపోదు. గ్రామ్యతలేక శబ్దాలంకారములు గలుగుటచేఁ బోడము రసమున మాధుర్యగుణమేర్పడుననియు విభావాదులచే సిద్ధించు రసము తెనిమిది గల్గుటచే రసపదలంకారమగు ననియు భావము. అనఁగా—అగ్రామ్యతాదిజన్యమైన యందమే మాధుర్యగుణమందలి రసమని భావము.

95 280 అవిక్లబత మెఱసి, = అవ్యాకులుఁడైయుండి

283 అపహ్నుతి = అపలాపము (కప్పిపెట్టుట)

96 287 స్వరూపాపహ్నుతి = అమృతస్యందికిరణత్వ ధర్మమును నిషేధించె. విషనిష్యందికిరణత్వ ధర్మమారోపింపఁబడెను కాని ధర్మినిషేధింపఁబడి యన్యధర్మియారోపితము కాలేదు. కనుక తత్త్వాపహ్నవరూపకముకాదు.

93 272 ఇప్పటి వారి యూర్జస్వి యిదికాదు.

94 277 భావశాంతియంగమై సమాహితమగు ననుటయుఁ గలదు.

96 284 శైత్యనిషేధమును వహ్నిమయత్వారోపమును స్వవిషయముననే చేయఁబడెఁగాన విషయభేద ప్రయుక్తమైన యపహ్నుతి.

100 302 వృష = వృషభానువుఁడు. పుణ్యము రాజా = చంద్రుఁడు. ప్రభువు. క్షయ = నాశనము. కళలుతరుగుట. విబుధుఁడు = దేవత. బుధులు లేనివాఁడు భుజంగ = పాములు. విటులు.

ఇది విరోధాభాసమని కొందఱు.

303 కారణమున్నను గార్యము గల్గమి విశేషోక్తియని దీనికి లక్షణాంతరము.

పుట. పద్యము.

102 310 ఇది సిద్ధియని కొందఱు. దీపకమేయని పలువురు వర్ణ్యములైన నవర్ణ్యములైన నొకధర్మముతో నొప్పుట తుల్యయోగితయని కొందఱు

103 312 ఘనవిరచితములు = మేఘములచే నేర్పఱుపఁబడినవి. గొప్పవారిచేఁ జేయఁబడినవి. అని రెండర్థములు. తటిద్విలసితములు చాంచల్యములో గొప్పవికాన వానితోఁ బోల్చుట లక్షణము సమన్వితము.

104 319 కృష్ణ = కృష్ణుఁడు. నలుపు
అర్జున = అర్జునుఁడు. తెలుపు
కర్ణ = కర్ణుఁడు. చెవి.

104 319 శ్లేష్మమిక్కడ విరోధమునకు హేతువు. కాన రెంటికిని సంకరములేదు. వేఱువేఱు కారణములచే లబ్ధసత్తాకములైనవి రెండుపకార్యోపకారకములుగ నుంట సంకరము.

106 327 దీనిని సంభవ్వస్తుసంబంధనిబంధన నిదర్శన యనికొందఱు. వాక్యార్థవృత్తి పదార్థవృత్తి యని రెండునిదర్శనముల భేదములు గలవు.

109 337 'అనన్వయము' అనఁగా = ఉపమానత్వమును ఉపమేయత్వమును ఒకవస్తువునకేయుంట. ఇది యసాధారణోపమయని యీ గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడె. కొందఱు ససందేహాలంకారమనునది సందేహాలంకారము. అనఁగా — ఉపమేయమందుపమానవిషయకసంశయము. అని చంద్రాలోకమునఁ గలదు. ఇది సంశయోపమ యని యీగ్రంథమునఁ జెప్పఁబడె.

'ఉపమారూపకము' అనఁగా — ఉపమాజన్యరూపకమ్ అని వామనుఁడు 'జయతిచతుర్దశలోకవల్లికందః' అని యుదాహరించె. దీనిని గొందఱు పరంపరిత రూపకమందురు. ఇతరులు పమానసహితరూపకముపమారూపకమందురు. ఉదాహరణము — దివాకరకరస్పర్శమునఁ బ్రాచియొక్క యుదయగిరిపయోధరము

పుట. పద్యము.

నుండినీలాంబరమువలెఁ జీఁకటి జాఱెనని. ఈకావ్యాదర్శమున [77]ద్వితీయపరిచ్ఛేదపద్యములో నుపమారూపకము పేరుతో డనేచెప్పఁబడెను. శ్లేషరూపకోపమాయుక్తము త్రైవిధ్యవయవ మని కొందఱు.

110 338 ఇందు మొదటిసంసృష్టి పరస్పరాపేక్షలేక యొక్కచో నుంట యనునది యిప్పటివారిచే సంసృష్టియనియే చెప్పఁబడు. పరస్పరోపకార్యోపకారకభావముతో నొకచో నుండుటనెడి యంగాంగిభావ సంసృష్టి నిప్పటివారు సంకరమందురు.

110 341 వక్రోక్తులు — వచనభంగులు. ఉపమాదులు సర్వాలంకారములు వక్రోక్తులనంబడు. జాతి క్రియాగుణద్రవ్యముల స్వభావము వర్ణించుట స్వభావోక్తి.

111 34 ప్రబంధవిషయము = ప్రబంధమందంతట నుండునది
గుణము = చమత్కారము గల్గించుధర్మము.
సిద్ధియగుదాఁక = సమాప్తిపర్యంతము స్థిరముగనుండు కవి యభిప్రాయము భావము.

343 వస్తువు = ప్రధాననాయకుని కథ. పర్వము = ప్రాసంగికమైన యితివృత్తము. రామాయణములో సుగ్రీవకథవంటిది.
స్థానముల = ప్రకృతమునకు పయోగించు విషయముల.

344 భాషితక్రియ = వచనపరిపాటియొక్క బలమున = సామర్థ్యముచే, గంభీరమైనవస్తువు = నిగూఢార్థము, వ్యక్తమగుట = విశదపడుట. ఇది యెల్ల సుకవులయభిప్రాయమున కధీనముగాన పూర్వోక్తవిశేషజాలమెల్ల భావికాలంకారమనఁబడు. కవిభావమునకు విషయముగానను, కవిభావము శ్రోతలలోఁ బ్రతిఫలించును గానను, భావకుని భావన (మరల మరలఁ జిత్తమున నుంచుట) అది దీనఁ గలదు కానను, భూతభవిష్యద్విషయములు ప్రత్యక్షములుగ

పుట. పద్యము.

నుండుఁగావునను, భావికమను పేరు అని వారివారి మతములఁ
బలువురు చెప్పుదురు.

111 345 సంధి = ముఖ, ప్రతిముఖ, గర్భ, విమర్శ, నిర్వహణములనెడి నాటకసంధుల అంగ = ఉపక్షేపము మొదలయిన (64) అంగములును వృత్తి = కైశికి సాత్వతి భారతి ఆరభటి అనువృత్తుల యొక్క అంగ = నర్మాదులున్నగు నవియు లక్షణ = భూషణము మొదలైనవి (36) ఆదిపదముచే వీథ్యంగ లాస్యాంగ నాట్యాలంకారాదులును, ఆగమాంతరమున = మఱొకగ్రంథమున వర్ణితములు = కావ్యశోభాకరములని చెప్పఁబడెను. అవి యెల్ల నలంకారములని నేనొప్పుకొందునని భావము.

తృతీయ పరిచ్ఛేదము

115 5 మానమున్ = మానన్ = మును వలెన్ వెనుకటివలెను

6 మదన + మద — నవావతార = క్రొత్తగా నావిర్భవించుటకును, మానవినాశమునకును. ఆస్పదములైరి = తావులైరి

7 చతుర! చతురబ్ధి = నాల్గుసముద్రములు

నారు ,, అహితరహితను

116 మధురమైన, మధురసము = తేనెయువి. అధరభావ = తక్కువ యగుట.

10 వారణ = ఏన్గులను, వారణ = అడ్డగించుటకు. జనతా = జనసమూహముయొక్క, మారణము — ఆరణమున లోకప్రసిద్ధయుద్ధమున.

11 రాజత్పదము ప్రతాపానికిని, అరాజత్పదము అరినృపులకును విశేషణములు. వసుధారా = అవిరతధనధానముచే, జను — పుట్టిన రాజనుతతృప్తిన్ = శ్రేష్ఠులు నుతించెడి తృప్తిని.

12 కలికకున్ = మొగ్గకు, అలికలాపము = తుమ్మెదసొమ్ము. పరభృతికా = కోకిలల, కలనాకల = శ్రవణవ్యాప్తిచే మనోజ్ఞము. గు

పుట. పద్యము.

117 13 వాత = మలయానిలముచే, హతత = కొట్టఁబడుట, హత = దుష్టుఁడైన, శశధర = చంద్రుని కరదారుణతాపమును, అనహత = సహింపరానిచే, వియోగదశకు అనుహ్యాత్ = శత్రువులైన అసు = ప్రాణములును. హృదయుఁడగు = మనస్సునుగలిగినవన్ను.

117 14 మలయన్-మలయమారుతస్ఫుతిన్. చల్లగాలి త్రోవలో అళిన్-అనళినము. (పద్మము కాని దేదియు తమ్మెద నాకర్షింపదనుట.)

15 సార = సత్తువనిచ్చు, ససారస = కమలసహితమైన జల = జలముగల కాసారగ = కొలఁకులలో నుండు, సారమైన = శ్రేష్ఠమైన, గళనాదముతో మరాళీవారము = హంసీసమూహమే, వారమహిళవలె.

16 విషమశరుఁడు = మన్మథుఁడు విషమ = గరళమే.

118 17 మానిని, నిరంతగమానముక్, మాని. తాన్, నవ = క్రొత్త, తానవ = కార్శ్యముగల, తను = తనువుగల, వలమాన = చలించు, సుమానను = మంచిడెందముగలవానిని నన్నుగైకొనుగాక

18 నీరజ = పద్మమువలె, నీరజము = నిర్మలము.

మనోహారిణి = మనోజ్ఞురాలా! హారిణి! హారాదిభూషణములు గలదానా! కనులచారుత, చారుతర-వారిజరుచిని గెలువదా?

118 19 పాటలా = పుష్పవిశేషమువలె, పాటల = శ్వేతరక్తమైన అంశుక = చీర. సౌర = సూర్యునివలనఁగలిగిన భా = కాంతికిని సౌరభ = పరిమళమునకును ఆస్పద = తావైన సారసమువంటి మొగముగలది. భావిత = కావింపఁబడిన ఆభా = గొప్పకాంతి [భూషణకాంతి] యను వితాన = మేల్కట్టుగలది. సురమణి = చింతామణి

119 21 సకలరవ = మధురధ్వనితోఁగూడిన, పిక = కోయిలలుగల, ప్లాఅ

పుట. పద్యము.

వసరణి = సంతోషస్థానమైన మానసము ధరణికిన్ నాశనమును ఒనర్చెన్.

22 కరము = మిక్కిలి, చెయ్యి

23 కలాపములవిలసనములతోఁ గూడినదై

120 24 మహోకలి = మహాకలహము కామసమృద్ధిచే. కలికా = మొగ్గ యొక్క.

25 చంద్రకాంత = మణులు

చంద్రిక = వెన్నెలకన్నులచే అంతము = మందరము

26 వరాహీంభవత్ = పందియైన, వర = మంచి అహి = పాము (ఆదిశేషుడు)

27 కరము = చెయ్యి, నికరము = సమూహము కర్కశము = మిక్కిలియము

112 28 పరాగతతి = దుమ్ము పరాగతము = పాతిపోయినది.

29 సదాన = మదసహితమైన వరదంతి = కువలయాపీడమను కంసుని యేనుగును

సదా, నవఘనాఘన = క్రొత్తమేఘమువలె భావవ విసాళన ప్రథితముతోఁ గూడియుండు, ప్రథితము = ప్రసిద్ధ

30 కమల = లక్ష్మి కమలభవ = బ్రహ్మ. కమలనిభము = పద్మసమము. అలకావలి, అలిగర్వవారకము.

31 ముదా = సంతోషముచే రచితములును విభ్రమస్ఫురితములును ఐన భూషణకాంతులచే, తాము. ఈ చారులైనరత్నముల అంతరంగములను. మనము చేతనైన భ్రమణము = విలాసగమనము గోము = సౌందర్యముఅదభ్రము, గొప్పది.

122 32 పికము - ఆరుతములు.

34 మదయు = మద్యమే మహిళల = స్త్రీలయొక్క

పుట. పద్యము.

మసను + రయమహిమన్ = గొప్ప తొందరతో. సుతనుమధ్యలు = మిక్కిలిసన్నని నడుములుగల. సుతనుమధ్య = సుందరులనడుమ, గణ్యుండు = పరిగణింపఁదగ్గవాఁడు.

123—35 బాలమృణాళాంగి, బాల, = జాలరై, = కలికాలిన్, మాడఁజాలదు. అల్ల బాలను పాలనసేత నీపాలఁబడినది.

అలసాలసములైన ఆలోకనజాలములతోఁ గూడికొనినదై రసాలసాల = మామిడిచెట్టుయొక్క. బాల = స్త్రీ. బాలమృణాళ = లేతబిసములవంటి

36 కాలక = నల్లని, అలక = ముంగురులుకలది

తార = స్వచ్ఛములైన ముత్యాలవంటి, తారకలు = చుక్కలు. తారతా = గొప్పధ్వనియగుటచే, రమ్యమైన, రసిత = ఉఱుముల విస్తారముగల వర్షకాలమందలి; కాలపయోదముల్ = నల్ల మేఘములు.

128 37 యమునా = ప్రేయసియే. నిశ, అనంతమగుచు, అపాయమయమే అయ్యెను.

యమ = ప్రియురాలు, అమరపురికి = స్వర్గమునకు అరిగెను.

యమనము = మనస్సును నిగ్రహించుకొనుట, అశక్యమగుటచే యమపురిగతియును న్యాయమే.

124 40 స్థిరమై, ఆయతాయత = మిక్కిలి విశాలమైన, ఆశయా = మతిగలవాఁడా.

పర = శత్రువులచే, అయత = దండితులుగాని. ఆయత = బలవిశాలురైన అరిరాడ్వరా శత్రురాజవర్యులుగలవాఁడా.

అయతా! ఇతరులచే దండితుడవుకానివాఁడా!

యత, యమముగల యోగులు ఆశ్రయా! తావుగాఁగలవాఁడా

యత = నియతమైన, అయత్నా = స్వభావమువిధిగలవాఁడవు అగుటచే అద్భుతా! ఆశ్చర్యకరా!

పుట. పద్యము.

124 41 కామధేనువును వర్ణించుచున్నారు కాని దాని గుణమైన సురభిత్వము వారు వర్ణింపఁదలఁచుకొనని నీయందుఁ గన్పట్టుటచే నీపై వారికసూయ గల్గెనని యాశయము.

42 పాండిమదము = పాండిత్యమనెడు, = బాధ = అగ్గల మయ్యె = అధికమయ్యెనుగోపనప్రౌఢిమన్ = ఆకారగుప్తినైపుణ్యముచే, తము తెలివరెల్లుంగరని మాబోంట్లు మదము బుద్ధి కెఁగదట్టఁగా నెంతురు. (అది తగదు) అని అధ్యాహారము. సఖికిఁ బ్రమదముఁగూర్పుము రమ్మనిభావము.

పా, మదము = సంతోషము, తమకుఁ దలఁగియుండమిచే నాయికాంతరాసంగమునఁ దమసంతోషమునకు భంగము లేమిచేతనని భావము.

125 43 కృతీ = నేర్పరీ! కృత = చేయఁబడిన ఆనతి = నమస్కారము గల, ఇన = ప్రభువుల, తీవ్ర = అధికమైన, తుష్టి = సంతోషమును, దా = ఇచ్చువాఁడా

అనతి = వంగని, ఇన = ప్రభువుల, తీక్ష్ణతాభర = ప్రతాపాతిశయముయొక్క, అనతి = వంగుట కొఱవనివలననగునో అట్టివాఁడా! నతీకృత = నమ్రులుఁగాఁ జేయబడిన, అసుర = రాక్షసులుగలవాఁడా; అనతీ! ఇతరులకువంగనివాఁడా! నతీ = ఇతరులునమస్కరించువాఁడా!

44 ఇది, అతివ చేఁత = ప్రేయసిపని. అనఁగాఁ బ్రేయసీహావభావాదుల చేతనే నాకు మరణావస్థయాసన్నమనుట. పాఠాంతరము = అనఘ = నిర్మలులను, చేత = ప్రోగుచేయువాఁడా!

సర్గంబు = సృష్టి. నీ చేతనుండి, నీయధీనమై, యొప్పు.

అవాచేత = మాటలతోఁ జెప్పశక్యముకాని, ముత్ = ఆనందమైనట్టియు, ప్రచేత అది = దక్షుఁడుమున్నగువారిచే వినుత =

పుట. పద్యము.

మతింపఁబడిన, నీ చేతను = గొప్పవానిని, నిన్, చేతమున = మనమున, గనెద = ధ్యానించెద.

45 మాన్య = పూజ్యులైన. భజమాన = భజించువారి. మానస = మనమున, మాన = ఇముడుట గల, మాన = పరిమాణముగలవాఁడా అమానమాన = అప్రమేయా! మానమాన = శాస్త్రయోనీ! = శాస్త్రయోనిత్వాత్ అని బ్రహ్మసూత్రము. మహిత! పూజితా. బహుమానమానస = గౌరవము మొదలైన యైహికాముష్మికములందు మనస్సుగలవారి (అనఁగా ధ్యానమువానిపైఁ గలవారి) మానసములలో, అమాన = ఇముడని, మాన = పరిమాణముగలవాఁడా! గతమాన = సాధువులయిన, మానవ = నరుల, అమానమాన = అఖండజ్ఞానమైనవాఁడా! అథవా అమానః అమితః మానః యస్మాత్సః చలమానమానసు = చలచిత్తుని నన్ను మనుపుము = రక్షించుము.

126 46 ఘనసార = ఇంద్రనీలములవంటి, వేణి = జడగలది. సారఘ = తేనెయొక్క, మనోజ్ఞధారాప్రసారమువంటి వాణి = మాటలుఁగలది. సారస = హంసలచే అనుకృత = అనువదింపఁబడు ఆరవాసార = జడివానవంటి ఝుణత్కారముగల (అథవా— రావముగల సార = శ్రేష్ఠమైన పాణి = చెయ్యిగలది. సంసారమునకు తరణి = ఓడవలె, దాటించునది. సంసారము = లెస్సగా నీరుగలది = జలధి, సంసారమనెడి సంసారమని శ్లిష్టరూపకము

126 47 నయానయాలోకధనా! = న్యాయాన్యాయజ్ఞానమను ధనము గలవాఁడా! అనయ = నీతిలేనివారికి అనయ = అశుభావహవిధులను ఆనయ! = తెచ్చువాఁడా!, అనయ = దుర్నీతిని అనాశన = నశింపఁజేసికొనని, యాన = జ్ఞానముగల, యాతుధాన = రాక్షసుల యాన = ప్రచారమును, యామ్యా = రాత్రికి, తపనా! సూర్యుఁడా! నయానయ = నీతిని మతికిఁగూర్చుకొనుచుండువారికి, అనయ =

పద్యము.

అశుభ విఘ్నములను, అనయ = కూర్పుతుంటయను, ఆకల్ప = సామ్యముగల (అథవా కల్పాంతస్థాయియగు) నయ = న్యాయమును, అనయా! మనస్సునఁ జేర్చుకొనుచుండుట గలవాఁడా!

48 రవాఢ్యభేరిచే రాజగౌరవము వ్యక్తమగుచుండువారయ్యును, అరవాధికత్రిస్యత్ = నోరు మెదల్పక మిక్కిలి భయపడుచున్న అరాతి = శత్రువులుఁగలవాఁడా! అథవా, రవ = సింహనాదముచే ఆధికత్రిస్యత్ = భీతులగు అరాతి = శత్రువులుఁగల వీరవార = శూరసమూహములను వారణ = వారించు, జౌద్ధత్యముచే కరాళా! ఘోరవారవ = క్కులయటపులచే అధులమైన ఆయోధనరంగ = యుద్ధభూమిపై భైరవా = భయానకరసము యెవనివలనఁ గల్గునో అట్టివాఁడా (లేక) శివుఁడా!

49 పర = గొప్ప, అపరాధ = తప్పులుగల. అపర = అధికులుగాని అపర = ఇతరులుఁ గలవాఁడా. పర = అన్యులనియు అపర = స్వీయులనియు భేదములేని భావనయుండు పరా = తత్పరుఁడా! పరా! శ్రేష్ఠుఁడా! అథవా భేదభావనలేనివారి కన్యుఁడవు కానివాఁడా! పరా! పరాత్పరుఁడా! పరాపరాద్వయ = ప్రకృతి అపరాప్రకృతి యను రెంటిని, అతిరిక్త! అతిక్రమించినవాఁడా! భక్తతత్పరులకు, అపరా! పరాయివాఁడవు కానివాఁడా! పరా! అవస్థాత్రయాతీతా! పరాక్రమ = రవా! శయావరా! పరా! తత్త్వాతీతా! గుణాతీతా!

127 50 శిష్టసమ్మతమై అచ్యుతమైన అభిరామతతోడను అసమత్ = వంగని మహారి = గొప్పశత్రువులయెడ, భీమతా = భయంకరతతోడను అమత = ఇష్టముగాని, అఘబృందభూమతా = పాపజాలబాహుళ్యముగలవాఁడగుటచేతను అమతః—అఘబృందభూమా యస్యసః అమతాఘబృందభూమా తస్యభావః. అసమమై నత్రుతావమునకుఁ దావగుటచేతను, మత = ఇష్టమైన ఆశ్రితుల యాప్తకామతచేతను, నమత్ నమస్కారిధియువారిని గూర్చిన, దయార్ద్ర = దయాతిశయములయొక్క సీమతా పరమావధియగుటచేతను మత = సాధువులచే మననము చేయఁబడిన ఆర్యగీత = పెద్దలుర్చించిన, సామతా = సామములుగలవాఁడవగుటచేతను, సమాశ్రితా! ఆశ్రయింపఁబడినవాఁడా! ఓ సుధీమతా!

పుట. పద్యము.

51 సార = జలమే, సార = ధనముగాఁగల, సముద్రమువలె గంభీరుఁడా! అరినృపుల, సాహస = స్వసాహసమున, అరస = అరుచిని అరచన = చేయువాఁడా! దోస్సార = బాహుబలముచే సార = శ్రేష్ఠుఁడవగువాఁడా! సారస = పద్మములకు, అరతికర = అప్రియుఁడైన చంద్రునివంటి ఆస్య = మొగముయొక్క ప్రభా = కాంతి, భూషణ = సొమ్ముగాఁగలవాఁడా! సారసారమణ = సూర్యుని, ప్రసార = ప్రసరించు, సార సారమవగువాఁడా! సార! = వేగముగలవాఁడా! సారఘ = తేనెతో, తుల్యమైన, ధీర = పండితుల, సుభాషిత = సూక్తుల ఆసార = జడివానలోని సారస్యసంసార = సరసత్వప్రచారమునందలి, సార = చేవ యెవనివలనఁగల్గునో, అట్టివాఁడా! సార = శ్రేష్ఠమైన, సారస్వతసంచారమును, పూర = ప్రవాహమున, విసార = చేపలైన సారజ్ఞ, = వేత్తలు! అనుసార = అనుసరణముగల, సార = తత్త్వముగలవాఁడా! (లేక) సార! వేగముగల గరుడుఁడు గలవాఁడా!

123 53 హృదయస్థ కామ = చెడ్డకోరికలను నాశ = సిద్ధింపనీయనివాఁడా! కామనాశాదిసుర = శివుఁడుమున్నగువేల్పుల, నికర = సమూహముచే కృత = చేయఁబడిన అర్చ = పూజగలవాఁడా! కర = చేతిచే, కృత = చేయఁబడిన అర్చనగల భక్తుల సుఖము

—" ఈ గుర్తు పదమునకుముందు వెనుకనుండి యింకఁ గొంత అవదములా నిది త్యక్తమని తెలుపును.

ను బ్రకాశింపఁజేయువాఁడా! ఖప్రకాశమార్తాండ = పట్టపు
ధ్వాహ్నపు సూర్యునితో

55 ధీర = ధీరుఁడును అదరపూరిత = భయము నెఱుఁగనివాఁడు
నగు భావజాత = మన్మథుని దమ = పరదమనమువలని ముదిత =
సంతసమును హరా! నశింపఁజేసినవాఁడా!

ధీర = జ్ఞానుల ఆదరపూరిత = భక్తిగల భావ = మనమున
జాత = గల్గిన దమ = ఇంద్రియనిగ్రహముచే ముదిత = సంతో
షించువాఁడా! హరా! శివా!

129 56 తార = అత్యుచ్చమైనవి = గరుడుని రావ = ధ్వనిచే (లేక సిం
హనాదముచే) విజితులయిన సురారులుకలవాఁడా! శ్రీ = శో
భ గల శతార = వజ్రముయొక్క విరావ = చప్పుడుచే విజితు
లయిన సురలును అరులునుగల వాసవ, దేవేంద్రుఁడు ఆది = ము
న్నగువారి వాచా = వాక్కులచే స్పృష్ట = స్పృశింపబడిన (అన
గానుతింపబడిన)· విజిత మేహామస్త్రీ తివిజితా అని సురపక్షము
వాది = వాదించువారి వాచా = మాటలచే అస్పృష్ట = స్పృశింప
బడని (అనఁగా వాక్కులకందనివాఁడా!

57 వి = పక్షులకు నాయక = నేతయగు గరుడునిచే, ఊహ్యమాన
= మోయఁబడు. పాలితులైన, అమృతా = వేల్పులుగలవాఁడా!

వినాయక = ఇంద్రియవినయమ నొనర్చినజ్ఞానులచేఊహ్యమాన =
ఊహింపఁబడు పాద = త్రిపాద్విభూతిపీఠముచే పాలితమైన అ
మృతము మోక్షము గలవాఁడా!

వినాయక = గణపతిచే, ఊహ్యమానపాదపీఠుఁడైన శివునియొ
క్క పాలనము గలవాఁడా! అమృతా! అవినాశా! పాలితమని
భావార్థకక్తప్రత్యయము. అథవా, శివునిచేఁ బాలింపజేయఁబడిన
దేవతలో మోక్షమొసఁగలవాఁడా! అథవా, పాలిత = ధ్వజముచే

సేకొనఁబడిన అమృత = మృత్యుంజయుత యౌవనిచేతనో అట్టి
వాఁడా!

ఘనాఘన = మేఘములయొక్క, ప్రభా = కాంతికి, అవలో
ప = లుప్తిని, కారి = చేయు, కాంతిగల, విగ్రహా = దేహము
గలవాఁడా! ఘన = పెద్దలకు, అఘన = నీచులకు, ప్రభావలో
ప = వరుసగా గొప్పను లుప్తిని కారి = సేయు, కాంతి = ఇచ్చ
యు, విగ్రహ = విరోధమును గలవాఁడా! ఘనా! ఘనప్రభా
వులకు, లోపకారికాంతి — లోపము నరించువారి కాంతితో, విగ్ర
హా = విరోధము కలవాఁడా!

130 59 శ్రితమనస్కుఁడైనహరుఁడు గలవాఁడా! [శ్రితులకు మనోహర
మైన]రూపున,విధృత = ధరింపఁబడిన, కలాప = నెమిలిపించెము
గలవాఁడా! అనోహర! శకటాసురభంజనా! రూప = రూపమే
శ్రితము = నివ్వాశ్రయించినది. శ్రిత = సర్వాశ్రితా! మనో
= మానసమైన, హర = లావ—చంద్రుడుగలవాఁడా! విధృ
తభూషణుఁడా!

60 సుధర్మ = మంచిధనమ్మున అధిరూఢ — ఎక్కి పట్టబడన అతి
శుద్ధ్యత్ = తెల్లని, గుణ = ఆదిశేషరూపమైననారిచేసుధర్మ =
దేవసభయందు [మంచిధర్మముచే] అధిరూఢ = ప్రసిద్ధములైన
అతిశుద్ధ్యత్ = నిర్మలము లయిన, గుణ = దయాసత్యాది గు
ణములు కల, అధ్యా = ఈశా!

180 61 విజిత = జయింపఁబడిన విషమ = దుష్టుఁడైన అంబకాభిఖ్యా =
బాణుఁడు గలవాఁడా!

విజిత = జయింపఁబడిన, విషమాంబక = మన్మథుఁడుగల [కామ
వికృతిగల] అభిఖ్యా = నామావళిగలవాఁడా!

మన్మథశోభనుమించిన శోభ గలవాఁడా!

విమలం సౌఖ్యం యస్మాత్సః విమలాః

విమలులయందలి యానందమైనవాఁడా! నిత్యానందముగలవాడా! విజితములైన విషముల నేత్రములు గల కాంతిగలవాఁడా! దేవుని కాంతులు చూడఁగనే దుష్టులకన్నులు మూతపడి బాణములం బ్రసరించవని భావము. లేక బాణనామ శ్రవణముచే దుష్టులు జితులైరనియు.

62 ఓరాజా! దిశల్=దిక్కులను [స్త్రీలనని స్త్రీలింగసారస్యముచే ధ్వని] రాగముతో ఖ్యాతి స్పృశించెడిని అనుచితవార్త విలసిల్ల నీఖ్యాతి యుద్ధభూధూళి లేచినప్పుడు దిక్కుల వ్యాపించెడి.

ఖ్యాతి పదముచే స్త్రీలింగసారస్యమున స్త్రీప్రతీతియగును గాన స్త్రీకి స్త్రీలను స్పృశింప రాగము గల్గుట యనుచితము.

131 63 శేషభుజగ=ఆదిశేషుని శక్తి=సమర్థత. గర్వపూర్తిచే నెగడును. భవదీయభుజగ=భుజముల గల, శక్తి=బలము గర్వపూర్తి నెగడు.

64 చంద్రఖండ=అర్ధచంద్రరూపమైన ఉత్తమాంగభూషణ=శిరోభూషణముయొక్క సితరుచి=తెల్లకాంతిగలవాఁడు.
చంద్రఖండ=కర్పూరమువలె ఉత్తమమైన అంగభూషణమై సితమైన రుచి—శరీరకాంతిగలవాఁడు. [అంగముయొక్కయు భూషణసర్పములయు]

65 బంధువులనెడి రాజీవములకు రవిభానుభావ=రవికిరణమవగుటచే రమ్యుఁడవగువాఁడా! బంధురమైన=ఆజీ=యుద్ధముల వరవిభావ=గరుడుఁడు గల్మిచే రమ్యుఁడా బంధురమైన ఆజీవరవిభా రవికాంతిని జీవింపజేయు అనుభావ=మాహాత్మ్యముగలవాఁడా!

66 జన్యవసుమతీ=యుద్ధభూమియందు శరభ=శరభమృగమైన వాఁడా! రజస్స్వభావ=రజోగుణముచే జన్య=కలిగిన వసుమతి=ధనమును గూర్చిన ధ్యానముగల ఈశ=ప్రభువులయొ

క్క, ర—రక్తముయొక్క భర=అతిశయమునందు జ—పుట్టి నస్వ=జ్ఞాతులైన పితృదేవతలను గూర్చిన భావా=భక్తిభావముగలవాఁడా! అథవా స్వభావా=పితృవిభూతి [పితృతర్పణము]గలవాఁడా! [రాజుల నెత్తుటఁ బరశురాముఁడు పితృతర్పణముఁ జేసెననుట.]

భవత్=ఉద్భవించుచుండెడి ఉదార=గొప్ప మనీష=బుద్ధి గలవాఁడా! భూపా! భూపతులను రక్షించువాఁడా! అథవా శ్రీరామావతారమున క్షత్రియుఁడా! వరభావ=శక్తివలన, జని—పుట్టుకగల, అవసుమతి=ధనాదులపైవిరక్తి గలవాఁడా! (జ్ఞానులకు భగవత్స్వభావముచేతనే వైరాగ్యము గల్గుననుట. శరభరజ=కుమారస్వామియందు స్వభావ=శత్రుభావము గలవాఁడా! ఈశ—క్షత్రియుల, రభర—భయాతిశయమున జ—పుట్టిన, స్వభావ—స్వచేష్టయగు యుద్ధముగలవాఁడా! అని పరశురామస్తుతి. అనచిచేతిద్విత్వము.

67 అనవహితభావ—చంచలచిత్తులగు దుష్టులను, శాసన—నశింపఁజేయువాఁడా! వినయకరణ! వినీతికి సాధనమైనవాఁడా!
అనవహితయనుగాని భావమును నశింపచేయుటచే, వినయకరణ—భక్తులకు శిక్షనొసఁగువాఁడా!
అనవ—ప్రాణపురుషా! హితమైన భావనగలవారికి, అశన—భోగసామగ్రిని, వినయ—నీతిని, కరణ—జేయుట కలవాఁడా

68 హరి—సూర్యుని, కర—కిరణముల, ఆస్పర్శము—కొంచెము స్పర్శచే, హత—నశింపఁజేయబడిన, తమో—చీఁకటియను, వనంబు—అడవికలది
హరి, విష్ణుమూర్తిని, కర—చేతులతో, ఆస్పర్శము=స్పృశించుటచే హతమైన, తమో—తమోగుణముయొక్క, అవనము—పోషణముగలది.

పుట. పద్యము.

హరి—విష్ణువుయొక్క, కరమందు, అ—బలియాగమున, స్పర్శము—ఈవియే, హత—చంపఁబడిన, తమోవనంబు—రాక్షసులు గలదియైనది.

హరి—కోతులయొక్క, కర—హస్తములయొక్క, అస్పర్శము—కొంచెము తాకుటే, హత—చంపఁబడిన, తమోవనంబు—తామసులైనరాక్షసులు గలది. హరి, చంద్రుని, కర—కిరణముల, అస్పర్శము—స్పర్శమే, హతమైన, తమః, చీకటి యను, వనము—నీళ్లుగలది. తమః—రాహువుయొక్క అవనము—రక్షణము గలది

70 ఉద్వృత—ఉద్వృత—సంహరింపఁబడిన, సు అమిత్ర—గొప్ప శత్రువులు గలవాఁడా!

ఉపచిత—చితలమీదఁజేర్పఁబడిన, అసుర—రాక్షసులు గలవాఁడా! జైత్రి—జిష్ణూ!

పర—ఉత్కృష్టుఁడైన, వినాయక—గరుడునిచే ఊఢ—మోయఁబడు పాదములుగలవాఁడా!

వృష—పుణ్యముచే వరేణ్య—శ్రేష్ఠులైనవారియొక్క, వాహ—యోగక్షేమములు వహించువాఁడా!—యోగక్షేమా వహామ్యహం. విషధర—మేఘమువలె, అసిత నల్లని అద్రిజా—గౌరియొక్క మనః ప్రియకరమైన, అభిఖ్య—తారకనామము గలవాఁడా!

71 ఉద్ధృత—ఉద్ధరింపఁబడిన, అధోగతికిఁబోకుండఁ గాపాడఁబడిన స్వమిత్ర—సొంతమిత్రులుగలవాఁడా! ఉపచిత—వర్ధిల్లఁజేయఁబడిన అసురజైత్ర—దేవతలుగలవాఁడా విషధర—సర్పముల, అసిత—ఉనికిగల, దేహముగలాఁడ!—అభిఖ్య—కాంతికలవాఁడా!

72 సు అసార—మిక్కిలిదీనులయిన, మ—జనుల, అసు—ప్రాణములు, అసార—తుచ్ఛమైన, మా—మేధయునగెడి స్వ—

పుట. పద్యము.

ధనమున్, సార—శీఘ్రముగా, మా—ప్రీతినందించువాఁడా! స్వ—స్వీయులైన సార—శ్రేష్ఠులుగలవాఁడా! మా—లక్ష్మికి, స్వ—స్వీయుఁడా! సార—త్వరగలవాఁడా! మాస్వ—లక్ష్మికి, ధనమైన సార—శ్రేష్టుఁడా! మా—మేధకు, స్వసార—ఆత్మయైన జలముగల సముద్రుఁడా! స్వసార=సముద్రముయొక్క, మా=మధ్యమున, స్వ=ఆత్మగలవాఁడా! సారమా=బలమైనవాఁడా! మా—మా-అ=మా—లక్ష్మికి ఆ—అంతఃపురమైనవాఁడా! బలంబలవతాంస్మి అనిభగవద్గీత.

స్వ—స్వీయమైన, సార—చక్రము గలవాఁడా! మా—బంధమునకు, స్వ—జ్ఞాతియైన [వైరియనుట] సారస్థిరాంశము గలవాఁడా? మా—మృతికి, అస్వ—స్వీయుఁడవుకానివాఁడా సార—యోగ్యులైన, మా—లక్ష్మికి, స్వ—స్వీయుఁడా! సార—ఉదకముయొక్క, మా—నడుమను, స్వ—ఆత్మగల గలవాఁడా! సా—దేహకాంతికి, ర=కలయైనవాఁడా! మా—తల్లియైన యశోదయొక్క స్వసార—తనబలమునకుఁదగిన మ—బంధమునకు ఆ—స్థానమైన, స్వ—స్వీయమైన, సార—బలమైన మా—నడుముకలవాఁడా!

స్వ—తాను, తనది, ధనము జ్ఞాతి. సార—జలము, ధనము న్యాయము, బలము, చేవ, శ్రేష్ఠము.

స్వసారమా స్వపా } సు—మిక్కిలి, అసార—తుచ్ఛమైన మా=లక్ష్మిగలవారి, అసు—ప్రాణాలను అ సా, పోఁగొట్టువాఁడా!

రమాస్వసార } రమా—లక్ష్మీదేవికి, స్వ—ధనమైన, సారమా—సారాతిశయముగలవాఁడా!

మాస్వసా రమా } మాలక్ష్మిని సు - అస—స్వస—చక్కఁగా నిరసించినవారిలో ఆరమా—క్రీడించువాఁడా!

పుట. పద్యము.

స్వపారమా } స్వ, తనదైన, పార, జలముయొక్క, మా—అతిశయమును, స్వ—ధనముయొక్క, పార—న్యాయమైన, మా—అతిశయముకొఱకు.

స్వసార—మేఘముయొక్క, మా—కాంతివంటి కాంతిగల వాఁడా!

74 ధరాధర—గిరివలె, ధీరతాధరా! ధరా—భూమికి, వరా—భర్తవైనవాఁడా! వరా—శ్రేష్ఠుఁడా! మహీయః—గొప్పవారి ఆదర—భక్తికి, అర్హుఁడా! నత—నమస్కరించువారి. అబ్జశేఖరా! చంద్రమౌళీ! అతిమూఢుల భావములలో, లీన—దాఁగికొనిన కల్మషములను హరించువాఁడా!

76 మనమ! ఓచిత్తమా! కలక—స్వప్నమునకే [స్వప్నసదృశప్రపంచదృష్టికే,] కనక—జ్ఞానశక్తులను వినియోగింపక మహిమ—గొప్పఁదనము తగన్—తగునట్లు మనుమ—మనుము

కనకకల—బంగారుశోభ, కమనమ—కమనీయమా! గతమహిమము-అనుము—గొప్పదిగాదనుకొనుము. కలికకు—మొగ్గకు, అలి—తుమ్మెదయొక్క, కలనల—వాలియుండుటలచేతనైన, కులుకు—శృంగారపుకులుక కలిమె—సంపదయగునా? [నైసర్గికముగాక ఆగంతుకమైన విలాసము కలిమికాదనుట]

అలకలిక—ఆమొగ్గయొక్క కలిక—స్వల్పకళ! మెలికకులుకుల కలను—ఎక్కడనుండియోవచ్చి పెనవేసికొనిన [నైసర్గికముకాదనుట] విలాసములకు స్థానము. [అది నిల్చెడి విలాసము కాదనుట,]

అథవా, ఉలుకుల కలన—భీతిస్థానమైన, అంకలికకలిక—ఆమొగ్గయొక్క యనిత్యమైనశోభ, మెలికకు—లేనిపోనిరుచితోఁ జూపఱు మెలిపడుటకు.

ఉలుకులకలను—భీతిస్థానమైన అలకలిక—అకలిక, మెలిక

పుట. పద్యము.

కు—చూపఱను బంధించుటకు, అకలిక—కళ్యము లేనిది [అడ్డు లేదనుట]

77 జలజనమన—చంద్రునకు, దర—భయమెవనివలనఁగలుగునో, అట్టివానిని, దమన—శిక్షించినవాఁడా! వినతి—నుతింపఁబడువాఁడా! వినతి—స్తోత్రపాత్రమైన [విశిష్టా నతిర్యస్యతత్] విసిమిన్—నూత్నకాంతిచే లలిన్—ఉత్సాహముచే పాసనగ—నవ్వును బొందియుండు, రుచన్—కాంతిచే, సహచరులు—తనతోఁగూడితిరుగుపిల్లలు, గమిన్—తఱచుగా [సమూహమై] ఇలన్—నేలమీద, మిగత—తానుతినఁగా మిగిలి క్రిందపడిన వెన్నను, కనన్—వెదకికొనుచుండ, మిసిమి—వెన్నను, తిను—ఉట్లెక్కి తినుచుండు, వినమత్—నమస్కరించు భక్తులకు, అరద—తొందఱనిచ్చు దుష్టులను, నమన—వంచువాఁడా! జలజనయన! పుండరీకాక్షా! నళిన=పద్మము బొడ్డునఁ గలవాఁడా

అథవా, వినమత్—సూర్యనమస్కారములు చేయువారికి అరద—తొందఱగల్గించు దుష్టులను, నమన—వంచు సూర్యుడును, జలజ—చంద్రుడును, నయననళిన—నేత్రకమలములుగాఁ గలవాఁడా!

78 కనక—బంగారమును, నమన—వంచెడు [అనఁగా బంగారుఁబోలు] తను—శరీరమాగల, సుతను—స్త్రీలచేఁ వినుత—నుతింపఁబడినవాఁడా [రసికుఁడా అని తాత్పర్యము] జవన!—వేగముగలవాఁడా! నలిన—పద్మములకు, దరద—భీతిగలిగించునట్టిదియు, సరస—ప్రియమైనదియునైన [అనఁగా సూర్యచంద్రాత్మకములైన] నయన! కనులుగలవాఁడా! మద—మదముగలవారిని [అర్శఆదిభ్యోచ్] నమన—వంచువాఁడా! [లేక] మదమును వంచువాఁడా! వరదయ! మంచిదయగలవాఁడా! భయ—భయములందు, చర—తిరుగుచుండువానికి [అనఁగా

భీరువులయొక్క] పద—త్రాణముగల! రక్షకురాలగు, మ—
లక్ష్మిగలవాఁడా! దరద—భయంకరమయిన,సమయ—సిద్ధాంతా
చారపథములలో నేదేనిఁగలవాఁడా! భీషా౽స్మాత్—అనిశ్రుతి,
సరసితమ—సాధువులను, భిత్—భేదించు, అసరసవిసర అసా
ధుసంతతియనెడి, హిమ—మంచునకు, రవి—సూర్యుఁడా!

79 విర—గరుడుని, వాహనముగాఁగొనువాఁడా! మహి—
భూదేవిపై, రస—అనురాగముగలవాఁడా! వి—ఆకాశమున
రస—తిరుగువాఁడా సత్—సాధువులకు అభిమత—ఇష్టుఁడా
సరస—రసికుఁడా! యమ—యమునినుండి, సదర—భీతులగు
వారికి దమ—ఇంద్రియనిగ్రహమును ద—ఇచ్చువాఁడా! పర
చయ—శత్రుతతికి భయద—భీకరమైన రవ—సింహనాదము
గలవాఁడా! నమన—నతులచే దమ—మనోదండనమును
నయన—కూర్చుకొనువారియెడ సరస—ప్రేమగలవాఁడా!
దమ—క్లేశములను ద—ఛేదించువాఁడా!

నలినభవజనను—శ్రోత్రబ్రహ్మచే వినుత—నుతింపఁబడినవాఁడా!
సునుతనమన—మంచిస్తోత్రములుంగలవాఁడా! మంచినమస్కార
ములుంగలవాఁడా!

[నీనుతులును నతులును శ్రేయస్కరములనుట. క=విష్ణూ!
అథవా పరమాత్మా! న జ్ఞానమునకు, క=సముద్రుఁడా! అథవా
న=సూక్ష్మమైన, క=బుద్ధిగలవాఁడా!

81 హృదయనుతము- అతానవముదము—తనుత్వములేని యానంద
ము [బ్రహ్మానందము]

84 తాత—తండ్రిదశరథుని, అనుజ్ఞకు బాధకుఁడవు కానివాఁడా!
[తండ్రిపంపు నడపితివనుట]

85 రామా! అమానా!—అపరిమేయా, అనామా—నామరహితా!
మా—లక్ష్మిని, రా—పరిగ్రహించువాఁడా! అథవా, మా—

లక్ష్మికి, ఆరామా—విహారస్థానమా! అమామా! దగ్గఱలక్ష్మి గల
వాఁడా! అమ—దరిద్రుల, అమా—దారిద్ర్యమునకు, మా—
మృతికల్గించువాఁడా! మా—మేధచేత, అమా—అపరిమితా,
[నిర్వేలా] మా—లక్ష్మిని, మా—శరమున బంధించికొనిన
వాఁడా! సాధ—విభువులను ఆధాసా—పోషించువాఁడా!
మామా! మధ్యమందు పీతాంబరము పచ్చవస్త్ర గలవాఁడా!
[మామా—మామకుమామ గాన ప్రత్యేకముగ నీవశపతో భక్తుఁ
డు పిలుచున్నాఁడు].

నామాధా నా—నామకర్తా! నామానిక్ృత్వా—అనిశ్రుతి.
నాథా—ప్రభూ! అమానా! అపరిమితా!

86 దుష్కరంబులందిఁకఁ దత్ప్రర్ణనము దుష్కరములలోఁ
బరిగణితమయ్యె. చతురాదికముగ=నాల్గు మొదలు.

87 రామా! సామ=సామవేదము ఆరామ=విహారస్థానముగాఁగల
వాడా! కీ! సుఖముగలవాఁడా! మా! లక్ష్మిగలవాఁడా! భీతీ=
భీ=కాంతిగలవారియొక్క ఇతీ=పొందుటగలవాఁడా! అథవా
భీ=కాంతిగలవాఁడా! ఇతీ=జ్ఞానముగలవాఁడా [యేగత్యర్థాస్తే
జ్ఞానార్థకాః] నీశ్రీ, రోమోద్బోధ=రోమాంచముయొక్క,
ఉద్యోగ=ఎక్కువగాఁగూర్చుటగల [రోమాంచముగల్గించు]
ఉత్ప్రియ=గొప్పభక్తిగల, ఇభేంద్ర=గజేంద్రునిచే, ఈడ్య=
స్తుతింపదగ్గ, ఈట్టే=పరిభవిష్ణువే, నీకథ శ్లాఘ్యము ను
దురితహరణసమర్థమనుట.

88 శ్యామా=యువతులైన అభీరీ=గొల్లభామల ధీ=బుద్ధులను
ఃధీ=బజారులకు శ్రీ=శోభయైన, [illegible]=యశస్సుగలవాఁడా!
నీకీర్తిని గొల్లభామలుకీర్తించుకొనుచుండురనుట, మా=లక్ష్మి
యొక్క ఉరః=వక్షముందలి యోగ=ఉనికిచేతనైన ఉద్యోత-
ప్రకాశమను ఉల్లోచ=మేల్కట్టుగలట్టియు ఉత్తేసర=

పుట. పద్యము.

చిలువపువ్వుగల ఈశ = చూపుగలవాఁడును ఈట్టు = ఈశుఁడు
నైనవిష్ణువే, ఊపేన్ తెఁపుగాని తీఁడేన్ = తఱినమునఁగాని
ఉండునని [యధ్యాహారము]

89 కురువంశజుల పాలనము వర్ణనము.
విజిత = జయించుట. (సర్వోత్కృష్టతాట) స్థితివిహితి =
లోకస్థితివిధానము అనెడి వ్రతమునరతులు, పరతర మాహాత్మ్య
వసులకుహర్షకరములైన స్వవిషయస్తుతులుగలవారు కురువులు =
ఉపదేష్టలు. కురువులు = కురురాజులు.

90 శ్రీ = [సంపత్తికి] శోభను, వీధీ = సంచారస్థానమైన ధీ =
బుద్ధియొక్క రీతీ = విధముగలవాఁడా! శ్రీ! సౌందర్యముగల
వాఁడా! భీ = భయముయొక్క, నీతీ = వ్యయముయొక్క,
నీవీ = మూలధనముయొక్క, ఇతీ = ప్రాప్తిగలవాఁడా! నీతి =
న్యాయమునకు, ఇ = అంతఃపురమైనవాఁడా!
నేన్ = నేను, నేతే = అన్యుఁడనా? ఏదేమేల్ = నీయాదర
ణము కంటె నేరైన మేలు, మేరే = శ్రేష్ఠమా?
కేలే = కరమునే, తేవే = తెమ్మ (కరాలంబ మిమ్మనట)
ఏవేళ = నీసన్నిధి దక్కనితరైహికాముష్మికములెవ్వియైనను
నేఁడే ఇత్తువే. [నిత్యములు కావనుట].

91 నామ = నీనామావళిని, ఆధ్యాన = ధ్యానించువారికిని, ఆఖ్యా
న = కీర్తించువారికిని అవామా! అనుకూలుఁడా! సర్వాత్మ్య =
సర్వాత్మతయొక్క, అభ్యాసా = అభ్యాసముగలవాఁడా!

92 సిద్ధజాల = సిద్ధపురుషసమూహమైన కలశజాది = అగస్త్యుఁడు
మున్నగువారిచే, అధిగత = తెలిసికొనఁబడిన, లీల = విలా
సముగలవాఁడా! ఖలజన = దుష్టుల, నికార = నిగ్రహముగల
వాఁడా!

పుట. పద్యము.

142 93 సఖా! ఓమిత్రుఁడా! అలిలీల = తుమ్మెదలవలెఁగదలు, అలక
లతి కాంతిగల [illegible] ముంగురులతో, కలిత = కూడుకొన్నట్టియు, కలా
లయ = [illegible]ని, జయచయ = పలుమారు జయించుటలను,
కథక = [illegible] అన్యము చేఁబ్రకాశించు, జలజదళ = తా
మరసదళములవలె, లలిత = సుందరమైన, తాయతన్ = నిమ్మేను
గలుగుటచే, లాలితమైన, [illegible]త = వడకతో, సహిత = కూడు
కొనిన. చెలి = ప్రియసి, లలిన్ = ప్రేమతో, చెలఁగెన్ =
ఒప్పెను.

94 తత్ = అఖిలులయొక్క, అఘ = పాపములచే, హతములైన.
సత్ = సాధువులకు, అగద = ఆరోగ్యమును దా = ఇచ్చువాఁ
డా! దళత్ = భేదిల్లు అగత్ = కొండలవలెనుండు అఘ =
పాపాలుగలవాఁడా గదగలధాతా గదపట్టుకొని పోషించు
వాఁడా! హాతా = త్యాగీ! దదత్ = దాతలను అదాతా =
సన్నిధికిఁజేర్చుకొనువాఁడా! గతాగత = భూతభవిష్యత్తులను
గతా = ఎఱిఁగినవాఁడా! తాతా! తండ్రీ! అథవా అతాత!
తండ్రిలేనివాఁడా!

95 ఖగగ = గరుడుని ఎక్కువాఁడా! ఖగగ = కాంతిని బొందినవా
రిలో నుండువాఁడా! ఖగగ = సూర్యునిలో నుండువాఁడా!
కగ = కగ, బ్రహ్మ వాయు, అగ్ని, సముద్రములలో నుండు
వాఁడా! కాక! రామావతారములో సముద్రమును శోషింపఁ
జేసినవాఁడా! కాక, యమునకు దుఃఖమిచ్చిన శివునకు క =
సుఖము యౌవనివలననో అట్టివాఁడా! అక, బుద్ధిలేనివారిని, గ,
పొందిన అకక దుఃఖమునకు, క = బ్రహ్మయైన వాఁడా! స్రష్టా
అనుట క = సుఖముగలవాఁడా! అక, దుఃఖగలవాఁడా! ఖగ,
దేవతల అఘ దుఃఖము అపెడు క, నీటికి, కక, వాయుసహి
తాగ్ని! కాక, [illegible] దుఃఖ [illegible]వాఁడా! క,

పుట. పద్యము.

బ్రహ్మయొక్క అక, దుఃఖముయొక్క అ=గొప్పదనమును
ఘ=ఓర్చియుండువాఁడా! క=సుఖమునిచ్చెడి జలమునకు ఘ=మే
ఘమైనవాఁడా! గ=వినాయకుని గ=పొందియున్న అకక
దుఃఖమును క జలానికి క అగ్నివలె ఘూ=భయంకరుఁడైనవాఁడా
గ=గానమువలని ఖ=సుఖమునకు గ=గంధర్వుఁడైనవాఁడా
ఖగక! ఇంద్రసుఖదా! క=పరమాత్మా.

143 97 దీనదీన=మిక్కిలిదీనుఁడై విమాన=పరితాపమందిన నదీన=
సముద్రుఁడు గలవాఁడా! వనదని తవదనా! మేఘుధ్వనిగలభాష
ణము గలవాఁడా! అనవీన=పురాణపురుషా! వందనవదవన
నమస్కరించువారిని రక్షించువాఁడా! నందనవన స్వర్గమందలి
గొప్పయుద్యానమును అవన=రక్షించువారిని [దేవతలను] అవ
నా రక్షించువాఁడా!

98 సార=బలవంతులగు, అసుర=రాక్షసులకు, సారీశనీ! సుర=
వేల్పులను, సారస=కమలాలకు, సూరా! సూర్యుఁడా! రస=
విషమున, రస=రక్తిగలశివునిపై సరసా! ప్రేమగలవాఁడా!
సారా! తొందరగాఁగృత్యముల నిర్వర్తించువాఁడా! సీరరస=
బలరామునిపై, సరస=భ్రాతృభక్తిగలవాఁడా! రససార=
శృంగారమను జలమునకు, అథవా, సర్వరసములనిచ్చునకు సరసి=
కాసారమైనవాఁడా! రాస=రాసక్రీడపై, సరస=ఇచ్ఛగల
వాఁడా! సరస=బ్రహ్మానందముగలజ్ఞానులలో రిరంసా=
రమించుకోర్కెగలవాఁడా!

99 నేను, అనిసుని=ప్రభువులేనివాఁడవైన, నిన్=నిన్ను ఊని
నాను. పొందినాను [లేక] వహించినాను [మనసులోనిల్పితి
ననుట] నిన్నున్=నీయంతటివానిఁగూడ, నేనను=పాపినైన
నేనుగూడ, ఊనిక=మనస్సునవహించుటకు, నానన్=
లజ్జను, ఊనన్ పొందను. అన్నన్నా! ఎంతటిచిత్రము! అన్నన్=

పుట. పద్యము.

చేనిట్టులేఁగా, న=సూక్ష్మముకంటె, న=భిన్నమైన, న=జ్ఞాన
ముగలవాఁడా! (గొప్పజ్ఞానముగలవాఁడనుట) అన్నా! = అన్నా!
నన్నా! వామనావతారమునఁగుఱుచవైనవాఁడా! (అథవా, జ్ఞానము
నఁగుఱుచనైన) నన్నున్, ఏనోఽనూనున్=పాపములచేఁదక్కు
వగానివానిని, ఆననునిన్=అనన=నోట, ను=స్తోత్రముగల
వానిని, ఎన్ననా సీ? లెక్కలు పెట్టఁదగునా?

100 నాల్గవపాదము
భ=శివునకు, ఇభ=గజేంద్రునకు, భ=స్వభావసంబంధమైన
భా=కాంతికి, భా=సాధనమైన, భ=కాంతిగలవాఁడా!
భాభ=మేఘాభుఁడైమదముగార్చు, భీభ=భీతగజేంద్రునికి
అభూభా=భూమిలోలేనికాంతిశాలివైనవాఁడా!
మొదటిపాదము.
భాభా=శివునితోసముఁడా! భాభా=మేఘకాంతి భాభా=
మంమివలెనవానముగలవాఁడా! అథవా, అలంకారములకొం
చెముకాంతిగలవాఁడా! సొమ్ములకన్ననీకాంతియే మిన్నయని
యాశయము. భీ=కాంతిగలవాఁడా! భీ=భయముగల,
ఇభీ=గజేంద్రరక్షణమునప్పటియాడుమొసల, భీ=భయము
నకు, భు=స్రష్టయగు మకరముయొక్క, భీ=భీతికి, భు=
బ్రహ్మ (అనగాస్రష్టయగు, భీ=గరుడుని, భీ=భీతికి, భీ=
భయమునుగల్గించువాఁడా! భీ భూ=భయస్థానములైన, భూ
భూ=పర్వతములను భూ=భువికిని, భూభు=చంద్రునియొని
కియైనవాఁడా! రంజకుఁడాయనుట.
భా=కాంతిచేత, భాభా=నక్షత్రమువంటిదైన లక్ష్మియొక్క
భా=కాంతికి, భా=కాంతినొసఁగు, భా=కాంతిగలవాఁ
డా? [వక్షమునిల్చినలక్ష్మికి వెన్నునిసబ్బువన్నెఁదెచ్చెడిననుట) వక్షీ

పుట. పద్యము.

తత్పురుషవ్యధికరణబహువ్రీహ్యాదులాశ్రయణీయములు. భ = నక్షత్రములు. గగనము [అర్శ ఆద్యచ్] దానితో సదృశుఁడు = భాభా! యనఁబడు. "గగనసదృశం" అని అర్యోక్తి. భూభూ = సీత, భూ = స్థానము గాఁగల రాగమునకు, భూ = విషయమైన వాఁడా! భూభూ = భూమ్యాదులకుఁ గాఁరణమైనవాఁడా!

—గూఢార్థము.—

146 106 అగోరసము = అగః = అపరాధము [కాంతాంతరసంగము) యొక్క రస = రుచిని, ఎఱుగను.

—బాహ్యార్థము —

అ = గోరసము, ఆ ఆవుపాలు పొందలైనవి

106 కుబ్జా = కుంటిదానిని అని బాహ్యార్థము కాన్యకుబ్జపురిని అథవా ఆదేశపుస్త్రీని అని గూఢార్థము.

110 కాడయందంగములను సరిచేసికొనుచుఁగమలినిముఖమునముక్కు చేర్చి ముద్దిడుకొను అను వాక్యమువ్యవహితపదముగా బ్రయోగింపబడె.

146 112 కనిరో! కన్యరో! నీకాలమున = నీపాదమున స్వాతి = బహుసంఖ్యాకములైన, ఖాతి = ఖ = ఆకాశగుణమైనశబ్దమును, అతి = పొందినసొమ్ములయొక్క, గణములు = సమూహములు స్ఫా = స్ఫీతతకు, అహాత్ = తగిన, వల్గుత = చలనమువలనఁగలిగిన ధ్వనులుఁగలదగుటతో, కాంతులుచుండును.

దండ్రి = పాదముయొక్క చదిధాతువునకాహ్లాదమర్థముకాన ఆహ్లాదకమయిన పాదముచంద్రపదముచె జెప్పబడెడి నాపాణి

పుట. పద్యము.

సమూహము దారి నిలిచినది. ధృతఅవస్థా శే అతుధాతువుకని, స్ఫాతి; ఖాతి, స్ఫార్హాకల్గు, చండ్రి, ఈరిపదములు దుర్బోధములు.

147 114 ఉపవనపదముచే = స్త్రీ = లక్షితము.
వల్లరిపదమును = చెయ్యి = లక్షితము.
చిగురుటాకులు పదము చే = వ్రేళ్ళు = లక్షితములు.
పూలగుత్తిపదము చే — గోరు — లక్షితము.

147 116 సుర = మద్యము తయారు చేయువారియొక్క [స్వామిత్వబద్ధమైన సురాశబ్దముమీద డప్రత్యయము) మద్యముకలవారు

(అర్శఆదిభ్యోచ్)

సు = గొప్పగా, రాః = అరచువారు. [రైశబ్దే]
సురాలయమాన = మద్యాగారమున సౌరకాసారముని = కల్లుతో లఁకున
ఇచట దేవవాచకసురశబ్దము అప్రసిద్ధార్థము నుపయోగింపఁబడి కవి పాండిత్యముఁదెల్పఁగాన యిది పరుష.

148 116 కాంచ్చి. దీనిలోనడుమ 'ఇ, కలగు ఒకపార్శ్వమున 'క 'అ, కలవు.
మఱియొకపార్శ్వమున 'చ 'ఇ, కలవు.
ఆతురాష్ట్రకాఖ్యాయుతులు = 'పుణ్డ్రిక, నామయుతులు. అని కొందఱు. "పల్లవ" నాములనికొందఱు.

148 20 1వృద్ధురాల! ఓముదుసలిదానా! = మాటలతో = తలతో చూపుతో వర్తిలుచు నీవు [భీతితో]వడఁకు పెరుగునకుగరుణింపవు.
2 ఓ వృద్ధురాల! ఓమహాలక్ష్మీ! బుద్ధిసిద్ధిలక్ష్మ్యవృద్ధైరప్యాహ్వ

పుట. పద్యము.

యా ఇత్యమరః పూర్వోక్తములగువానితో వర్తిలుచు వడఁకు పెరుగునను నీవు కరుణింపవు. ప్రస్తుతార్థాన్తరకల్పనగానపరికల్పిత.

149 122 పార్థివవ్యక్తి = యొకఁడు ప్రథమమందు = పేరుమొదట, రాజ = శలి = రాజపదవాచ్యుఁడై,మఱియతనసహితతన్--ఒప్పును. ఆవ్యక్తియందు రాజత యతన సహితతోఁజెలగదు = ఎవరు? అనిప్రశ్నము. ఉత్తరము — రాజాతనవృక్షము. రాజాతనం ప్రియాలసాన్స్యత్ అని అమరము.

పార్థివ్యక్తి = పృథివినుండి పుట్టిన పదార్థము [వృక్షము] ఒకఁడు = ఒకటి, మొదట రాజయనియు, తర్వాత అతన యనియు, కల్పి పల్కఁబడును, ఆవ్యక్తియందు = ఆచెట్టున, రాజతయ = రాకార జకారములు గల్గుటయే, తనసహితతోఁ జెలఁగదు. అతనసహితతతోఁజెలఁగునటు. అ, త, న, వర్ణములతో నొప్పును. ఆచెట్టున, రాజత్వము యతనయుక్తమైలేదని యుత్తరార్థములోని యర్థము. పూర్వార్థములో — రాజశబ్దాభిధేయమై యతనసహితమై యొప్పినదని విరోధస్ఫూర్తికిఁ జెప్పికొని, విరోధపరిహారమునకు రాకార జకారములు మొదటగల్గి అ, త, న, వర్ణములు చివరఁగల్గియుండునని చెప్పికొనవలెను.

149 124 నదులు అను యుత్తరము.

బహు = అనేకములగు, భంగి = తరంగములుగలజలముచే, ఆక్రష్టింపఁబడిన [స్నానానికి] జనులు కలవై దుర్ధరలై = కొండనుండి క్లేశముతో దిగి, హృత = అపహరింపఁబడిన, ద్రవ్యద్రు = వృక్షసంబంధిపల్లవాదులుగల కొండనువదలి, బహు — తు =

పుట. పద్యము.

రత్నాకరుని జేరుదురు. దుర్ధరలు = ఆవశ్యలు, ద్రవ్య = ధనము, అనివేశ్యార్థము.

149 126 ప్రికృష్టక్లేశసాహ్వయము = ప్రివాలము. [పగడము] పృథివిలేని దానిపేరు — అధరము.

150 128 అట్టులే = అవలిమొగమగుచునే. [మొదటఁ బరాఙ్ముఖులైనవారు మరలఁ బరాఙ్ముఖులైన నభిముఖులగుదురు.

129 వి = గరుడునిచే, జితుడయినయింద్రుని, పుత్రి = కొడుకైన అర్జునుని, శత్రువయినకర్ణుని తండ్రియైనసూర్యుని పాద = కిరణములచే, నిహతుండు = ఎండదెబ్బతిన్నవాఁడు హిమ = చల్లఁదనమును, హార = హరించువహ్నియొక్క అరి = శత్రువయిన జలమును, ధర = ధరించిన మేఘముచే పరీతమగు = వ్యాప్తమైన, నభోగణమును = ఆకాశమధ్యమును.

151 131 గంధర్వహస్తము [ఆముదపుఁజెట్టు] అముణ్డపంచాంగులవర్ధమానా గంధర్వహస్తస్త్రీపుటీఫలంవ = అని హారావళిలోఁ జెప్పబడెఁగాన ఆశ్రితమైన ఫలము స్ఫుటము. ఆశ్రియముగ స్తము. కావునయేకచ్ఛన్న.

133 శిరముతోఁగూడి వెంట్రుక మాన్యమగు. శిరమును విడనాడి నిరసింపఁడు. కస్యాయం కః = కశబ్దాదిదమర్థేణ్ప్రత్యయః కాన కము = అనఁగా = శిరము, వెంట్రుక. ఏకము = ఏవెంట్రుక ఏకముతో = ఏశిరముతో. ఏకమువిడనాడి = ఏశిరము విడచి.

152 135 శ్లో॥మాత్రం త్వవధృతౌ స్వార్థే
కార్త్స్న్యేవ్యక్షమాత్రాపరిచ్ఛదే
లక్షరావయవే ద్రవ్యే, మానేశ్పకర్ణభూషణే

మాత్రా=ద్రవ్యం. తామర్హతీతి మాత్రికః. మాత్రా=స్వరాదివర్ణోచ్చారణకాలః తాంవేత్తీతి మాత్రి, కః అట్టివాఁడు కానివాఁడ మాత్రికుఁడు.

భావార్థము.

గజాశ్వ భటయుక్తమైన యీసేన జితముకాఁచో అమాత్రికుం డౌటఁజేసి=స్వార్థ[illegible]డుకాఁడుకాన అక్షరజ్ఞుండయ్యును=బ్రహ్మవేత్తయయ్యును అథవా చదువుకొనినవాఁడయ్యును, అస్మదాత్మజాఁడు=నాకొడుకు, మూఢుఁడనఁబడును. లోకములో మూఢుఁడన నొప్పును అని తండ్రి కొడుకునుగూర్చి యనుకొనుమాట.

2 వ యర్థము.

గ,జ,హ, య, భట వర్ణములుగలదౌచు, ఇయ్యది-యీ వర్ణమాల సేన=అధిష్ఠానదేవతలతోఁ గూడినదై, జితముకాదేని=ఉపాసనచేఁ బ్రసన్నముగఁ [వశ్యముగఁ] జేసికొనబడనిచో అమాత్రికుండు=మాతృకానుగ్రహమునకుఁ దగనివాఁడౌటచే, అక్షరజ్ఞుఁడయ్యు వ్రాయను జదువను నేర్చిన వాడయ్యు మూఢుఁడనఁబడు. అథవా—అక్షరములు వచ్చినను వర్ణోచ్చారణ కాలాదుల [illegible]వరముగాఁ దెలియనివాడు మూఢుఁడనుట.

136 సేనయను పేరున కర్థభేదము సేయఁబడుట వామాంతరిత. గజహయభట పదములకుఁ బ్రసిద్ధార్థము విడచి వర్ణపరమైన యర్థముఁ జెప్పుకొనుట వంచిత.

పాఠాంతరములలోని పద్యముల టీక.

---

125 45 సమాన! జ్ఞానయుతా!

1 శ్రీనిధీ! మాన మాన! శాస్త్రపరిచ్ఛేద్యా! నేమానన్ నియమముతో, మానసానన్=మనమున నీమానసు=నీచిత్తసమున్నతిని, ఆనన్మానన్=ఊఁతగొనుటమానను. మానదాన=గొప్పదనము నిచ్చువాఁడా! విధిమాన! విధియందు బ్రామాణ్యముగల, మానవుల మాన=జ్ఞానము, మాన=పరిచ్ఛేదకముగాఁ గలవాఁడా! [దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యా] మహితతా=పూజితత్వముచే, అమాన=పరిమితిలేని మానస! చిత్తముగలవాఁడా! అమానమాన=అప్రమేయా! మాన—దాన! అనియు.

2 మహిత—మా=మహితయును లసమానయునైన,మా=లక్ష్మి గలవాఁడా! అనవమాన! అవమానములేనివాఁడా! మానవ=నరుల, అనయ=దుర్నీతిని, వమాన=అవమానించువాఁడా! మా=లక్ష్మిగలవాఁడా! అనవమానమాన! అనవ=ప్రాచీనమైన, మాన=ఔపనిషదజ్ఞానము మాన! పరిచ్ఛేదకముగాఁగలవాఁడా! [అథవా] అనవ=పురాణపురుషా! మాన=ఇంద్రియముల, మాన=తెలివికిఁ గారణమైనవాఁడా! అసమానమానసా! మానమాన!మా=లక్ష్మికిని, అన=స్థూలమైన, మా=మేధకును అ=అంతపురమైనవాఁడా! న=జ్ఞానముగలవాఁడా!

127 50 మత=ధ్యానింపబడిన, అ=ఘ్రి=విష్ణుపాదముల, వామతా-సౌందర్యముచేతను, అసమానమాన=నిరుమానగర్వముగలవారికి భీమతా=భయంకరుఁడగుటచేతను, అమత=లెక్కగొనని-అరి=శత్రువుల, భూరిధామతా=గొప్ప తేజముగల్గుటచేతను, అనమత్=తగ్గిపోని,ప్రతాపధామతా--శౌర్యస్థానమగుటచేతను

పుట. పద్యము.

అమత = ఒప్పుకొనఁబడని, అబ్జ శీతధామతా = పద్మచంద్రులు గలదగుటచే, అచమాంద్య = జాడ్యములేక కళకళలాడు, వక్త్రి శ్యామతా — ముఖకాంతి గల్గుటచేతను, మతా — లోకులకిష్టుఁడైన వాఁడా! అతిపుణ్యభూమతా — అతిశయితమైన పుణ్యాధిక్యము గలవాఁడౌటచే. ప్రిమాణ — ఇతరులు నిన్ను జూచి నేర్చుకొోదగిన ప్రిమాణపురుషుఁడవుగా, శిష్ట — పెద్దలచే, సమ్మతా — ఒప్పుకోఁబడినవాఁడా!

ల = ఖండితము. త్రి — చంద్రుఁడు. పుం — గ్రహించుట. స్త్రీ. కలా = అంశము, శిల్పము, కూడుట, కాలవిశేషము, చంద్రకళ. వృద్ధి, కలము = అవ్యక్త మధురము.

197 51 క = సుఖమును, లా = ఆకర్షించువాఁడా!

కలా! కళాస్వరూపా! అకలా = నిరంశా! కలాఢ్య = చంద్రునివలె, కాంత = మనోజ్ఞమైన, హృత్ = మనస్సుయొక్క, కలా = శోభగలవాఁడా! క — బుద్ధిని, లా — ఆకర్షించువాఁడా

కలా = చంద్రకళలకు, అక — దుఃఖమును, ల — ఆకర్షించువాఁడా!

క — సుఖమను సముద్రమునకు, లా — చంద్రుఁడా! క — బ్రహ్మను, లా — దగ్గఱకుఁదీసికొనువాఁడా!

క — వాయువును. క — అగ్నిని. క — సూర్యుని క — యమునిని, క — సుఖమును,

కలా — శోభయే, కలాపకా! సొమ్ముగాఁగలవాఁడా!

కలాప — సొమ్ములకు, కాంతిదా — శోభనిచ్చువాఁడా

కలా — శోభలచే — వికస్వరా — వికసించియుండువాఁడా!

సు — మంచి, వాక్కలా — వాక్కుయొక్క శోభగలవాఁడా!

పాఠాంతరములటీక సమాప్తము.

పుట. పద్యము.

దోషప్రకరణము టీక.

---

158 137 నేరములు = తప్పులు, దోషములు.

158 138 ఏదైననొకవిషయమును జెప్పఁదలఁచినవాని వాక్యమందైదవయవములుండును.

ప్రతిజ్ఞ, హేతువు, దృష్టాంతము. ఉపనయము, నిగమనము. అని వాని పేరులు. మొదటిమూఁడు ముఖ్యములు.

జీవనహేతువుకాన నీటివలెమనుజునకు ధనమావశ్యకము, అను వాక్యములో మనుజునకు ధన మావశ్యకము అనునది ప్రతిజ్ఞ. జీవనహేతువుకాన అనునది హేతువు. 'నీటివలె' అనునదిదృష్టాంతము. వీనికి హానియనఁగా — విరోధము గాని, యభావము గాని యగును. ఇది కావ్యదోషమగునా? కాదా? యను విచారము కర్కశము — నీరసము. అతిఘమాట యనఁగా స్వల్పముగా విమర్శించుట యనియు సమగ్రముగా విమర్శించుట యనియు నర్థములు. కొంచెము విమర్శించినది తేలదనియు ఎక్కువగా విమర్శించుట యనావశ్యకమనియు భావము. గౌతముఁడు ప్రతి దృష్టాంతధర్మాభ్యనుజ్ఞా స్వదృష్టాంతే ప్రతిజ్ఞాహానిః' ప్రతిజ్ఞాహానిః ప్రతిజ్ఞాంతరం ప్రతిజ్ఞావిరోధః అనియు, భోజుఁడు యావజ్జీవమహంమౌనీ, బ్రహ్మచారిపితామమ మాతాచమమ వంధ్యాసీదపుత్రిశ్చపితామహః అనియు వీనికి దోషత్వము నంగీకరించిరి.

భామహాదులు ప్రతిజ్ఞాహేతుదృష్టాంతహీనం దుష్టంచనేష్యతే. అని వీనిదోషత్వము నొప్పుకొనలేదు. కాన దండి తన యాశయమును జెప్పినాఁడు.

పుట. పద్యము.

153—139 సముదాయార్థశూన్యము = వాక్యఘటకపదములకుఁగాని మహావాక్యమును గూర్చువాక్యములకుఁ గాని పరస్పరసంబంధము యోగ్యముగ లేనిది. దీనినే యోగ్యతాకాంక్షా సన్నిధి రహితమందురు.

154 142 విరుద్ధములైన యర్థములు గలుగుట వ్యర్థతయనంబడు. ప్రాదిభ్యోధాతుజస్యవాచ్యోవాచోత్తరపదలోపః అని సంస్కృత వ్యాకరణము. పరాహతి = సంగతములు కాకుంట.

ఈయర్థవిరోధము శాబ్దబోధము కలిగిన పిమ్మట నాలోచనచేఁ దోఁచునది. అపార్థమున నాకాంక్ష మొదలైనవి లేవుకాన శాబ్దబోధమే కల్గదు. విరుద్ధమతికారిత్వ ప్రకాశితవిరుద్ధత్వాపుత పరార్థత్వాదిదోషములన్యోక్తములు దీనననంతర్భవించు.

143 శత్రువులు లేరనుటకు శత్రువులఁ జంపుమనుటయు, సర్వభూతదయగలుగుటకు భూమిని జయించుటయు విరుద్ధములు.

144 అభిసంగము = వియోగాదులచే విచారణశక్తి తగ్గియుండుట విరుద్ధములను బాధ్యములుగాఁ జెప్పుటచే దోషము కాదని నవీనులందురు.

156 151 కనుంగొనలేను + అదూరవర్తిని కనుంగొనలేద — దూరవర్తిని అని రెండుపదచ్ఛేదములు. లేదు — అ = లేద.

153 అనంగ = మన్మథునివలన, జ = కల్గిన, ఆతంక = రోగముచే, లంఘిత — అతిక్రమింపఁబడ్డది. కఠోర — కఠినుఁడైన, కాలహతక — దుష్టమృత్యువుచే, గ్రస్త — గ్రసింపఁబడినది. అనియొకయర్థము. అనంగజాతంక — శరీరమునఁబుట్టినది గాని రోగముచే. కాలహతక — చెడ్డదియగు గ్రీష్మకాలముచే అనియర్థాంతరము. కాన, యిదియర్థమా? ఇదియర్థమా? అని సంశయము

157 155 ఉద్దేశించిన రీతికి — మొదటఁ జెప్పిన విధమునకు. అనూద్దేశము = తర్వాతఁ జెప్పుట. అనుగుణముగన్ — వరుస సరిపోవునట్లు.

పుట. పద్యము.

158 160 శర్వరి — ముఖల శాశ్యపిని — భూమిని నీభుజము, అనుటకు, నీకుభుజము, అనుట దోషము.
చేసికొను అనుటకు చేసుకొను అనుట దోసము.
మహారాజశబ్దము సంబోధనము మహారాజ! అనుట దోసము.

161 మలయగిరి యనుపదము ప్రథమవిభక్తిగఁ దోఁచి దుష్టముగ నాభాసించెడి. పదచ్ఛేదము చేసిన గిరిన్ అని తెగును. సప్తమ్యర్థమందు ద్వితీయకాన నిర్దోషము. కొల్కులు ప్రథమార్థము చెప్ప ప్రథమగ భాసించి దుష్టముగఁ దోఁచును. ద్వితీయార్థమందలి ప్రథమకాన దోషము కాదు.
లలితమాళికల ఇటవిశేషణము విశేష్యము వలె బహువచనము కామిచే దోషమాభాసించును. వ్యాకరణవిశేషజ్ఞానమున నిర్దోషమగును.

160 167 శీతలము చంద్రకిరణ మాతకిసలయము లెల్లఁ జ్రి అనినచో నక్రమములు సేయవోవును.

171 పోవు ఋతము అనుటకుఁ బదాద్యంబులు ఋ ౠ వర్ణంబులు కలతుల్యంబులు. అనుమాత్రము ప్రమాణము. హేమంత ఋతువు. అనుటకు ఋత్యకః అనుమాత్రము ప్రమాణము. ఇట్లు శాస్త్రీయమగు సంధిగాన దోసము కాదు

161 172 కామార్థసంబంధయుక్తములు — కోరిక దీర్చునవియు డబ్బుసంపాదించుసాధనమును.

161 175 మలయశైలమునఁ గర్పూరపుటనఁటి చెట్లుపుట్టుట విరుద్ధము. కళింగవనముల మతంగజములు పుట్టి వ్యాఘ్రములుపుట్టుట విరుద్ధము.

పుట. పద్యము.

163 176 చోళదేశములఁ గావేరీతీరములఁ గాలాగురూత్పత్తి విరుద్ధము.

178 శరదృతువున హంసములును వానకాలమున నెమిళ్లును నుండును గాని హంసలు వానకాలమునను నెమిళ్లు శరదృతువునను నుండవు. హేమంతమునఁ జంద్రుఁడు మంచుచేఁ గప్పఁబడు. శిశిరమునఁ జలిచేఁ జందన మిష్టము కాదు.

163 180 భిన్న—ఆయాకాలముల నిషిద్ధములైన స్వరములు చేరని, మార్గము—ప్రయోగమార్గము గలదగుచు నీగానము, స్వరసప్తకంబు పూర్తిగా నెగడంగన్—ఏడుస్వరములు సంపూర్ణముగ వచ్చుచుండ నొప్పెడి.

—భరతుఁడిట్లు చెప్పె—

ప్రభాతే సురతోనింద్యః ఋషభః పంచమోపిచ జనయేత్ప్రథ నంప్యుత్తౌ పంచత్వం పంచమోఽపిచ పంచమస్య విశేషోయం కథితః పూర్వసూరిభిః ప్రగే ప్రగీతో జనయేత్ దర్పవిపర్యయమ్.

163 184 సుగతుఁడు=బుద్ధుఁడు, బౌద్ధులు సర్వపదార్థములకును క్షణికత్వము నొప్పుకొనువారు. కాన సంస్కారములను సుగతుఁడు నశింపఁజేసెననుట విరుద్ధము. సంస్కారములు (3) వేగము, స్థితస్థాపకము, స్మృతిహేతుభావన. ఒకదానిని దెలిసికొనిన పిమ్మట నాజ్ఞానము సూక్ష్మముగ లోపలనుండి స్మృతిని గలిగించునందురు.

164 188 కపిలమతమును సాంఖ్యము నొప్పుకొనువారు సత్కార్యవాదులు. సత్తేపుట్టునందురు. అసదుద్భవంపు సిద్ధాంతము కాపిలోపవర్ణిత

పుట. పద్యము.

మనుట విరుద్ధము. అసదుద్భవంపుసిద్ధాంతమనగా—లేనిదిపుట్టును న్నదనుట దీనినే అసత్కార్యవాదమందురు. అసదుద్భవము= దుష్టులఁబుట్టుట, లేనిదిపుట్టుట.

అసదకరణాదుపాదానగ్రహణాత్ సర్వసంభవాభావాత్ ।
శక్తస్యశక్యకరణాత్ । కారణభావాచ్చసత్కార్యమ్.

164 186 ఆహితాగ్నులు కానివారు వైశ్వానరేష్టి నొనర్చుట విరుద్ధము.

భూతసమాహార్తృకుఁడగు విరాట్పురుషుఁడు విశ్వానరుఁడు. అతఁడు దేవతగాఁగల యాగము వైశ్వానరేష్టి—విశ్వానరముపాస్తే విద్యుదాదిత్యవాయ్వాకాశోదకపృథివ్యాత్మకైః షడ్భిరుసేతమ్= అనిశ్రుతి.

187 ఉపనయనములేనివాఁడు వేదములు చదువుట విరుద్ధము.

165 189 కల్పవృక్షములు నరులయుద్యానముల నుండుట విరుద్ధమయ్యును రాజప్రభావమును కవిప్రౌఢోక్తికౌశలమును దెలిపెడినిగాన నిర్దోషము.

190 అకాలేఫలపుష్పాణి దేశవిద్రవకారణమ్= శరత్కాలమున యుద్ధయాత్రలందు సప్తపర్ణపుష్పములు నుండును. కదంబపుష్పములు వానకాలమునంగాని యుండవు. ఐన నివియుకాలమునఁ బూచెననుట యుత్పాతముగా వివక్షితముగాన నిర్దోషము.

165 191 లయతప్పిన కీర్తనరాగముఁ బెంచుట విరుద్ధము. ఐనను వారి యన్యోన్యానురాగమహిమను సూచించుచు రాగశబ్దశక్తిమూలధ్వని నేర్పఱిచెడినిగాన నిర్దోషము.

పుట. పద్యము.

165 192 అగ్ని చల్లనిదగుట విరుద్ధము. కాముకుని కల్లుగనబడుట విరుద్ధము కాదు.

193 జ్ఞేయత్వము అజ్ఞేయత్వము నున్న గు పరస్పరవిరుద్ధము లొక యాధారమున నుండవని న్యాయశాస్త్రము. ఇక్కడఁ బరమాత్మ యచింత్యమహిమమని తెల్పుచునవిరుద్ధమగుచుండె.

66 194 దైవవిధి కావున శాస్త్రవిరుద్ధమయ్యు బహుపతిత్వ మవిరుద్ధము.

166 198 విధి = లక్షణముల చేత, దర్శిత = చూపబడిన. వ్యుత్పన్న = జ్ఞానముగల, బుద్ధి = మతిగలవాఁడై, వశ్య — స్వాధీనములైన, వాక్ — మాటల, అభిస్రుతిన్ — ప్రవాహముగవచ్చుచుంటచేత మదవతులభిస్రుతిన్ — మదవతుల — యువతుల అభిస్రుతిన్ — తమంతతాము వలచివచ్చుటచే రమించు — ఆనందించు

169 6 ముఖంబుకాదు — ప్రారంభముకాదు? ఎదియేనివారాదినుంతురు. ముఖంబు — అనిపాఠాంతరమును గలదు.

శ్రీ

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట	బంతి	తప్పు.	ఒప్పు.
1	2	తెలుగు	తెలుఁగు
	15	గ్రంధము	గ్రన్థము
		విద్యార్ధు	విద్యార్థు
	17	గ్రంధ	గ్రన్థ
2	15	మక్కలి	మిక్కలి
1పీఠిక	13	గార్యా	గావ్యా
	16	గ్రంధ	గ్రన్థ
	18	గ్రంధ	గ్రన్థ
3	2	యుఁకొ	యొకొ
	5	ణియు	ణిసిఁ
	5	గ్రంధ	గ్రన్థ
	10	కధ	కథ
	16	కధ	కథ
4	3	మై త్రిం	మైత్రిం
	16	నిపి	నిబి
5	5	6?0	630
8	13	మిణి	మణి
	18	త్రవి	త్వ
9	2	తమ్వ	తంపు
	5	పధి	పరి

పుట.	పద్యము.		
3	11	భరగు	పరఁగు
4	13	ఫెలగు	చెలఁగు
5	15	గృహిత	గృహీత
	16	ఋనతివి స్త్రృ	బనతివి స్తృ
	18	నుందర	సుందర
6	22	క్థ	ఁగథ
8	26	యందునఁగా	యందునకా
	28	పఠగు	పరఁగు
8 పాఠాంతరము		నమూధు	సమూధు
13	45	గల్లిన	గల్గిన
16	56	అర్ధమా	అర్థమా
18	69	తోఁడ	తోడ
19	70	పఱగు	పఱఁగు
	71	నుండు	సుండు
20	74	దగియు	దగి యు
21	79	ములయి	ములగు
22	85	వరలు	వఱలు
		—ద్వితీయపరిచ్ఛేదము.—	
24	1	కావ్యమందున	కావ్యమునయందు
25	4	నందునఁగల	నందుఁగల్గు
28	17	నళిబుఢంబు	వనరుహాక్షుడు

పుట.	పద్యము.		
		సదృశ-సట్టి	తాదృశమ్మగుచుండితో తా-రిద్దైన
31	29	సనోపమయన	సయుపమయనగ
32	31	యనుచుఁగా	యనికా
32	31-బి	మకుగుతియగు	మకొమరారు
33	33	తానుతన	తాముదన
35	44	దుల్యమో న్కి	దుల్యయో నొక్కి
36	48	పిత్తముబలె	పిత్తమువలె
37	50	తీఱు	తీరు
41	63	మట్టి	మిట్టి—మంత
43	70	ణౌధ్య	ణాధ్య
		పదంబుల	పదంబున
	72	అటుగా	అటుకా
49	94	మూడు	మూఁడు
51	105	పదావృత్తి	అర్థావృత్తి
,,	,,	ఏఱుచుండె	తద్దయున్ విరిసెడి నేఱు మద్దిపూలు
52	106	అర్థావృత్తి	పదావృత్తి
54	114	వ్యాదా్య	వ్యాదా
	116	నిట్లుకాన	నిట్లు. కాన
55	119	మదఱ	మదర

పుట.	పద్యము.		
60	141	వెడలె	పడల
	145	నిడమిపి్రి	నిడమిఁబ్రి
64	158	మైనదవవి	మనఃగనుఁ, వి
66	164	యనఁదగినది	యైమనునది
67	171	వలూపువ	వలుపువ
68	174	స్థితి	స్థితి
70	181	త్తంన	త్తంస
72	188 తర్వాత		పద్యముఉన్నది
73	196 అవతారిక		భిన్నాభిన్న భేదక సమాసోక్తి
74	198 అవతారిక		అపూర్వసమాసోక్తి
74	198	బలత	బలము
76	207	202	207
78	213	*గుర్తు	212పద్యముపైది
78	213	ఓబ	రోాయొ
79	216	పెల	వెల
79	219	దాని	వాని
80	224	నెయ్యు—చెలి	ప్రియునిస్థానంబునందు వర్తిలిన చెలిని
81	224	గమము	గమము.
		మనను	మనసు
82	231	పంబ భా	పం బభా
	234	నంతటి	వెలదిక్కు-వెలిచోటి
83	235	త్రోసి	తోసి

పుట.	పద్యము.		
84	237	సీతు	సీత
85	242	నుటచేత_సె	ని తెలియఁబడఁగఁజేసె
86	246	ఆ	ఆ (అనునాసికము)
		కహహ	కపుర
87	248	స్తోకముగ=	ఛలముతోనొనర్చు స్తవ ముఖ్యనిందలు
87	250	గల్గుగాన	గల్గుఁగాన
పాఠాంతరము		బ్రాణవ	ప్రవణ
		పముంన	పద్మ
88	252	కాంత	కాంతి
	253	మూర్ద్దేశ	మూర్ద్దేశ
		ఖ్యని	ఖ్యమని
89	255	సంయుతో	సముచితో
	256 అవతారిక	హాణ	హారణ
	256	లెండి	వెండి
	259	యగునెఱుంగ	యార్యులనిరి
90	260	చెలియే	చెలియిది
90	260	దబ్బెఁబతే	దబ్బె బతే
	263	తలమున్కలై పాటె	సంపూర్ణతంగాంచి
92	267	బంధముం	బంధముల
83	269	అంశుక	అంశుక
92	271	మ్యత్న	మ్యత
93	272	లమీాధదెబ్బ	లానరులవఱకి

పుట.	పద్యము.	మటా	చూడా
94	275	గాను	లాలయ
	278	బడపడఁటో	బడఁ
96	288	డజేసి	డఁజేసి
97	289	హ్నావముఁ	హ్నాతినిన్
	289 తర్వాత	ఆపహ్ను	అపహ్ను
97	291	థామం	థామం
99	298	మీన—డె.	మీన కేతనుఁడ న్ననోమిం చుచుండె.
99	299	న్నయా	నయా
101	304	సాలవ్రాలె	హాలఁజోలె
101	306 అవతారిక		క్రియాఖి శేషో_క్తి
103	3'3	తొడ	మను చు
104	316	సమున్నతంబు	యున్నతతరంబు
	319	రక్తయునగుచునుదా,	రక్తయగుచుండి తా
106	324	చీలఁదీ-కొంటి	కొంచకయ చీలఁదీసి భోగించుచుంటి
107	328	నిజనులను	జనులనెల్ల
107	331	కూడనే	గూడనే
109	335	కీరితి	కీరితి
109	337 అవతారికలగుట		లనుట
110	339	గుఁడైన	గ్రతమనువ్య_క్తి
	340	వలెను	మాడ్కి

పుట.	పద్యము.		
111	343	ఆశ్లేషమువర్ణనల్	లవర్ణనంబులు

—తృతీయపరిచ్ఛేదము—

113	1	అప్య	అవ్య
114	3	దాడిమేతరనాపా	న్నాదిమేతరపా
	4	దుష్క	దుష్క
115	5	మానసముమానసము	మానసము మానసము
116	11	రాజదరాజద,	రాజద రాజద
,,	,,	రాజను రాజను	రాజను రాజను
117	16	శరుఁడుఁవీ	శరుఁడు.వీ
119	21	మానస	మానసము
,,	23	సకలాపగ	సకలాపగ
120	24	గనుంగొను	మనూల్కొను
121	28	బెట్టు	బొగిన్
	29	త్మతాఁ	త్మయే
122	32	నారస	సారస
	34	సైతమొక	సైతమవి
123	37	య్యోనిశతాననం	య్యోడిని నిశయనం
,,	,,	యమ=గుచుఁ	యమయమయయ్యోడిఁ ద్వియామయామయామయుతిఁ
124	40 అవతారిక,	వ్యపేతము,	వ్యపేతవ్యపేతమ
126	46	ప్రసారవేణి	ప్రసారవాణి
131	63	తే॥గీ॥	ఆ॥వె॥
140	86	లందున	అందొగి
	87	ఛీతి	స్ఫీతి

పుట.	పద్యము.		
		డ్యోటే	డ్యోట్టే, డ్యోనే
	88	ఫీధీ	ఫీథీ
141	90	ఫీధీ	ఫీథీ
141		త్నేలే	లేలే?
,,		తేవేకేలే	లేవేవీలే
144	101	మాత్రము	ఇట్లుగ
	04	బునుజెప్ప	పునుడులను
145	105	సధి	సంధి
147	113	పరగు	పరఁగు
148	120	బెరుగు	పెరుగు
149	122	సహింతతో	సహింతతతో
,,	124	వహాలై	వహాలు
,,	126	వాని	దాని
153	136	అవతారిక	సంకీర్ణ
153	138	దానిబ్రి=గలదె?	వ్యర్థమానదియాలీఢమాట చూడ
,,	141	వల్క	పల్క
155	146	ఒవి	ఒకవి
	148	యుమ్మ	యంబు
		తమైనమొడల	తంబయ్యోనేనిఁ
156	152	సిలఁగల'దొ	సిలుఁనది।యొ
157	155	మరుపయుం	మరుపకయుం

* ఈట్టు-ఏ. ఈట్ ఈశా ఈళి అను శబ్దము తత్సమమై ఉగామద్విత్వములచే ఈట్టు అగును,

పుట.	పద్యము.		
	156	సృష్టి	సృష్టి
	157	గూడసే	గూడఁజే
158	162	గగన్ప	గఁగన్ప
,,	,,	లగు	లగుఁ
159	163	యుండబ	యుండఁబ
160	167	తార్ద	తార్ద్రి
161	172	దికక	దిక
161	175	సురభి=పండినవి	సురభియను.తు। తంగజము లుద్భవించి కళింగవనము లందు నవి
165	191	గేయ=షమత	లయవిషమమైన గేయంబన యము కామి జనుల రాగంబు మిగులనె సంగఁజేసె
166	193	మనికూడన	మనియును నీవ
	195	జూతి	జూపితి
పుట	బంతి		
176	11	టది——మనుచు,	టద్దిక్షేయమర్థాన్తరన్యాసమనుచు.
180	3	వతి	నతి
,,	4	జతి	జగతి
181	12	నమానమానమా	నమానమానసమ
,,	24	కలానన్నిధిలభించు	కలా
,,	25	నయన	కరక
182	3	సన్నిధిని	సన్నిధి
188	15	ముఖలో	ముఖలలో

పుట.	బంతి.		
,,	18	రుజ	ర్జు
184	15	ములను	ముల
,,	17	చుగాన	చుఁగాన
,,	22	అల్పప	అల్ప
185	8	కానిది	కానిది. జలరాశిఁ-తీసెను నోటనెత్తురుగారెఁ-వంటిది
186	3	లైస	లైన
,,	5	యర్ధ	యర్థ
,,	6 తర్వాత.	,,	82, ధర్మంబుల-అధ్యాసము తామరసనేత్రలిండ్ల. అన్నట్లు
186	13	శుత్ర్య	శ్రుత్య
187	చివరబంతి	కార	కారణ
188	3	యఃపూర్వ	యపూర్వ
188	12	ఆని	అని
189	4	హ్న	హ్ను
	5	హ్న	హ్ను
,,	7	హ్నో	హ్ను
,,	8	నిషిద్ధము	నిషిద్ధము. ఇక్కడఁబద్మారోపము. అపహ్నుతిలోసహస్రబాణత్వ ధర్మారోపము.
190	19	మీాఱుట	మీాఱుట. ఆక్రమించుట
192	13	సాధారత	సాధారణత
,,	15	భాగ	భావ
193	13	భావ్న	బావ్న

పుట.	బంతి.		
193	14	సు.దా	సుదా
,,	24	ఊర	ఊర్జ
195	7	రసప	రసవ
196	10	శ్లేష్మ	శ్లేష
196	15 తర్వాత	,,	సుకాంతి. ఇది వృత్తము పేరు. ఈ లక్ష్యముల చేనిట్టి కొన్నిటి నూహించునది యని యర్థము.
197	3	ముత్ప్రేక్షా	ముత్ప్రేక్షా
199	8	సాం	సార
,,	20	సౌక	సౌర
,,	చివరబంతి	హ్లా ఆ	ఆహ్లా
202	9	యుడ	యూండ
204	1	అకల్ప	ఆకల్ప
205	18	వేత్తల?	వేత్తల
,,	24	కెవ్రుమ	కెడము
211	21	ను-	సు-
213	9	హామె	హామై
214	7	ఆను	అను
215	11	దిఁక	దున్. ఇఁక
,,	11	ర్ణనము.	ర్ణనము. ఆదుష్కరములఁ జూపుటను. ఇతరంబు=నాల్గిఁటికిఁబైన.
,,	12	మొదలు.	మొదలు= నాల్గు, మూఁడు, రెండు, ఒకటి
,,	17	నీ	నీ=జ్ఞానముగలవాఁడా!

పుట.	బంతి.		
,,	,,	శ్రీ	శ్రీ= పేరునకువిశేషణము. శ్రీమంతమైయిన, అనియర్థము
,,	23	వీధీ	వీథి
216	9	వీధీ	వీథి
,,	11	నీతి	వీతీ, వీతి-ఇ
,,	,,	యొక్క	యొక్క, అంతఃపురము
,,	20	సర్వా	సార్వా
218	8	నిత	విపద
	24	పా నైన	పాపినైన
220	11	హ్యార్ధ	హ్యార్థ
	16	కాలమున	కాలమున
		స్వాతి	స్ఫాతి
	19	అహాత్	అర్హా
		వల్లుత	వల్గుత
	21	దండ్రు	చంద్ర
		మర్ధ	మర్థ
	22	ముచె	ముచే
221	1	దారి	ధారి
		ధృఅ	ధృజ్
	2	స్ఫాతి	స్ఫాతి
		కల్గు	వల్గు
		దారి	ధారి
	5	మును	మున
	8	ణిజ	ణిజ

పుట	బంతి.		
	13	ర్ధార్ధ	ర్ధార్థ
	22	నను	నను
	23	బుద్ధి	బుద్ధి
222	5	కలి	జలి
223	1	ఆవశ్య	అవశ్య
224	10	యర్ధ	యర్థ
226	5	లులు	లు
227	14	ష్టాం	ష్టాంత
	15	ప్రజ్ఞా	ప్రతిజ్ఞా
228	6	వాచ్	వాచో
	14	యుండుట	యుండుట.
229	13	జ్రి	బ్ర
	16	కల	రల
	16	మాత్రి	సూత్రి
	20	సాధనమును	సాధనములును
230	12	పంచమో	పంచమో
	13	దర్శవి	దర్శనస్యవి
231	11	సేతం	పేతం
232	1	ల్లు	ట్ల
	5	మగు	ములగు
	10	ఆభి	అభి
	13	ఆని	అని

72 పుటలో 188 పద్యము తర్వాతిపద్యము

తే॥గీ॥ ఇతరహేతుభవంబు నహేతుకంబు
నైనమదము మున్న గునది పానముఖ్య
భవముగానిది యిచ్చోవివక్షితంబు
గావున విరోధమనునది గానరాదు.

టీక

తే॥గీ॥ ఇటు లపానాదిజన్యమై యితరహేతు
భవమును నహేతుకంబునై వఱలునట్టి
క్షీబతాదిక మిటవివక్షింపఁబడెడిఁ
గావునఁ విరుద్ధతయిటఁ గానరాదు.

82 పుటలో 231 పద్యము. నిట్లుమార్చవలెను.

తే॥గీ॥ ప్రాగభావాదులైన యభావములకు
భావరూపం బభావరూపంబునైన
కార్యమును గలిగింపంగఁ గారణత్వ
మీయుదాహృతులఁ వచియింపఁబడియె.

88 పుటలో 234 పద్యమునిట్లు మార్చితి.

తే॥గీ॥ తాపకాపాంగమను మన్మథప్రదరము
జైత్రమగుఁజెలి! లాతిలక్ష్యమునవదలఁ
బడియెనీచేత. దానిచేవాఁడుగాక
నేనునున్ గూడ దెబ్బదింటి హృదయమున

అథవా

తే॥గీ॥ తాపకాపాంగమను మన్మథప్రదరము
జైత్రమగుఁజెలి! పెఱదెసజనునిమీద
వదలఁబడియెనునీచేత. వానితోడ

నేనునున్ దానిదెబ్బదింటి నెదయందు.

109 పుటలో 337 పద్యము నిట్లుమార్చవలె.

తే॥గీ॥ ఆననం దేహము సనన్వయమునుగూడ
నుపమలందున నేఁజూపియున్నవాఁడ
రూపకాలంకృతులలోన చూపితిని ని
రూపణమ్మగాఁగ నుపమారూపకమును.

తే॥గీ॥ అరసిచూడ నుత్ప్రేక్షావయవముగూడ
వెలయుచుండు నుత్ప్రేక్షావిభేదమగుచు
బహ్వలంకార సంసృష్టి పండితులగు
వారు సంకీర్ణమనఁగఁ బొల్పారుచుండు

125 పేజీ ఆఖరునఁగల యవతారిక 126 పుట మొదటఁ జదువవలె.

165 పుటలో 192 పద్యమిట్లు మార్చవలె.

తే॥గీ॥ చంద్రునర్చిస్సకంబెను జల్లదనము
హవ్యవాహునందుఁ బొల్పారు మిగుల
నంచు నబలావియోగ శ్రమాతిరేక
నిరత విహ్వలుఁ డితఁడు గణించుచుండె.

189 పుట 21 బంతితర్వాత నిదిచదువుఁడు.

దీపకస్థానమంద—దీపకము సంభవించుచుండఁగనే. ఒక వాక్యములోని పదమును మఱొక వాక్యములోని కధ్యాహారముగాఁ దీసికొనవలసినచో దీపకమును, ఒక వాక్యములోని పదమునో పదార్థమునో మరలఁ జెప్పుట యావృత్తియుఁ గాన యీ యీపద్భేదమును బాటింపక భోజుఁ డావృత్తినీ గూడ దీపకమనెను.

పుట. పద్యము.

190 పుట 17 బంతి తర్వాత నిది చేర్చుకోవలె.

76—206 ఏకమాపరాయణము—ముఖ్యాధారము. సర్వాలంకారములనేదే నతిశయము దోచుఁగాన. ఇతర వైచిత్ర్యములు ముఖ్యములైన నితరాలంకారములు. అట్లుకానిచో నిది. కావుననే యీలక్ష్యములఁగూడ వరుసగా, సామాన్య, సందేహ, నిశ్చయాధికాలంకారములఁ గొందఱభిమానింతురు.

పుట చివర. అనులోమము.

134—76 నళినదళ=పద్మములను శిక్షించు (పద్మములఁ బోలెడి) నయన=కన్నులుగలవాఁడా! జలజవదన! వరద! హలకర = బలరామునియొక్క, సుదయ = మంచిదయగలవాఁడా (దయకుభాజనమా!), రస రసరూపా!—రసోవైసః = అనిశ్రుతి. బలమహిమ=బలాతిశయముచే, జని-పుట్టుకగల, రవ-సింహనాదములుగలవాఁడా!

ప్రతిలోమము.

వరనిజమహిమలవ - వర - బ్రహ్మదిదత్తవరసంభవమైన, నిజమహిమలేశముచే, సరయత్-తొందఱగలవాండ్రివలెఁ దిరుగు, అసురులతోఁ గలహించువాఁడా! దర-భయములను, వన - అడవులకు, దవ-కార్చిచ్చువైనవాఁడా! జలజకరక-పద్మముల వంటి కేల్దోయికలవాఁడా! నమద-నమస్కరించు భక్తులకంతఃపురమువంటివాఁడా! నళిన-నళినము గలవాఁడా! అనఁగా- పద్మనాభా! యనుట.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట	బంతి	తప్పు	ఒప్పు
౭	౧	గాతమచిత్తమునన్	సాదుమానసమందున్
౯	౧౦	అంకము—కొడుప	ఆకసంబునఁదగుతనత్యర్ధ్యసాంబు జనినదృక్షాంకుడగు వలక్షగుపుసాఁగ
౧౦	౯	రాగతాం	రాంతరాం
౧౧	చివరబంతి	నల్గకాంతు	నల్గఖాంతు
౩౧	౧౨	పద్మమనఁగ	వారిరుహము
	౧౩	డనఁగ	డగును.
౬౫	౫	మలయ=తంబు	మలయగిరినుండివచ్చెడిమారుతము
౧౯౮	౨	భయానకమంగము	అద్భుతమంగము

సమర్థనలు.

౩	౧౨	చూపంగఁబడియె ఇట్టివి చాలకలవు	వినంగఁబడియెన్ అని పారిజాతాపహరణము.
౬	౪	చేర్చినాను ఇట్టివిచాలకలవు	హాదిసావేమిరా అని హరిశ్చంద్రచరిత్ర
౯	౧౧	వశత్వగుగము	డపరికరణె అన్వేష్యపిదృశ్యతే అని వ్యాకరణము. ఆద్యగస్య, ఆదిగాఁగ అవసానగస్య అని యథర్వణకారికలలోఁ బ్రయుక్తము.

౧౯౪ పుట ౨౦ బంతి మొదలు ౧౯౫ పుట ౨ బంతివఱకును "అంగము కావచ్చు" ననుట యితరాలంకారికులు రసవదలంకారములను సాధించుపద్ధతి. రసము ముఖ్యముగ వ్యక్తమగుచున్నను రసవదలంకారములనియె దండిమతమనిరి.

విషయసూచికలో
౯ పుట ౧౦ బంతి. వామనుఁడు శబ్దగతములు నర్థగతములు నని గుణాలంకారములను విభజించి చక్కఁగాఁ జూపెను. అక్కడఁగూడ లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము క్లేశకరము. దండిగుణవిభజనశబ్దార్థములద్వారా లేదు. శ్లేషసౌకుమార్యములకు భేదము కన్పట్టదు. సమాసబాహుళ్యమోజోగుణమనుట తగదు. 'నళినాళీకమృణాళనాళలతికా నవ్యప్రణాళీ మిళల్లలనాలాప "కిసలయాకులకోకిల కాకు కాకలీకలకలరావముల్"
అను నిట్టి మృదువర్ణమయములైన సమాసములు
'రణాత్కారణఝంఝణాత్క్వణితకింకిణీ "చంచద్భుజభ్రమితచండగదాభిఘాత" అనునట్టి సమాసములవలె శబ్దాదిదీప్తి వ్యంజకములు కాకపోక పో

ఆంధ్రధ్వని.

సంస్కృతములోని ధ్వన్యాలోకమనెడి యలంకారశాస్త్ర గ్రంథమునకుఁ తెలుఁగు. వెల రు 1—0—0

వలయువారిట్లు వ్రాయవలెను.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాలయము, కొవ్వూరు:

పశ్చిమగోదావరిజిల్లా.

END OF
TITLE